

DİJİTAL DÖNÜŞÜM, VERGİ HUKUKU VE EKONOMİ ÜZERİNE GÜNCEL ARAŞTIRMALAR

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN
Öğr. Gör. Dr. Serhat KURT

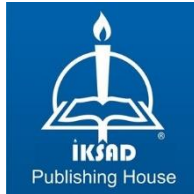
DİJİTAL DÖNÜŞÜM, VERGİ HUKUKU VE EKONOMİ ÜZERİNE GÜNCEL ARAŞTIRMALAR

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN
Öğr. Gör. Dr. Serhat KURT

YAZARLAR

Prof. Dr. Zeynep ARIKAN
Doç. Dr. Oktay ÖZKAN
Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi Ömer ALTIN
Öğr. Gör. Dr. Serhat KURT
Öğr.Gör.Dr. Seyfettin Caner KUZUCU
Öğr. Gör. Dr. M. Emin COŞKUN
Öğr. Gör. M. Melih SAĞIROĞLU
Ar. Gör. Ahmed Furkan AYDIN
Fatma SÜMBÜLSOY

Copyright © 2025 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or
transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical
methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses
permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2025©

ISBN: 978-625-378-469-0

Cover Design: İbrahim KAYA

December / 2025

Ankara / Türkiye

Size: 16x24cm

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....1

BÖLÜM 1

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE ELEKTRONİK BELGELERİN UYGULAMA ALANLARI VE GELECEĞİ

Prof. Dr. Zeynep ARIKAN

Arş. Gör. Ahmed Furkan AYDIN.....3

BÖLÜM 2

TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI EKONOMİ, GELİR, ENFLASYON, KÜRESELLEŞME, TEKNOLOJİK İNOVASYON VE TİCARİ AÇIKLIĞIN BORSAYA ETKİSİ

Doç. Dr. Oktay ÖZKAN

Fatma SÜMBÜLSOY.....19

BÖLÜM 3

DİJİTAL BANKACILIKTA HUKUKİ DÜZENLEME VE MALİ SORUMLULUK REJİMİ

Öğr. Gör. Dr. Seyfettin Caner KUZUCU.....43

BÖLÜM 4

VERGİLERİN HUKUKİ GÜVENLİK ve MALİ ÖDEME GÜCÜ İLKELERİ BAKIMINDAN EK MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Dr. M. Emin COŞKUN.....59

BÖLÜM 5

VERGİ TEKNOLOJİLERİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE UYUM ARTIŞI: 2025 YILI HEDEFLERİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. M. Melih SAĞIROĞLU.....77

BÖLÜM 6

HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ AÇISINDAN TAHSİL ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN.....95

BÖLÜM 7

DİJİTAL PAZARLAMA: KAVRAM, GELİŞİM SÜRECİ, VERGİLENDİRME, ARAÇLAR, YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE'DE GÜNCEL DURUM

Dr. Öğr. Üyesi Ömer ALTIN.....115

BÖLÜM 8

KUR KORUMALI MEVDUAT (KKM) UYGULAMASININ KALDIRILMASI VE SONUÇLARI: MALİ HUKUK, PARA POLİTİKASI VE KAMU FİNANSMANI AÇISINDAN ANALİZ

Öğr. Gör. Dr. Seyfettin Caner KUZUCU.....137

BÖLÜM 9

İDARENİN VERGİ CEZASINDA İNDİRİM YETKİSİNİN VERGİNİN KANUNİLİĞİ İLKESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Dr. Serhat KURT.....157

ÖNSÖZ

Mali hukuk, vergi uygulamaları, kamu politikaları ve finansal piyasalar; ekonomik koşullar ve uygulamada karşılaşılan sorunlar nedeniyle sürekli olarak yeniden değerlendirilmesi gereken alanlar hâline gelmiştir. Bu kitap, bu alanlarda ortaya çıkan güncel tartışmaları farklı yönleriyle ele alarak mali sistemin bugünkü görünümüne ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Her bölüm, hem kuramsal tartışmaları hem de uygulamalı yaklaşımları içeren özgün bir inceleme sunmaktadır.

Kitabın birinci bölümü, Türk vergi sisteminde elektronik belgelerin uygulama alanlarını kapsamlı biçimde ele almakta; e-fatura, e-defter, e-irsaliye ve benzeri dijital belgelerin hukuki dayanaklarını, teknik işleyişini ve geleceğe dönük potansiyelini analiz etmektedir. Dijital dönüşümün vergi idaresi, mükellef davranışları ve kayıt dışılıkla mücadele üzerindeki etkileri güncel verilerle ortaya konulmaktadır.

İkinci bölümde; kayıt dışı ekonomi, gelir, enflasyon, küreselleşme, teknolojik inovasyon ve ticari açıklık gibi makroekonomik değişkenlerin Türkiye’de borsa gelişimi üzerindeki etkileri kantil-kantil regresyon yöntemiyle incelenmektedir. Finansal piyasaların makro değişkenlere farklı dönemlerde gösterdiği duyarlılık bilimsel bir çerçevede değerlendirilerek politika yapıcılar açısından önemli çıkarımlar sunulmaktadır.

Üçüncü bölüm, dijital bankacılık alanındaki hukuki düzenlemeleri ve mali sorumluluk rejimini kapsamlı bir incelemeye tabi tutmaktadır. Dijital finansal hizmetlerin artmasıyla birlikte ortaya çıkan riskler, veri güvenliği sorunları, tüketicinin korunması ve bankaların mali yükümlülükleri bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmektedir.

Kitabın dördüncü bölümü, ek Motorlu Taşıtlar Vergisi uygulamasını hukuki güvenlik ve mali ödeme gücü ilkeleri bakımından incelemektedir. Vergilendirmenin anayasal sınırları, vergide öngörülebilirlik ve mükelleflerin mali kapasitesine uygunluk tartışmaları normatif bir zeminde ele alınmaktadır.

Beşinci bölüm, vergi teknolojilerinde dijital dönüşümü ve 2025 yılı hedeflerini merkeze alarak, vergi idaresinde otomasyon, büyük veri, yapay zekâ uygulamaları ve dijital uyum süreçlerini değerlendirmektedir. Türkiye’nin dijital vergi altyapısının geliştirilmesine yönelik politika önerileri de bölümün önemli katkıları arasındadır.

Altıncı bölümde, hukuki güvenlik ilkesi açısından tahsil zamanaşımı süresi incelenmekte; zamanaşımının amacı, mükellef hakları, idarenin yetkileri ve yargı içtihatları doğrultusunda ortaya çıkan sorun alanları teorik ve uygulamalı yönleriyle değerlendirilmektedir.

Kitabın yedinci bölümü, dijital pazarlamanın kavramsal çerçevesini, gelişim sürecini, vergilendirme boyutunu, kullanılan araçları ve yapay zekâ uygulamalarını ele almakta; Türkiye'deki güncel dijital pazarlama ekosistemine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

Sekizinci bölümü, Kur Korunmalı Mevduat (KKM) uygulamasının kaldırılmasını mali hukuk, para politikası ve kamu finansmanı açısından çok yönlü bir analizle incelemektedir. Uygulamanın bütçe dengeleri, bankacılık sektörü, para politikası etkinliği ve makroekonomik istikrar üzerindeki etkileri değerlendirilerek politika alternatifleri tartışılmaktadır.

Dokuzuncu ve son bölümde ise idarenin vergi cezasında indirim yetkisi, vergilerin kanuniliği ilkesi bağlamında değerlendirilmekte; idari takdir yetkisinin sınırları, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve ceza politikası ile vergi uyumu arasındaki ilişki incelenmektedir.

Bu kitabın maliye, vergi hukuku, ekonomi, finans, bankacılık ve dijitalleşme alanlarında çalışan araştırmacılara, uygulayıcılara ve politika yapıcılara önemli bir başvuru kaynağı sunacağına inanıyoruz. Eserin hazırlanmasına katkı sunan tüm yazarlarımıza ve çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN

Öğr. Gör. Dr. Serhat KURT

BÖLÜM 1

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE ELEKTRONİK BELGELERİN UYGULAMA ALANLARI VE GELECEĞİ

Prof. Dr. Zeynep ARIKAN¹
Arş. Gör. Ahmed Furkan AYDIN²

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928371>

¹ Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, İzmir, Türkiye. zeynep.arikan@deu.edu.tr, orcid id: 0000-0001-6710-171X.

² Araş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, İzmir, Türkiye. ahmedfurkan.aydin@deu.edu.tr, orcid id: 0009-0003-6084-3325.

GİRİŞ

Teknolojinin hızla gelişimine bağlı olarak vergi sistemleri de bu dönüşümden etkilenmiş ve değişime tabi olmuştur. Vergilendirme sürecinde en önemli değişimlerden biri de elektronik belgelerin kullanımınıdır. Elektronik belge (e-belge) kullanımı, vergi idaresi ve mükellef arasındaki etkileşimi kolaylaştırmakta, idare- mükellef ilişkilerini geliştirmekte, modernleştirmekte ve verginin beyanı, ödenmesi, denetimi ve raporlanması gibi süreçleri daha kolay ve verimli hale getirmektedir. Elektronik belgeler, vergi mükelleflerine beyanlarını elektronik ortamda sunma imkânı sağlamakta, vergi idaresine ise mükellefin sunduğu verileri hızlı ve pratik olarak analiz etme imkânı sunmaktadır.

E-belgeler, artan uluslararası ticaret ile vergi uyum sürecinde önemli bir yer tutar ve uluslararası vergi anlaşmalarının daha kolay uygulanmasını sağlar. Vergi kaçakçılığı ile mücadelede önemli bir fonksiyonu olan elektronik belgeler mükelleflerin takibini kolaylaştırarak şüpheli işlemlerin kolaylıkla tespitine imkân sağlar. E-belgeler yapay zekâ ve veri analitiği uygulamalarında önemli bir veri kaynağı teşkil eder. Elektronik belgeler arayıcılığıyla yapılan analizlerle vergi politikaları daha etkin bir şekilde yönlendirir ve yönetilir.

Bu çalışmada e-belgelerin tanımı, gereği ve yasal dayanağı açıklanarak, bu belgeleri kullanmanın amacı ve uluslararası uygulamalar açıklandıktan sonra avantaj ve dezavantajları ele alınacaktır.

1.ELEKTRONİK BELGENİN TANIMI, GEREĞİ VE YASAL DAYANAĞI

E-belge, elektronik belge anlamına gelmektedir. Fiziki olarak kâğıt belge yerine dijital ortamda oluşturulan, işlenen paylaşılan ve saklanan belgeyi ifade etmektedir. Elektronik ortamda oluşturulan e-belge dijital ve elektronik imza ile onaylanan bir belgedir. E-belge e-devlet sisteminin önemli bir gereği ve parçasıdır.

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın (GİB) yayınladığı tebliğ kapsamında e-belge kullanımı dijital dönüşüme bağlı olarak yaygınlaşmakta, zorunlu ya da isteğe bağlı kullanılmak zorunda olan mükellefler bu sürece uyum sağlamaktadırlar.

E-belge, dijital dönüşüme bağlı olarak GİB tarafından uygulamaya konulan tüm elektronik belgeleri kapsayan genel bir kavramdır. E-belgeler GİB'in belirlediği standartlara uygun olarak düzenlenmek zorundadır. Basılı belge kâğıt üzerinde yer alır ve geleneksel olarak oluşturulurken e-belge dijital ortamda oluşturulur, saklanır ve yönetilir.

E-belgeler vergi sisteminin iyi ve etkin bir şekilde işlemlerini sağlar. Çünkü e-belge sayesinde verimli, şeffaf, tasarruflu, güvenilir ve kolay bir sistem söz konusu olacak ve işletmeler otomasyon sürecinde önemli ilerlemeler kaydedebilecektir.

Vergi hukukunda belge tutmanın yeri ve önemi büyüktür. Zira belgeler yapılan işlemlerin kalıcı olarak kayıt altına alınmasını sağlar ve bu kayıtlar gerekli olduklarında mahkeme ve yasal işlemlerde delil mahiyeti taşır. Ayrıca karar verme süreçlerinde gerekli bilgiyi sağlayarak mükellefleri yaptıkları işlemlerden sorumlu olarak tutmaya yardımcı olur.

Elektronik belgeler, kayıt dışı ekonomi ile mücadele ederken etkin bir denetim aracıdır. Zira gerçek zamanlı veri akışı çapraz denetim imkânlar, sahte belge düzenleme ve kullanma gibi fiillerin önlenmesinde büyük katkılar sağlamaktadır.

Türkiye'de e-belge altyapısı 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na dayanmaktadır. GİB, e belgelerin şekil ve şartlarını belirlemekle yetkilidir. Örneğin e-fatura uygulaması ilk kez 2010 yılında başlatılmış, yıllar içinde kapsamı genişletilmiştir. Daha çok 2018 yılı ve sonraki yıllar yayımlanan tebliğler ile e-belge uygulamaları zorunlu bir hale gelmiş ve e-belge mükellef sayısı zamanla artış göstermiştir.

E-belge kullanımı ile Türkiye'de vergisel işlemler daha hızlı ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirilme imkânına kavuşmuştur. Mükellefler zamanla e- uygulamalara daha fazla uyum sağlamaya başlamışlardır. E-fatura, e-arşiv fatura, e-serbest meslek makbuzu gibi ve e-defter uygulamasında yararlanılan mükellef ve düzenleme sayıları yıllar itibarıyla artmıştır.

Tablo 1: e- Fatura Mükellef ve Düzenleme Sayıları

YIL	e-Fatura Uygulamasından Yararlanan Mükellef Sayısı (Adet)	Düzenlenen e-Fatura Sayısı (Yıllık Adet)
2020	332.400	366.655.334
2021	532.910	534.971.392
2022	779.379	731.758.486
2023	1.107.692	852.001.662
2024	1.565.603	1.028.833.506

Kaynak: Türkay, 2025

Tablo 1’de görüldüğü üzere 2020 yılında 332.400 mükellef e-fatura düzenlerken bu sayı 2024 yılı itibarıyla 1.565.603’e ulaşmış ve 1.028.833.506 adet yıllık belge düzenlenmiştir.

E-arşiv fatura uygulamasında ise Tablo 2’de görüldüğü üzere 2020 yılında 321.700 mükellef sayısı 2024 yılında 1.549.138’e çıkmıştır. Fatura sayısı ise 2020 yılında 2.873.142.411 iken 2024 yılında 10.703.021.420’ye çıkmıştır.

Tablo 2: e-Arşiv Fatura Mükellef ve Düzenleme Sayıları

YIL	e-Arşiv Fatura Uygulamasından Yararlanan Mükellef Sayısı (Adet)	Düzenlenen e-Arşiv Fatura Sayısı (Yıllık/ Adet)
2020	321.700	2.873.142.411
2021	478.384	3.572.791.951
2022	691.002	4.055.632.084
2023	1.099.468	5.992.763.435
2024	1.549.138	10.703.021.420

Kaynak: Türkay, 2025

Tablo 2’de görüldüğü gibi son 5 yılda e-arşiv fatura uygulamasından yararlanan mükellef sayısı ve e- arşiv tutarında önemli artışlar olmuştur.

E- belgelerden, e-serbest meslek makbuzu mükellef sayıları ve düzenlenen belge sayısı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: e-SMM Mükellef ve Düzenleme Sayıları

YIL	e-SMM Uygulamasından Yararlanan Mükellef Sayısı	Düzenlenen e-SMM Sayısı (Yıllık /Adet)
2020	187.150	9.805.204
2021	226.036	17.847.121
2022	260.644	20.381.225
2023	294.166	22.564.618
2024	331.208	28.314.981

Kaynak: Türkay, 2025

Tablo 3'te görüldüğü üzere 2024 yılı itibarıyla GİB portal üzerinden 331.208 mükellef 28.314.981 SMM düzenlemiştir.

E-defter uygulamasından da 2020 yılından itibaren yeni kullanıcılar sisteme dâhil olmuş ve mükellef sayıları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: e-Defter Uygulamasından Yararlanan Mükellef Sayıları

Yıl	e-Defter Kullanıcı Mükellef Sayısı (Adet)
2020	203.410
2021	282.751
2022	292.768
2023	695.352
2024	781.584

Kaynak: Türkay, 2025

E-defter kullanan mükellef sayıları yıllar itibarıyla artış göstererek 2024 yılı itibarıyla 781.584'e çıkmıştır. Mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini elektronik ortamda en az maliyetle yapmaları mükelleflerin vergiye gönüllü uyumlarını artırmakta ve vergisel denetimi de kolaylaştırmaktadır.

E-belgelerin kimlik doğrulaması, belgelerin hukuki nitelik denetimi için önemlidir. Elektronik İmza Kanunu (EİK)'nin 5. maddesinde güvenli bir e-imzanın elle atılan imza ile aynı hukuki sonucu doğuracağını düzenlemiştir. Elektronik ortamda bulunan kayıtların hukuki bir belge niteliği kazanması için güvenli bir elektronik imza ile imzalanması durumunda elektronik belge için gerekli olan imza koşulu sağlanmış olacaktır (Aslan, 2014, s. 36). EİK'in 4. maddesine göre güvenilir bir elektronik imza için şu hususlar gereklidir (Bulur, 2008, s. 93).

- İmza sahibine bağlı olmalı,

- Sadece imza sahibinin tasarrufunda bulunan güvenli elektronik imza oluşturma aracı ile oluşturulmalı,
- Nitelikli elektronik sertifikaya dayanarak imza sahibinin tasarrufunda bulunan güvenli elektronik imza oluşturma aracı ile oluşturulmalı,
- Nitelikli elektronik sertifikaya dayanacak imza sahibinin kimliğinin tespitini sağlamalı,
- İmzalanmış olan elektronik veride sonradan herhangi bir değişiklik yapıp yapılmadığının tespiti sağlanmalıdır.

2. ELEKTRONİK BELGE TÜRLERİ

E-belge farklı kullanım amaçlarına hizmet etmek üzere çeşitli belge türlerini içermektedir. Bu belgeler GİB e-belge portal üzerinden düzenlenmektedir. Söz konusu belge türleri şunlardır:

- E-Fatura: Düzenlenmesi, müşteriye verilmesi, müşteri tarafından istenmesi ve alınması zorunlu olan faturanın, kağıt belge yerine elektronik ortamda, elektronik belge olarak düzenlenmesi muhatabına iletilmesi ve elektronik ortamda muhafaza edilmesi ve ibrazına imkan tanıyan bir uygulamadır (Bacaksız, 2023).

- E-Arşiv Fatura: E-fatura ile aynı işlevi bulunmaktadır. E-arşiv fatura sayesinde fatura gönderilecek şirkete e- fatura sisteme dâhil olmasa da anında fatura gönderme imkânı bulunmaktadır. Kısacası kâğıt faturanın dijital versiyonudur. E-arşiv fatura karşı tarafın hangi sisteme dâhil olduğu fark etmeksizin gönderilir.

- E-Gider Pusulası: Hizmeti verenin vergi mükellefi olmaması durumunda bu kişiden alınan hizmeti ya da malı belgelendirmek amacıyla elektronik ortamda hizmeti alan tarafından düzenlenir.

- E-İrsaliye: E-irsaliye sevk irsaliyesi ile aynı hukuki özellikleri olan ancak dijital ortamda düzenlenmiş irsaliye belgesidir. Dijital ortamda düzenlenmesi tasarruf sağlar.

- E-Müstahsil Makbuzu: Gerçek usulde vergi yükümlülüğü olmayan çiftçilerden mal satın alınması durumunda fatura yerine düzenlenen bu belge normal müstahsil makbuzuyla aynı özelliklere sahip ticari bir belgedir. Hal kayıt sistemine bildirim yapma zorunluluğu bulunan ve komisyoncu ve tüccar olarak sebze meyve ticaretiyle uğraşan mükellefler müstahsil makbuzu düzenlemek mecburiyetindedirler.

• E-Serbest Meslek Makbuzu: Serbest meslek erbabının sunduğu hizmet karşılığında yapılan tahsilat için elektronik olarak düzenlenen belgedir. E-serbest makbuzu normal serbest makbuzu ile aynı özelliklere sahiptir.

• E-Bilet: Hava, kara ve deniz taşımacılığında kullanılan biletlerin elektronik ortamda düzenlenmiş şeklidir.

• E-Adisyon: Masada servis yapan ve gerçek usulde (bilanço veya işletme hesabı esasına göre) vergiye tabi hizmet işletmeleri (Lokanta, kafeterya, pastane, gazino, bar, pavyon gibi) tarafından kullanılması zorunluluğu olan ve de kâğıt ortamında düzenlenen “adisyonun” elektronik olarak düzenlenmesidir. Elektronik ortamda düzenlenen adisyon belgesinin, hizmet sunumu sürecinde müşteri masasında çıktısının bulunması zorunlu değildir. Ayrıca her adisyon belgesinin hizmetin tamamlanması ile eş zamanlı olarak ve de üzerinde e-adisyon belgesinin evrensel taklit numarasının (ETTN) yer alacağı e-fatura, e-arşiv fatura veya yeni nesil ödeme kaydedici cihazlardan düzenlene perakende satış fişinin düzenlenmesi gerekmektedir (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, 2024).

• E-Defter: Geleneksel olarak kâğıt defter yerine, dijital ortamda tutulan defterlerdir. GİB’in e-defter sistemi üzerinden yüklenir. E-defter sistemi; Gelir İdaresi Başkanlığının elektronik ortamda hazırlaması, saklanması belirli standartlara bağladığı bir sistemdir. Vergi Usul Kanunu ve Türk Ticaret Kanuna göre zorunlu olan tüm defterlerin dijital ortamda aktarılması mali kayıtların daha güvenilir daha hızlı ve daha kolay olmasını sağlamaktadır. E-defter uygulaması aynı zamanda standart veri üretimine imkân verir. E-defter, şekil hükümlerinden bağımsız olarak Vergi Usul Kanunu’na göre düzenlenmesi şart olan belgelerde yer alan bilgileri içerir (Öz ve Bozdoğan, 2012, s. 83).

3.ELEKTRONİK BELGE KULLANIMININ AMACI VE ULUSLARARASI UYGULAMALAR

Dijitalleşmenin artmasıyla bu sürece uyum sağlamak amacıyla vergi idareleri e-belge kullanımını artırmaya başlamıştır. Dijital işlemlerin ve hizmetlerin kolaylaşması ve hızlanması dijital belge kullanımı girişimlerini artırmıştır.

Dünya genelinde OECD ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri dijital belgeleri vergi denetimi ve gelir idaresi süreçlerinde aktif olarak kullanılmaktadırlar. Latin Amerika ülkelerinde Brezilya ve Şili gibi öncü

ülkelerde e-fatura uygulamaları ile kayıt dışı ekonomiyle mücadele edilmiş ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir. OECD, “Standart Audit File For Tax” (SAF-T) gibi standartlarla ülkeler arası vergi paylaşımını teşvik etmektedir.

İngiltere ticari belgelerin dijital ortamda düzenlenmesi ve potansiyel olarak “kağıtsız küresel ticaretin geliştirilmesi amacıyla” önemli bir adım atarak Birleşik Krallık’ın Elektronik Belge Ticareti Yasasını kabul etmiştir. (Electronic Trade Documents Act 2023, Bölüm 4).

Avrupa Birliği E-Devlet Eylem Planı hazırlayarak dijital işlem hizmetlerinin değişimi konusunda bazı kuralların oluşturulması gerektiğini belirlemişlerdir. Bu kapsamda e-belgeleri belirleyen ortak bir yaklaşım ve değişimlerine ilişkin kuralları tanımlayan e-belgeler için birlikte çalışabilirlik anlaşması ile elektronik belge ve elektronik dosyalara ortak bir yaklaşımın geliştirilmesi amaçlanmıştır. E dosyalar için birlikte çalışabilirlik anlaşması ile, e-belgeler, e-indeksler, e-izmalar ve asgari gerekli meta veriler dahil e-dosyaların yapısına dönük ortak bir yaklaşım ve bunların gönderilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesine ilişkin özellikleri tanımlamaktadır. Bu anlaşmanın faydaları ise şunlardır (European Commission, n.d.):

- Avrupa Kamu Hizmetlerinin kurulmasında daha fazla verimlilik,
- İdari yüklerin azaltılması.

Elektronik Kimlik Doğrulama ve Güven Hizmetleri (eIDAS) Yönetmeliği kapsamında Avrupa Birliği ülkelerindeki işletmeler arasındaki elektronik etkileşimlerin daha güvenli, daha hızlı ve daha verimli olmasını teşvik etmek amacıyla ülkelerin birbirlerine bildirdiği elektronik kimlik şemalarını karşılıklı olarak tanımları sağlanmıştır. eIDAS Yönetmeliği, işletmeler için işlem güvenliği artırmış ve aşağıdaki birçok avantajı da beraberinde getirmiştir (European Commission, 2025):

- Daha verimli iş süreçleri,
- Diğer işletmeler, müşteriler ve kamu idareleriyle yapılan elektronik işlemlerde çok daha az idari yük,
- Maliyetlerde önemli ölçüde düşüş ve karlarda artış,
- Daha güvenli elektronik işletmeler, tüketici güveninin artmasına ve daha büyük ölçüde tüketici kitlesinin oluşumuna yol açar.

eIDAS ile işletmelere elektronik uygulamaların kazandırılması güven, verimlilik, kolaylık, işlemlerin hızlılığı, maliyetlerin azalması gibi avantajlar sağlamaktadır.

4.ELEKTRONİK BELGELERİN ÖZELLİKLERİ; AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

E-belgenin özellikleri şunlardır:

- E-belge kopyalanamaz, silinemez üzerinde tahribat yapılamaz ve bu belgenin güvenilir olması için dijital ortamda imzalanmaları gerekmektedir. Bu belgeler diğer kullanılan form ve formatlara uygun olmalı ve raporlanabilmelidir.

- E-belge elektronik ortamda saklanır, bu belgelerin fiziksel ortamda saklanmaları söz konusu değildir. Ancak dijital ortamda e-belgenin arşivi tutulabilmektedir. Fiziksel ortamda kıyasla dijital ortamda saklanması daha pratik, kolay ve güvenilir olup belgeye hızla ulaşım imkânı verir.

- E-belge ile Vergi Usul Kanunu çerçevesinde mükellefler ödevlerini kanuna uygun bir şekilde gerçekleştirebileceklerdir. Böylelikle e-belge ile yasal uyumluluk kolaylıkla sağlanabilmektedir.

- E-belge sayesinde ticari işlemlerini düzenli bir şekilde kayda alıp takip edebileceklerdir.

- Belgenin fiziksel değil de arşiv ortamında saklanması istenildiği anda belgeye erişim imkânı sağlamakta ve fiziksel depolama gereğinin ortadan kalkması mükellefleri rahatlatmaktadır. Fiziksel ortamda saklanmadığından fiziksel zarar görmez ve elektronik ortamda daha güvenli muhafaza edilir. Böylece zamandan ve yerden tasarruf sağlar.

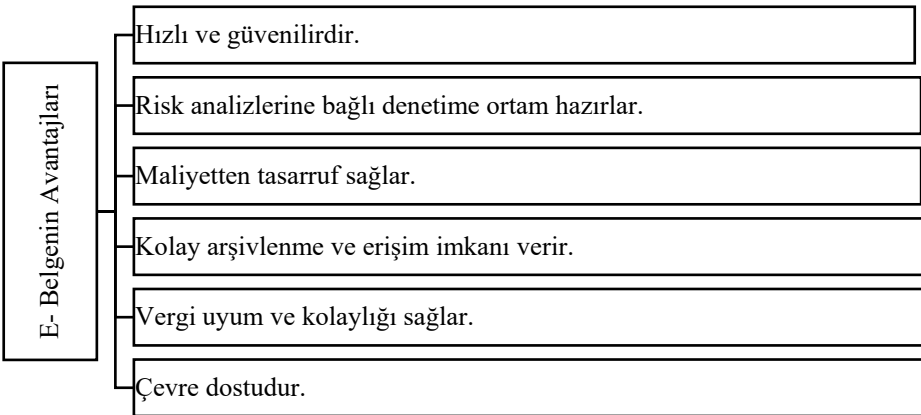
- Fiziksel ortamdan dijital ortamdaki kayıt yapılması kâğıt, baskı, kargo ve arşivleme masraflarını azaltarak maliyetleri düşürür. Kâğıt tüketiminin azalması çevresel faydalar sağlar Kâğıt olarak düzenlenmediği için kâğıt belge oluşturmanın, göndermenin, saklamanın tüm zorluk ve maliyetlerini kaldırır. İşlemler daha kısa sürede yapıldığından zaman ve maliyetten tasarruf sağlanması söz konusudur.

- E-belgeler elektronik imza veya mali mühürle imzalandığından daha güvenilirdir. Bu sayede belgenin doğruluğu ve bütünlüğü güvence altına alınır.

- E-belgeler fiziksel belgelere kıyasla vergi denetiminde daha büyük kolaylık sağlar. Belgeye hızlı ulaşım söz konusu olur ve ayrıca daha güvenilirdir.

- E-belge uygulaması uluslararası uyum açısından önemlidir. Uluslararası formata uygun hazırlanan e- belgeler sayesinde etkin bir işleyiş söz konusu olacaktır.

- E-belge sayesinde manuel iş yükü azalır ve hata oranı çok düşüktür.
 - E-belge ile ticari işlemler daha hızlı ve daha kolay takip edilebilir.
 - E-belge elektronik ortamda ilgili tarafa gönderildiğinden daha pratiktir, gönderim bedeline gerek yoktur.
 - GİB'in önceden belirlediği standartlara uygun bir şekilde elektronik ortamda düzenlenmesi gerekmektedir.
 - E-belge kağıt ortamında düzenlenmediği için çevre dostu bir uygulama olup kağıt israfını önlemektedir.
 - E-belge kağıt belgelerin dijital ortamda düzenlenmesini, paylaşmasını ve de arşivlenmesini sağlamak suretiyle iş akışını kolay ve pratik hale getirir.
 - E-belge dijital ortamda düzenlendiğinden şeffaftır ve bu nedenle vergi kayıplarını en az düzeye indirir.
 - E-belgenin standart bir yapısı vardır. Bu nedenle kontrol edilmesi otomatik olarak gerçekleşir.
 - E-belge sayesinde insan faktörünün etkisi azalacak ve işlem süresinin kısılması söz konusu olacaktır.
 - E-belge ticaret hacmini artırarak, ticari bilgi edinilmesini kolaylaştırır.
 - Risk analizine dayalı denetim sürecinin gelişimine imkân hazırlayarak denetim kaynaklarının daha etkin kullanımına imkân verir.
- E-belgenin özelliklerinden hareketle avantajlarını şöyle belirleyebiliriz.

Şekil 1: E-Belgenin Avantajları Kaynak: E- belgenin avantajlarından yararlanarak özetlenmiştir.

E-belge mükelleflere önemli avantajlar sağlasa da bazı dezavantajları ve zorlukları bulunmaktadır. E-belge kullanımının dezavantajları şunlardır:

- E-belge sistemine ilk geçiş belirli bir miktar maliyete neden olmaktadır. Yazılım ve altyapı yatırımları sisteme ilk geçişte yüksek maliyetlere neden olabilmektedir.

- E-belge sistemi ancak iyi eğitim almış kişilerin kullanımıyla iyi işler. Aksi takdirde deneyimsiz kişilerin kullanımı sistemde hatalara ve aksamalara yol açar. Bu nedenler dijital belge kullanımına yönelik eğitimler verilmeli ve farkındalık oluşturulmalıdır. Mükelleflerin dijital okuryazarlık düzeyi önemlidir. Dijital platformları kullanabilme ve bu platformlardaki vergisel ödevlerini ve işlemlerini doğru bir şekilde yapabilme becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde hukuki ve mali sorunlarla karşı karşıya kalılabilmektedir. Dijital okuryazarlık düzeyi düşük olan bir mükellef yanlış beyanda bulunabilir, eksik beyanda bulunabilir ya da zamanında beyanda bulunmayabilir. Böylelikle vergisel ödevlerini tam ve zamanında yerine getirmemenin hukuki yaptırımlarına maruz kalırlar. Bu da vergi sisteminin etkinliğini, verimini, güvenilirliğini zedeleyebilir. Bu nedenle, vergi mükelleflerinin dijital sistemleri kullanırken destek hizmeti verilmesi, çevrimiçi destek hatları, videolu eğitici içerikler, açıklayıcı rehberler kolaylaştırıcı olacaktır.

- Teknolojik altyapı yeterli değilse sistemin işleyişi aksar. Güncel yazılım altyapısı ve hızlı ve güçlü internet bağlantısı yoksa sistem verimli işleyemez. Özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde dijital dönüşüm sürecinde finansal ve teknik sorunlar yaşayabilirler.

- Kağıt belgeye kıyasla e-belge daha güvenli olmasına rağmen, siber saldırılara maruz kalabilir ve veri ihlalleri söz konusu olabilir. Bu nedenle dijital sistemin siber saldırılara karşı korunması gerekir.

- E-belge sistemi küçük işletmeler açısından bir maliyet unsuru olabilmekte, dijital depolama maliyetleri artabilmektedir.

- E-belge sisteminin dijital ortamda olması teknolojiye bağımlılığın sakıncalarını gündeme getirebilmektedir. Sistemdeki sorunlar, teknik arızalar, belge yönetim sürecini aksatarak işlerin yavaşlamasına neden olabilmektedir.

- Uluslararası ticarete dijital belgelerin karşılıklı olarak tanınması ve uyum süreçlerinde bir takım sorunlar yaşanabilmektedir.

5. ELEKTRONİK BELGELERİN GELECEĞİ

E-belgeler vergi sistemlerinin gelecekte daha şeffaf, güvenilir, otomatik hale getirmesi yanında vergilendirmede küresel bir vergi uyumunun sağlanmasında önemli bir faktördür.

Blok zincir teknolojisi ile entegre edilen dijital belgelerin değiştirilmeleri mümkün olmaz ve bu belgeler kayıt özelliği kazanır. Belgelerin elektronik ortamda tutulması blok zincir teknolojisinin yapısına önemli bir zemin oluşturabilecektir. Bugün için elektronik ortamda işlem yapmaya başlayan mükellefler blok zincir teknolojisine çok daha kolay uyum sağlayabilecektir (Bıyan ve Carda, 2021, s. 100) Belgelerin dijital ortama aktarılması ile idare ve mükellef açısından daha güvenli bir ortam oluşturacak ve belgelerin değişmezliğini garantileyen bir kayıt sistemine doğru adım atılmıştır.

Günümüzün e-belgeleri vergi idarelerinin dijital dönüşüm yolculuğunda güvenli bir şekilde depolanması ve saklanması (Keskin, 2025, s. 219) yanında ibraz edilmesi önemlidir. Ayrıca zamanla e-belgeler otomatik sistemler ve işlemleri doğrulama sistemleri ile entegre olmak suretiyle işleyebilecektir. Vergi beyannamesinin mükellefin mali verileri ile doldurularak onay sürecine otomatik olarak girmesi gibi faaliyetlerle işlem onaylama gerçekleşebilecektir.

E-belgelerin veri madenciliği ile saklanması ve otomatik içerik analizleri aracılığıyla ileride gerekli durumlarda tekrar kullanılabilir bir bilgi kaynağına dönüştürülmesi önemli olacaktır.

Veri madenciliği veriden bilgi üretmek ve böylelikle özgün kararlar verilmesini sağlamak, kaynak kullanımında etkinliği artırmak, şeffaflık sağlamak konusunda önemli bir adımdır. Günümüzde vergi denetimlerinde veri eksikliğinden ziyade mevcut verilerle karar verme, planlama ve strateji destekli bilgi eksikliği mevcuttur. Veri madenciliği ve büyük veri analitiği ile vergi denetmenleri mevzuat ve uygulamaların güncellenmesine odaklanabilecek, kayıt dışılık azalabilecek ve kamu gelirlerinin istikrar ve sürdürülebilirliği sağlanabilecektir (İlgün, 2020)

Bütün bu söylemlerden hareketle dijital belgeler konusunda geleceğe dönük beklentiler şunlardır:

- İnsan faktörünün müdahalesinin en aza indiği bir ortamda tam otomasyona doğru adım atılması önemlidir.

- Belgelerdeki hile ve sahtekârlığı önleyerek büyük güvenlik ortamı oluşturan blok zincir tabanlı bir doğrulama yapılması gerekmektedir.

- Elektronik belgelerin hukuki çerçevesi tam olarak belirlenerek uluslararası standartlaşmaya gidilmesi ve küresel tanınırlığın artmasıdır.

- Veri madenciliği ile veri sağlamak, bu verilerin sürekliliği ve bilgi üretmek, bu bilgileri uzun süre korumak suretiyle sürdürülebilir etkin dijital arşivler oluşturulmalıdır.

- Hızla büyüyen dijital belge hacmi karşısında, geleceğe yönelik olarak özniteliklerinin korunması konusunda bir plan ve programın varlığı sorgulanmalıdır. Zira hızla büyüyen ve her biri hukuki delil özelliği gösteren e-belgelerin ilk üretildiği haliyle erişebilir olması gerekmektedir. Bu konuda mevcut bir prosedür bulunmamaktadır. Böyle bir prosedür oluşturulması önemli ve gereklidir (Çiçek, 2021, s. 37) .

E-belgelerin gerek kullanımı gerekse sürdürülebilirliği için yeni stratejilerin geliştirilmesi geleceğe dönük riskleri ortadan kaldıracaktır.

SONUÇ

E-belgeler modern vergi idarelerinin etkinlik, verimlilik, şeffaflık, güvenilirlik gibi ilkeleri çerçevesinde vergisel işlemlerin yeniden yapılanmasına ortam hazırlamıştır. E-belge uygulaması kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına almada da önemli roller üstlenmiştir. Türkiye’de de e-belge uygulamaları ile dijitalleşmenin önemli avantajları yaşanmıştır. Ancak elektronik belge kullanımının tam etkinliği için teknolojik altyapısının güçlendirilmesi, veri güvenliğinin artırılması, dijital okuryazarlık seviyesinin yükseltilmesi gerekli ve önemlidir. Teknolojik ilerlemelerle, dijital uygulamaların vergilendirme sürecine entegrasyonu ve vergi sistemlerini daha hızlı, güvenli, etkin ve verimli hale getirmesi ve böylelikle vergi politikalarını daha sağlıklı yönlendirmesi beklenmekte ve amaçlanmaktadır. Elektronik belgeler Türk vergi sisteminin dijitalleşme sürecinde merkezinde olmakla birlikte yönlendiricidir. Yakın bir gelecekte vergi sisteminin tamamen elektronik ortamda yürütülmesi ve e-belgelerin mevzuat çerçevesinde teknolojiye uyumlu bütüncül bir hale gelmesi kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Aslan, M. (2014). Vergilendirmede elektronik belgelerin hukuki geçerliliklerinin değerlendirilmesi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 21–58.
- Bacaksız, M. A. (2023). *Vergi Usul Kanunu'nda elektronik belge mevzuatı (Bölüm I: e-Fatura ve e-Arşiv Fatura)*. Erişim adresi (23 Temmuz 2025): <https://www.alomaliye.com/2023/10/30/elektronik-belge-mevzuatı-e-fatura-ve-e-arsiv-fatura/?srsltid=AfmBOoqGXY1g0M3msLp6LIo6WihQu8pcsAY6vwYflSjQi9ISRsgEc4pU>.
- Bıyan, Ö. ve Carda, H. (2021). Türk vergi hukukunda geleceğe dair öngörüler: Blok zincir teknolojisinin olası etkileri. *Maliye Dergisi*, 180, 93–114.
- Bulur, A. (2008). E-ispat. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 90-104.
- Çiçek, N. (2021). Türkiye’de elektronik belgelerin geleceği için ulusal strateji ihtiyacı: Literatür ışığında bir inceleme. *Bilgi ve Belge Araştırmaları*, 15, 33–57.
- Electronic Trade Documents Act 2023, c. 38, § 4 (UK). (2023). Erişim adresi: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/38/section/4>.
- European Commission. (2025). *eIDAS - Electronic identification and trust services*. Erişim adresi (21 Temmuz 2025): <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/discover-eidas>
- European Commission. (n.d.). Defining a common approach to electronic document and file exchange. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/isa2/actions/defining-common-approach-electronic-document-and-file-exchange_en.
- İlgün, M. F. (2020). Vergi denetim sürecinde büyük veri analitiği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 1–24.
- Keskin, E. (2025). Dijital çağda vergi idareleri: Türk vergi idaresinin dijital dönüşüm olgunluğu. *Maliye Dergisi*, 188, 215–250.
- Öz, D. ve Bozdoğan, A. (2012). Türk vergi sisteminde e-maliye uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 67–92.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı. (2024, Kasım 12). *Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra No: 509)'nde değişiklik yapılmasına dair tavsiye (Sıra No: 573)* (Resmî Gazete Sayı: 32720).

Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/11/20241112-5.htm>.

Türkey, İ. (2025). Gelir İdaresi 2024 yılı faaliyet raporunda e-vergi uygulama sonuçları. Erişim adresi (25 Ağustos 2025): <https://nazaligundem.com/tr/yayinlar/gelir-idaresi-2024-yili-faaliyet-raporunda-e-vergiuygula> ma-sonuclari.

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİ, GELİR, ENFLASYON, KÜRESELLEŞME, TEKNOLOJİK İNOVASYON VE TİCARİ AÇIKLIĞIN BORSAYA ETKİSİ

Doç. Dr. Oktay ÖZKAN¹
Fatma SÜMBÜLSOY²

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928450>

¹ Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Tokat / TÜRKİYE. E-mail: oktay.ozkan@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9419-8115

² Yüksek Lisans Öğrencisi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, Tokat /TÜRKİYE. E-mail: fatma.sumbulsoy7823@gop.edu.tr, ORCID: 0009-0009-2762-8555

GİRİŞ

Türkiye'nin ekonomik yapısı, dinamik bir yapıya sahip olup çeşitli iç ve dış faktörlerin etkisi altında değişim göstermektedir. Türkiye'de Gölge Ekonomi'nin borsa gelişimi üzerindeki etkisi, bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Gölge Ekonomi, devletin denetiminden geçmeyen yani kaçan ve vergisi olmayan ekonomiyi bize anlatır. Literatürde çeşitli isimlerle anılan bu ekonomi; Nakit, İlegal, Yer Altı, Düzensiz, Vergi Dışı, Paralel, Gizli, Gözlenemeyen, Kara, Gri, Alacakaranlık, Kayıt Dışı, Enformel, Görünmeyen, Kravatsız, Marjinal ve İkinci Ekonomi olarak adlandırılabilir (Yazıcı, 2009). Kayıt dışı ekonomi, resmi kayıtlarda yer almayan ve vergi mükellefiyeti dışında kalan ekonomik faaliyetlerin tümünü ifade eder. Schneider ve Enste (2000), kayıt dışı ekonomiyi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik büyümeyi ve devlet gelirlerini olumsuz yönde etkileyen önemli bir unsur olarak tanımlamaktadır. Türkiye'de kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, devletin vergi gelirlerini ve sosyal güvenlik sistemlerini olumsuz yönde etkilerken, aynı zamanda piyasa dengesini de bozmaktadır (Schneider, 2005). Bu durum, borsaya olan güveni ve yatırımları da olumsuz yönde etkileyebilir.

Enflasyon, genel fiyat düzeyindeki sürekli artışı ifade eder. Enflasyon oranları, yatırımcıların kararlarını ve piyasa beklentilerini etkileyen önemli ekonomik göstergelerden biridir (Fischer, 1993). Yüksek enflasyon, genellikle belirsizlik ve maliyet artışlarına yol açarak borsada dalgalanmalara neden olabilir (Bruno ve Easterly, 1998). Türkiye'de enflasyon oranlarının borsa gelişimi üzerindeki etkileri dikkate değerdir ve genellikle negatif bir etki yaratmaktadır (Yamak ve Küçükçolak, 2003).

Gelir, bireylerin veya hane halklarının belirli bir dönem içinde elde ettikleri toplam kazançları ifade eder (Keynes, 1936). Gelir düzeyinin tasarruf ve yatırım eğilimlerini doğrudan etkilediğini öne sürmüştür. Yüksek gelir düzeyleri, genellikle daha yüksek yatırım kapasitesi anlamına gelirken, bu durum borsaya olan ilgiyi ve yatırımları artırabilir (Friedman, 1957). Türkiye'deki gelir düzeylerinin değişimi, borsa performansı ile yakından ilişkilidir ve doğrusal olmayan pozitif bir etki yaratabilir (Güloğlu ve Aydın, 2010).

Küreselleşme, mal, hizmet, bilgi ve sermayenin uluslararası düzeyde serbestçe dolaşımını sağlayan süreçtir. Küreselleşme, ülkelerin ekonomik büyümelerini hızlandırırken, aynı zamanda finansal piyasaların

entegrasyonunu da artırır (Stiglitz, 2002). Türkiye'nin küresel ekonomi ile entegrasyon düzeyi, borsa gelişimini doğrudan etkileyen önemli bir faktördür ve genellikle pozitif bir etki yaratır (Eğilmez ve Kumcu, 2005).

Teknolojik inovasyon, yeni ve daha iyi ürünler, hizmetler veya süreçler geliştirme ve bunları ekonomik değere dönüştürme sürecidir (Schumpeter, 1934), teknolojik yeniliklerin ekonomik büyümenin ana motoru olduğunu ileri sürmüştür. Teknolojik yenilikler, borsa şirketlerinin rekabet gücünü artırarak, uzun vadede borsa performansını olumlu yönde etkiler (Romer, 1990). Türkiye'deki teknolojik inovasyon seviyesinin borsa üzerindeki etkileri, doğrusal olmayan pozitif bir etkiye sahiptir (Pamukçu, 2003).

Ticari açık, bir ülkenin ithalatının ihracatını aşması durumunda ortaya çıkan ekonomik durumdur. Ticari açık, genellikle döviz kuru üzerinde baskı yaratarak, ekonomik istikrarsızlığa yol açabilir (Krugman ve Obstfeld, 2009). Türkiye'nin ticari açık durumu, borsa performansı üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilere sahiptir ve genellikle doğrusal olmayan pozitif bir etki yaratır (Uygur, 2010).

Bu çalışma, yukarıda tanımlanan ekonomik kavramların Türkiye'de borsa gelişimi üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Her bir faktörün borsa üzerindeki etkileri, kapsamlı bir literatür taraması ve ampirik analizler ile değerlendirilecektir. Bu sayede, Türkiye ekonomisinin dinamikleri ve borsa performansı arasındaki ilişkiler daha iyi anlaşılacaktır.

Bu araştırma yapılırken 1991 ile 2020 yılları arasında veriler Kantil-Kantil Regresyon analiz yöntemi uygulanmıştır. Araştırma 4 bölümden oluşmaktadır. İlk olarak konuyla ilgili yapılmış olan araştırmalar ve bulgular literatür taramasıyla ortaya konulmuştur. İkinci aşamada analizlerde kullanılan veriler ve Kantil-Kantil Regresyon analiz yöntemi anlatılmıştır. Üçüncü aşamada Kantil-Kantil Regresyon analizi gerçekleştirilmiş ve ulaşılan bulgular ortaya konulmuştur. Dördüncü bölümde ise Kantil Regresyon yöntemiyle geçerlilik analizi gerçekleştirilmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Durucasu (1997), Ekonomik Göstergelerin İMKB'ye Etkisinin Analizi'ne yönelik yapmış olduğu araştırmasında, 1991-1995 dönemindeki etkilerinin yönü ve büyüklüğünün, SPSS yazılımı kullanılarak doğrusal regresyon yaklaşımıyla saptanması amacıyla, İMKB indeksi bağımlı

değişkenine seçilmiş bağımsız değişkenlerle basit doğrusal regresyon analizi uygulanmış, bu analiz sonucunda, 1991-1995 dönemi verileriyle İMKB indeksi değişkenini Emisyon, Döviz Kuru ve Faiz Oranı değişkenleri doğrusal olarak açıklanmış, buna karşılık Enflasyon Oranı değişkeninin İMKB indeksini etkilemediği sonucuna ulaşıldığı görülmüştür.

Karamustafa, Karakaya (2004) Enflasyon oranı ile borsa performansı arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkilerinin incelendiği bu çalışmada, literatürdeki uzun dönemdeki ters yönlü anlamlı ilişkinin Türk hisse senedi piyasası açısından da kısmen geçerli olduğu sonucuna varılmış, bu doğrultuda enflasyonun kısa ve uzun dönem ilişkilerinin birlikte ele alındığı hata düzeltme modelinde işlem hacmi ve işlem miktarı üzerinde ters yönlü etkisinin olduğu ortaya konmuş ancak kısa dönem ilişkiler ele alındığında, enflasyonun işlem hacmi ile pozitif yönlü ilişkisinin olduğu, işlem miktarı üzerinde ise herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüş, işlem gören şirket sayısı açısından uzun ve kısa dönemde enflasyon trendinin etkili olmadığı sonucuna ulaşıldığı görülmüştür.

Erdem C. ve diğerleri (2005), Makroekonomik Değişkenlerin İstanbul Borsa Endekslerine Etkisi üzerine yapılan araştırmada; İMKB Endekslerinde fiyat oynaklık yayılımları Ocak 1991'den Ocak 2004'e kadar döviz kuru, faiz oranı, enflasyon, sanayi üretimi ve M1 para arzına ilişkin aylık veriler esas alınarak analiz edilmiş, Üstel Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans modeli, makroekonomik değişkenler için tek değişkenli oynaklık yayılımlarını test etmek için kullanılmış, enflasyondan, faiz oranından tüm hisse senedi fiyat endekslerine tek yönlü güçlü volatilité yayılımının olduğu, para arzından mali endekse, döviz kurundan ise hem İMKB 100'e hem de sanayi endekslerine yayılmalar olduğu, sanayi üretiminden herhangi bir endekse yayılımın olmadığına ilişkin sonuca varıldığı görülmüştür.

Saryal, (2007), Enflasyonun Koşullu Hisse Senetleri Piyasasına etkisinin olup olmadığına ilişkin yapılan araştırmada Türk firmalarının 1999-2005 döneme ilişkin verilerinin kullanılmış, Genelleştirilmiş Otoregresif koşullu değişen varyans (GARCH) modeli uygulanmış, Türkiye ve Kanada'dan alınan aylık verileri kullanılarak koşullu borsa oynaklığının Türkiye'de enflasyonun oranının ne kadar yüksek olursa, hisse senedi piyasası volatilitésinin o kadar büyük olduğunu, yani yüksek enflasyon oranlarının daha büyük hisse senedi piyasası riskiyle aynı zamana denk geldiğini öne sürmüştür. Bu sonuçlar,

koşullu volatilitiyi tahmin etmek için açıklayıcı değişken olarak enflasyon oranının değişiminin kullanıldığını da desteklemektedir.

Acaravcı ve diğerleri (2007) Finans ve Büyüme Bağlantısı, Türkiye'den kanıtlar üzerinde yapmış oldukları araştırmada dinamik zaman serileri kullanılarak 1986:1-2006:4 dönemi için Türkiye'deki ekonomik büyüme modelleri, eş bütünleşme analizinin sonuçları, uzun vadeli bir durumun olmadığını kanıtını sunmuştur. Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, bu nedenle ampirik araştırma, vektör otoregresyon (VAR) çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Finansal aracılık gelişiminin ekonomik büyüme üzerindeki kısa vadeli etkisi, sonuçlar, finansal gelişmeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi göstermiştir.

Kandır, (2008) Makroekonomik değişkenler, firma özellikleri ve hisse senedi getirileri: Türkiye'den kanıtlar üzerine yaptığı araştırmada, Türkiye'deki hisse senedi getirilerini açıklamada makroekonomik faktörlerin rolünü araştırmıştır. Temmuz 1997'den Haziran 2005'e kadar olan dönemi kapsayan bir makroekonomik faktör modeli kullanılmıştır. Bu çalışmada kullanılan makroekonomik değişkenler şunlardır: sanayi üretim endeksinin büyüme oranı, tüketici fiyat endeksinin değişimi, dar tanımlı para arzının büyüme oranı, döviz kuru değişimi, faiz oranı, uluslararası ham petrol fiyatlarının büyüme oranı ve MSCI Dünya Hisse Senetleri Endeksi'nin getirisi. Bu çalışma, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) işlem gören tüm finansal olmayan firmaların verilerini kullanmıştır. Analiz, tek hisse senetleri yerine hisse senedi portföyleri üzerinde temellendirilmiştir. Portföy oluşturulurken dört kriter kullanılmıştır: piyasa değeri, defter-değer oranı, kazançlar-fiyat oranı ve kaldıraç oranı. Hisse senedi portföy getirileri ile yedi makroekonomik faktör arasındaki ilişkiyi test etmek için çoklu regresyon modeli tasarlanmıştır. Deneysel bulgular, döviz kuru, faiz oranı ve dünya piyasası getirisinin tüm portföy getirilerini etkilediğini göstermiştir. Ancak enflasyon oranının on iki portföyün sadece üçü için önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, sanayi üretimi, para arzı ve petrol fiyatlarının hisse senedi getirileri üzerinde herhangi bir önemli etkisinin olmadığı görülmektedir.

Türsoy ve diğerleri (2008), Makroekonomik değişkenlerin portföy getirisi üzerindeki etkisi üzerinde yapılan araştırmada regresyon analizi uygulanmış, İstanbul Hisse Senedi'nde makroekonomik faktörlerin hisse senedi

getirileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığına ilişkin sonuca ulaşıldığı görülmüştür.

Ulaşan 2012 yılında gerçekleştirdiği çalışmada, neo-klasik büyüme modeli kullanılarak 1960-2000 yılları arasındaki ticari açıklık ile uzun dönemli büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Araştırmada, dış ticaret hacminin GSYİH'ya oranının ekonomik büyüme ile pozitif ve anlamlı bir ilişkisi olduğu; buna karşın, tarife dışı engeller ve kara borsa primleri ile büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, düzeltilmiş ticaret oranları ile Frankel-Romer'in ticari tahminleri arasında güçlü bir korelasyon olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma, ticari açıklığın uzun vadede ekonomik büyüme ile doğrudan ve sağlam bir ilişkisi olduğu yönündeki önermeyi desteklememektedir.

Bayar ve Öztürk (2016), finansal gelişim, kayıt dışı ekonomi arasında yapmış olduğu çalışmasında 2003-2014 yılları arasını kapsayarak Avrupa Birliği geçiş ülkelerini ele alarak panel veri analizi yapmıştır. Finansal gelişme göstergesi için özel sektöre verilen kredi oranı ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda finansal gelişim ve kayıtdışı arasında çift yönlü nedensellik ve eş bütünleşme ortaya konmuştur. Finansal gelişim kayıtdışı ekonomiyi azaltmaktadır.

Yaşar, Akçalı (2016), Türkiye'de bazı bilgi ve teknoloji şirketlerinin Ar-Ge harcamalarının finansal performans üzerine etkisi (inovasyon) üzerinde yapılan araştırmada, inovasyonun göstergesi olarak Türkiye'de bazı bilgi ve teknoloji şirketlerinin Ar-Ge harcamalarının finansal performans üzerine etkisi araştırılmış, veriler 2005-2014 dönemleri için yedi bilgi ve teknoloji şirketlerinden elde edilmiş, panel veri analizi ile test edilmiş, çalışmada, finansal performans net satışlar ile ölçülmüş ve yedi bilgi ve teknoloji şirket içinde Aselsan ve Link Bilgisayarın Ar-Ge harcamalarının satışlar üzerinde pozitif etkide bulunduğu sonucuna ulaşıldığı görülmüştür.

Demirhan, Aracıoğlu (2017) İnovasyon ve finansal performans arasındaki ilişki: BİST teknoloji endeksindeki firmalar üzerine yapmış oldukları araştırmada örneklem grubu olarak seçilen BİST Teknoloji endeksine kote firmaların “Maddi Duran Varlık/Toplam Varlıklar” ve “AR-GE Giderleri/Net Satışlar” oranları ile TOPSİS ile ölçülen finansal performansları arasındaki etkileşim saptanmaya çalışılmış, aynı konu üzerine yapılan önceki çalışmalardan farklı olarak finansal performansın TOPSİS ile ölçülmesi yoluyla

inovatif faaliyetlerin finansal performans üzerindeki etkileri sadece karlılık oranlarıyla değil, likidite, faaliyet ve finansal yapı oranları da dikkate alınarak değerlendirilmiş, karşılaştırma için inovatif faaliyetlerin Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı ve Piyasa Değeri/Defter Değeri oranları ile olan ilişkileri de araştırılmış, sonuç olarak TOPSİS skorları ile inovatif faaliyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı olmayan zayıf bir korelasyon olduğunu ortaya koyarken Aktif Karlılığı ve ARGE giderlerinin oranı ile Piyasa Değeri/Defter Değeri ve ARGE giderlerinin oranı arasında anlamlı ve orta düzeyde korelasyon tespit edildiği sonucuna ulaştığı görülmüştür

Gargesa, Sathyanarayana (2018) Borsa getirileri ve enflasyon üzerinde yapmış oldukları analitik çalışmada “Enflasyon ve enflasyon arasındaki ilişki” başlıklı mevcut ampirik makale 2000 ila 2017 yılları arasındaki aylık verileri incelenmiş, Pearson korelasyon katsayısını kullandıkları seçilen endekslerin çoğunluğu bağımlı değişkenle negatif bir katsayı kaydedilmiş, Hindistan, Avusturya, Belçika, Kanada için, Şili, Çin, Fransa, İrlanda'da negatif bir katsayı bulunmuştur. Ancak Brezilya Endonezya, Japon, Meksika, İspanya ve Türkiye’de pozitif bir katsayı bulunduğu sonucuna ulaşıldığı görülmüştür.

Korudil, (2018) Türkiye’de kayıt dışı ekonomi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelemesinde, GSYİH, kişi başına milli gelir, vergi gelirleri, iç ve dış borç stoku, cari açık gibi ekonomik göstergeler üzerinde negatif yönde etkiler ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çalışmada Türkiye’de kayıt dışı ekonominin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olduğu yönünde sonuçlar elde edilmiştir. 2000 ile 2016 yılları arasındaki makroekonomik veriler özelinde araştırma yapılması çalışmada sınırlılıklar meydana getirmektedir.

Eyüboğlu (2018), Türkiye de Enflasyon ve Borsa arasındaki ilişki yönünden yapılan çalışmada, 2006:01-2016:11 dönemi için enflasyon oranı ile hisse senedi getirileri arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmada, enflasyonun farklı sektörler üzerinde farklı etkileri olabileceğinden 15 Borsa İstanbul sektör endeksi kullanılmış, seriler aynı seviyede durağan olmadıklarından eşbütünleşme analizi sınır testi ile yapılmış, elde edilen sonuçlarda tüm sektör endeks getirilerinin hem uzun hem de kısa dönemde TÜFE ile ilişkili olduğunu göstermiştir. İlaveten TÜFE’deki artışın 11 endeks getirisini negatif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Emsen, Aksu (2019) Türkiye Ekonomisinde Gelir ve Borsa arasında ilişki yönünden yapmış oldukları araştırmada, borsa endeksi ile gelir dağılımında adaletin ölçütü olan Gini katsayısı arasındaki ilişkilerde 1986-2017 arası dönemi baz aldıkları, analizde ARDL analiz yöntemini kullandıkları ve elde edilen bulgulara göre Türkiye ekonomisinde Gini katsayısı ile borsa endeksi arasında ters yönlü ilişkilerin varlığı tespit edilmiştir

Mollaahmetoğlu ve diğerleri (2019), Küreselleşme ve Borsa İstanbul arasındaki ilişki üzerinde yapmış oldukları araştırmada Borsa İstanbul Endeksi (BİST-100) ile JP Morgan Gelişmekte Olan Ülkeler Tahvil Endeksi - Index Global (EMBI), Dow Jones Borsası Endüstri Endeksi (DJI), Amerikan Dolar Endeksi (DXY), Chicago Opsiyon Borsası Oynaklık Endeksi-CBOE (VIX) ve ham petrol fiyatlarını temsilen Brent Petrol (BrP) volatilitate etkileşimi incelenmiş, veriler 30.09.2009-05.07.2018 dönemine ait günlük getiri serileri olup, ekonometrik model olarak çok değişkenli GARCH (Genelleştirilmiş Otoresif Koşullu Değişen Varyans) modellerinden zamana bağlı değişen korelasyonu dikkate alan DCC-GARCH modeli kullanılmış, bulgular, BİST-100 ve ele alınan değişkenler arasında volatilitenin sürekli etkilere sahip olduğunu ve bu piyasalarda yoğun şekilde volatilitate kümelenmelerinin oluştuğuna ilişkin sonuca varılmış, yine Ham Petrol ve EMBI volatilitesi BİST-100 endeks volatilitisini azaltırken diğer değişkenlerdeki volatiliteler, BİST-100 endeksindeki volatilitayı artırmış, ayrıca, DXY, BİST-100 endeksi volatilitisini en çok etkileyen değişken olduğu sonucuna varılmıştır.

Özden ve Uysal (2020) inovasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma Zaman Serileri Analizi kapsamında Vektör Otoresif Model (VAR) ile oluşturulmuştur. 1990-2017 yılları arası oluşturan bu modele göre inovasyonun ekonomik büyüme üzerine etkisi test edilip araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; Türkiye’de ekonomik büyüme ile inovasyon arasında pozitif bir ilişki vardır. Özellikle araştırmacı sayısındaki artış inovatif faaliyetler içerisinde ekonomik büyümeyi artıran en önemli faktör olmuştur.

KUM (2020), Kayıtdışı ekonomi ile finansal gelişim arasında nedensellik üzerinde yapmış olduğu araştırmasında; 1994-2018 yılları arasında Türkiye örneğinde zaman serisi analizi yapmıştır. Çalışmasında finansal gelişme ve kayıtdışı ekonomi arasında ilişki kurmuştur. Finansal gelişmeyi temsil etmek için kredi hacmi oranı kullanmıştır. Çalışmada ADF, Phillips-

Perron ve Dickey-Fuller GLS birim kök testleri uygulanmıştır. Ayrıca Granger nedensellik testi yapılmıştır. Bulguların sonucunda kayıtdışı ekonomi ile finansal gelişim arasında nedensellik ortaya konulmuştur. Kayıtdışı ekonomi ile finansal gelişim arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Gürsoy, (2021) Küresel Ekonomik, Politik Belirsizliğin döviz Kuru, Enflasyon ve Borsa'ya etkisi üzerinde yapmış olduğu araştırmasında, Türkiye için sınırlı sayıda değişken seçilerek küresel ekonomik ve politik belirsizlik (GEPÜ) endeksinin etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada GEPÜ endeksi ile Dolar/TL, Euro/TL, enflasyon ve BİST100 endeksi değişkenleri arasında Ocak 2013-Ekim 2020 arasında aylık veriler kullanılarak Hatemi-J Asimetrik Nedensellik testi uygulanmış, sonuçta GEPÜ endeksinden hem dolar hem de euro döviz kurları üzerinde pozitif bir nedensellik yayılımı görülürken, diğer değişkenler üzerinde herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığı bulgusuna ulaşılmamıştır.

Karaca ve diğerleri (2022) Türkiye'de Seçili Makroekonomik Değişkenle (Faiz, Enflasyon, İşsizlik Değişkenleri) ile Borsa İstanbul Endeksleri arasındaki ilişki üzerine yaptığı çalışmada, 01.2009-01.2019 dönemlerini kapsayan ve aylık verilerin kullanıldığı analizlerde, Türkiye ekonomisi yapısal kırılmalara izin veren testler ile incelenmiş, makroekonomik değişkenler olarak literatür ile uyum gözetilerek faiz, enflasyon ve işsizlik değişkenleri kullanılarak model kurgulanmış, araştırma sonucunda seçili makroekonomik değişkenler ile borsa endeksi arasında uzun dönemli ilişki yakalanmış, borsa endeksinden faiz oranlarına doğru tek yönlü ve borsa endeksinden işsizlik oranlarına doğru da tek yönlü nedensellik ilişkisi görüldüğüne ilişkin sonuca varıldığı görülmüştür.

Altın, (2022) Enflasyon ve Faiz Oranının Borsa İstanbul'a etkisine yönelik yapılan çalışmada, ARDL yönteminin uyulandığı, BİST 100, Tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) ile tüketici fiyat endeksi (TÜFE) arasındaki ilişkide bütünleşik ilişki olduğu, kısa ve uzun dönemli değişkenler arasında eş bütünleşik ilişki olduğu, bir başka ifade ile enflasyon ile borsa arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varıldığı görülmüştür.

Güngör ve Aytekin'in (2023) yürüttüğü "Finansal Yatırım Araç Getirileri ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye Örneği (2005-2023)" başlıklı çalışma, BİST100 endeksi ile altın ve ABD doları getirilerinin Türkiye'deki enflasyon üzerindeki etkisini ekonometrik analizlerle incelemiştir. Araştırmanın sonuçları,

bu finansal göstergelerin enflasyonla hem kısa hem de uzun dönemde önemli bir ilişkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Ahmatzada ve diğerleri (2023) Türkiye’de Türkiye Makroekonomik Değişkenlerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi’nde makroekonomik değişkenler ile borsa endeksi arasındaki ilişkiyi 2010-2015 yılları arasında Türkiye örneğinde aylık veriler kullanarak incelenmiş, GSYİH, Döviz Kuru, Enflasyon Oranı, M2 gibi makroekonomik faktörlerin ve Ham Petrol Fiyatları, Altın Fiyatları gibi küresel faktörlerin İMKB üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırmak için birim kök testleri (Augmented Dickey–Fuller, Phillips Perron) ve OLS modeli uygulanmış, ampirik bulgular, döviz kuru, M2, GSYİH, altın fiyatları ve petrol fiyatlarının İMKB 100 endeksini önemli ölçüde etkilediği, enflasyon oranının İMKB 100 endeksine katkıda bulunduğu dair bir kanıt bulunmadığına dair sonuca varıldığı görülmüştür.

Literatür araştırması sonuçlarına göre; Eyüboğlu (2018), Türkiye’de enflasyon ve borsa ilişkisini, Gürsoy (2021) ise küresel ekonomik ve politik belirsizliğin döviz kuru, enflasyon ve borsaya olan etkilerini incelemiştir. TÜRSOY ve diğerleri (2008), makroekonomik değişkenlerin portföy getirisi üzerindeki etkisini araştırmış, Saryal (2007) enflasyonun koşullu hisse senetleri piyasasına etkisinin varlığını sorgulamıştır. Karaca ve diğerleri (2022) ise Türkiye’de seçili makroekonomik değişkenler (faiz, enflasyon, işsizlik) ile Borsa İstanbul endeksleri arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Bu çalışmalar, yaptığımız araştırmaları destekler niteliktedir.

2. VERİ VE YÖNTEM

2.1. Veri

Bu çalışmada, Türkiye’nin 1991 ile 2020 yılları arasındaki yıllık borsa gelişimi, kayıt dışı ekonomi, gelir, enflasyon, küreselleşme, teknolojik inovasyon ve ticari açıklık verileri kullanılmıştır. Kullanılan veriler ile ilgili detaylı bilgi Tablo 1’de gösterilmiştir. Örneklem periyodunun başlangıç tarihi (1991) BG verileri, bitiş tarihi (2020) KDE verileri ve frekansı ise bütün değişkenlerin verileri doğrultusunda belirlenmiştir.

Tablo 1. Çalışma Verilerinin Detayları

Değişken	Sembol	Veri	Kaynak
Borsa Gelişimi	BG	Borsada işlem gören hisse senetlerinin toplam değerinin GSYH'ye Oranı	DB (2024)
Kayıt Dışı Ekonomi Gelir	KDE	Elgin vd. (2021) tarafından geliştirilen Kayıt Dışı Ekonomi göstergesi	DB (2024)
	GEL	Kişi başı GSHY (sabit 2015 Amerikan Doları)	DB (2024)
Enflasyon	ENF	Tüketici fiyatları (yıllık %)	DB (2024)
Küreselleşme	KÜR	Gygli vd. (2019) tarafından revize edilen KOF Küreselleşme İndeksi	KOF (2024)
Teknolojik İnovasyon	TİNO	Yerleşik ve yerleşik olmayanlar tarafından gerçekleştirilen toplam patent başvurusu	DB (2024)
Ticari Açıklık	TİCA	Mal ve hizmet ihracat ve ithalatlarının toplamının GSYH'ye oranı	DB (2024)

Veriler arasındaki boyut farkını minimize edebilmek ve yeterli gözlem sayısına ulaşabilmek için, Fareed vd. (2021) tarafından geliştirilen çalışma takip edilerek yıllık verilerin önce logaritması alınmış ve sonrasında ise quadratic-match-sum yöntemiyle çeyreklik serilere dönüştürülmüştür.

2.2. Yöntem

Bu çalışmada, Türkiye'de kayıt dışı ekonomi, gelir, enflasyon, küreselleşme, teknolojik inovasyon ve ticari açıklığın borsa gelişimine etkisini inceleyebilmek için Sim ve Zhou (2015) tarafından geliştirilen Kantil-Kantil Regresyon (KKR) yöntemi kullanılmıştır. KKR yöntemi bağımsız değişkenin koşullu dağılımının bağımlı değişkenin koşullu dağılımı üzerindeki etkilerini belirlenen kantiller yardımıyla hesaplamakta ve bu sayede iki değişken arasındaki doğrusal olmayan ilişkileri ortaya koyabilmektedir.

Bağımlı değişkenin A ve bağımsız değişkenin B olduğu varsayımı altında, KKR yöntemi aşağıdaki şekilde formülize edilebilir:

$$A_t = \alpha_0(A^T, B^T) + \alpha_1(A^T, B^T)(B_t - B^T) \quad (1)$$

Eşitlik 1'de yer alan A_t ve B_t , A ve B değişkenlerinin zaman serilerini, A^T ve B^T ise A ve B değişkenlerinin kantillerini temsil etmektedir. α_0 sabit katsayıları temsil ederken α_1 ise eğim katsayılarını ifade etmektedir. Her bir kantil çifti için hesaplanan α_1 değerleri analiz edilerek iki değişken arasındaki ilişkiler belirlenebilmektedir.

3. AMPİRİK BULGULAR

3.1. Veri analizi bulguları

Bu çalışmada öncelikle analizlerde kullanılacak değişkenlerin bir takım istatistiksel özelliği incelenmiştir. Değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 2’de raporlanmıştır. Tabloda yer alan ortalama değerleri, GEL’in en yüksek; ENF’in ise en düşük çeyreklik ortalamaya sahip olduğunu göstermektedir. Standart sapma değerleri, örneklem periyodu içinde en fazla oynaklı ENF serilerinin gösterdiğini; en az oynaklığı ise KÜR serilerinin sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çarpıklık değerlerine göre BG, KÜR ve TİCA serileri sola çarpık; diğer değişkenlerin serileri ise sağa çarpıktır. Basıklık değerlerine göre BG ve TİCA serilerinin dağılımı leptokurtik; KDE, GEL, ENF, KÜR ve TİNO serilerinin dağılımı platikurtiktir. Son olarak, Jarque-Bera (1980) normallik testi sonuçları bütün değişkenlerin örneklem periyodunda normal olmayan bir dağılım sergilediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	BG	KDE	GEL	ENF	KÜR	TİN O	TİCA
Ortalama	0.857	0.852	2.241	0.766	1.042	1.967	0.964
Medyan	0.911	0.851	2.241	0.659	1.044	1.970	0.970
Maksimum	1.344	0.910	2.354	1.174	1.069	2.268	1.039
Minimum	0.396	0.794	2.140	0.449	0.986	1.657	0.850
Standart Sapma	0.164	0.032	0.069	0.255	0.023	0.182	0.045
Çarpıklık	-1.070	0.042	0.261	0.312	0.576	0.105	-0.805
Basıklık	5.080	1.838	1.694	1.340	2.268	1.749	3.458
Jarque-Bera	44.530*	6.790	9.895*	15.725*	9.307	8.042	14.024*
	**	**	**	**	**	**	**
Gözlem Sayısı	0.000	0.034	0.007	0.000	0.010	0.018	0.001
	120	120	120	120	120	120	120

Not: *** ve ** işaretleri sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı belirtmektedir.

Tablo 3, analizlerde kullanılacak değişkenlerin örneklem periyodu için doğrusal olup olmadığını test edebilmek için gerçekleştirilen Broock-Dechert-Scheinkman (BDS; Broock vd., 1996) doğrusallık testinin çıktılarını sunmaktadır. Tablo 3’te yer alan z-istatistik değerleri, 2’den 6’ya kadar bütün

boyutlarda ilgili serinin doğrusal olduğunu belirten sıfır hipotezinin %1 düzeyinde reddedildiğini belirtmektedir. Bu sonuç, çalışmada kullanılan bütün değişkenlerin örneklem periyodunda doğrusal olmadığını ortaya koymaktadır. BG, KDE, GEL, ENF, KÜR, TİNO ve TİCA serilerinin hem normal hem de doğrusal olmaması bu çalışmada kullanılan kantil temelli yöntemin (Kantil-Kantil Regresyon) bu çalışma için oldukça uygun bir yöntem olduğunu ampirik olarak ispatlamaktadır.

Tablo 3. BDS Doğrusallık Testi

Boyut	BG	KDE	GEL	ENF	KÜR	TİNO	TİCA
2	16.018* **	54.807* **	48.632* **	47.814* **	40.658* **	49.520* **	22.858* **
	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
3	16.332* **	58.432* **	51.632* **	50.965* **	43.187* **	51.843* **	23.808* **
	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
4	17.146* **	63.208* **	55.618* **	55.060* **	46.323* **	54.979* **	24.998* **
	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
5	18.876* **	70.360* **	61.593* **	60.935* **	51.044* **	59.897* **	26.970* **
	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
6	21.435* **	80.291* **	69.972* **	68.953* **	57.560* **	66.818* **	29.865* **
	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000

Not: *** işareti %1 düzeyinde anlamlılığı belirtmektedir.

3.2. Kantil-kantil regresyon bulguları

Bu çalışmada, Türkiye’de kayıt dışı ekonomi, gelir, enflasyon, küreselleşme, teknolojik inovasyon ve ticari açıklığın borsa gelişimine etkilerini incelemek için KKR analizi gerçekleştirilmiş ve elde edilen çıktılar Şekil 1’de gösterilmiştir. Şekil 1(a)’da yer KKR grafiği, KDE’nin BG üzerinde kantillere göre değişen, diğer bir ifadeyle doğrusal olmayan negatif etkisinin olduğunu ve bu etkinin -%2 ile -%5 arasında olduğunu göstermektedir. Özellikle KDE’nin bütün kantilleri BG’nin düşük kantilleri üzerinde yüksek negatif etkiye sahiptir. BG’nin kantilleri arttığında KDE’nin etkisi

azalmakla birlikte BG'nin yüksek kantillerine doğru tekrardan negatif etkisi artmıştır.

Şekil 1(b) GEL'in BG üzerindeki etkisini göstermektedir. GEL ile BG arasındaki KKR çıktısı, GEL'in BG üzerinde kantillere göre değişen (doğrusal olmayan) pozitif etkisinin olduğunu ve bu etkinin %0.5 ile %2.5 arasında değiştiğini ortaya koymaktadır. GEL'in bütün kantilleri BG'nin düşük kantillerinde yüksek etkiye sahipken bu etki BG'nin artan kantillerine doğru azalmaktadır.

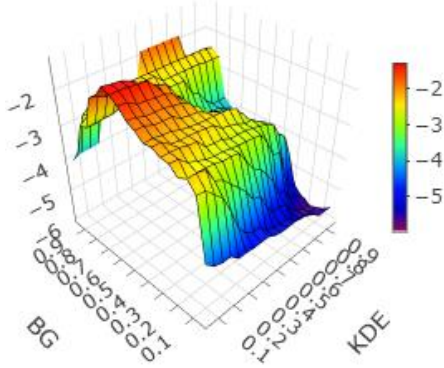
Şekil 1(c) ENF'un BG üzerindeki etkisini göstermektedir. ENF ile BG arasındaki KKR analizi, ENF'nun BG üzerinde doğrusal olmayan (kantillere göre değişen) negatif etkisinin olduğunu ampirik olarak göstermektedir. ENF'nun BG üzerindeki etkisi -%0.8 ile %0 arasında değişim sergilemektedir. ENF'nun bütün kantilleri BG'nin düşük kantilleri üzerinde yüksek negatif etkiye sahipken, bu negatif etki BG'nin yüksek kantillerine doğru azalmaktadır.

Şekil 1(d) KÜR'nin BG üzerindeki etkisini göstermektedir. KÜR ile BG arasındaki KKR grafiği, KÜR'nin BG üzerinde kantillere göre değişen, diğer bir ifadeyle doğrusal olmayan bir pozitif etkisinin olduğunu ve bu etkinin %4 ile %10 arasında değiştiğini göstermektedir. KÜR'nin 0.8-0.95. kantilleri dışındaki kantilleri BG'nin 0.95. kantili üzerinde yüksek etkiye sahiptir. Ayrıca KÜR'nin bütün kantilleri BG'nin 0.5-0.15. kantilleri ve KÜR'ün 0.05-0.15. kantilleri BG'nin 0.2-0.9. kantilleri üzerinde de güçlü bir etkiye sahiptir.

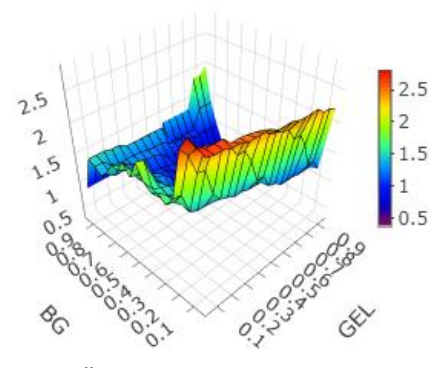
TİNO'nun BG üzerindeki etkisi Şekil 1(e)'de gösterilmiştir. TİNO ile BG arasındaki KKR çıktısı, TİNO'nun BG üzerinde doğrusal olmayan, yani kantillere göre değişen pozitif etkisinin olduğunu ve bu etkinin %0.5 ile %1 arasında değiştiğini belirtmektedir. TİNO'nun bütün kantilleri BG'nin düşük kantilleri üzerinde güçlü etkiye sahipken bu etki BG'nin kantilleri arttıkça azalmakta; fakat tekrardan BG'nin yüksek kantillerine doğru artmaktadır.

Şekil 1(f) TİCA'nın BG üzerindeki etkisini göstermektedir. TİCA ile BG arasındaki KKR analizi, TİCA'nın BG üzerinde doğrusal olmayan (kantillere göre değişen) pozitif etkisinin olduğunu ampirik olarak göstermektedir. TİCA'nın BG üzerindeki etkisi %1.5 ile %3 arasında değişim sergilemektedir. TİCA'nın kantillerinin etkisi BG'nin 0.7-0.9. kantillerinde azalmakla birlikte diğer kantillerinde oldukça yüksektir.

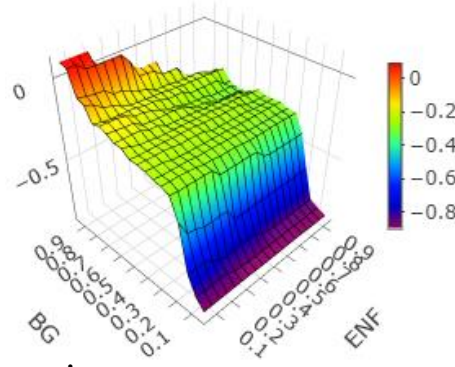
(a) KDE

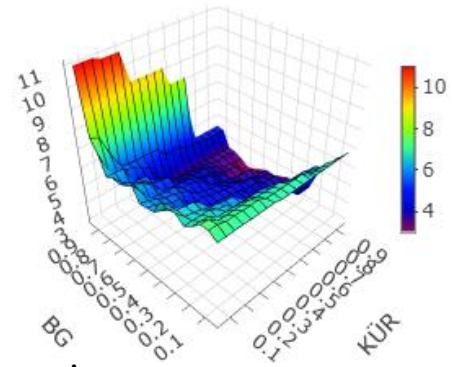
(b) GEL

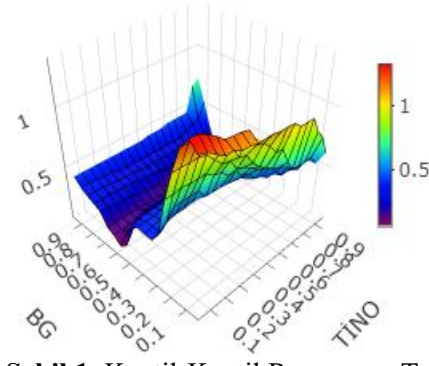
(c) ENF

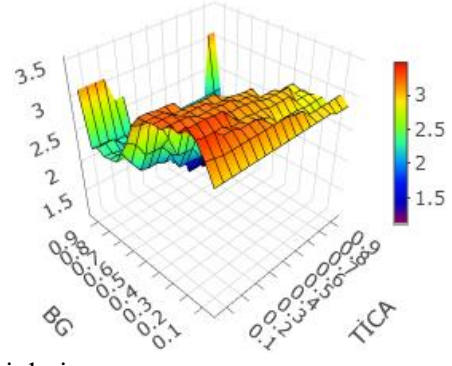
(d) KÜR

(e) TİNO

(f) TİCA

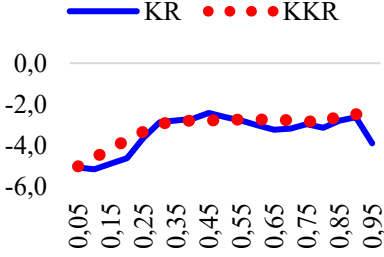
Şekil 1. Kantil-Kantil Regresyon Tahminleri

Şekil 1’de yer alan KKR sonuçlarını özetleyecek olursak, KDE, GEL, ENF, KÜR, TİNO ve TİCA Türkiye’de BG üzerinde doğrusal olmayan bir etkiye sahiptir. KDE ve ENF borsa gelişimini olumsuz etkilerken; GEL, KÜR, TİNO ve TİCA Türkiye’de BG’i olumlu etkilemektedir.

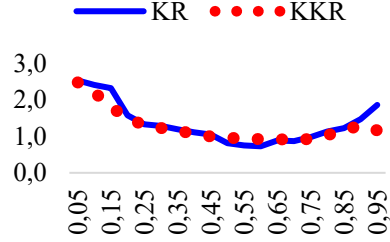
4. GEÇERLİLİK ANALİZİ

KKR sonuçlarının geçerliliğini test edebilmek için bu çalışmada Koenker ve Bassett (1978) tarafından geliştirilen Kantil Regresyon (KR) yöntemi kullanılmıştır. Spesifik olarak, KKR sonuçlarının geçerlilik analizi için, KKR tahminlerinin ortalaması KR tahminleri ile kıyaslanmıştır. Şekil 2’de KKR tahminlerinin ortalaması ve KR tahminleri gösterilmiştir. KR tahminleri mavi düz çizgiyle, KKR sonuçları ise kırmızı noktalı çizgiyle ifade edilmiştir. Şekiller incelendiğinde KKR ve KR sonuçlarının birbirine çok benzer olduğu, diğer bir ifadeyle KR analizinin KKR analiz sonuçlarını desteklediği net bir şekilde görülmektedir.

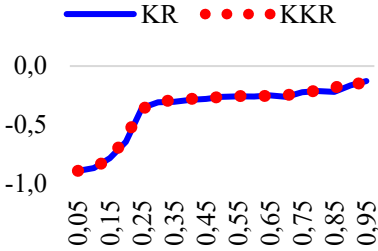
(a) KDE

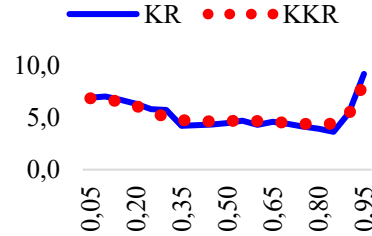
(b) GEL

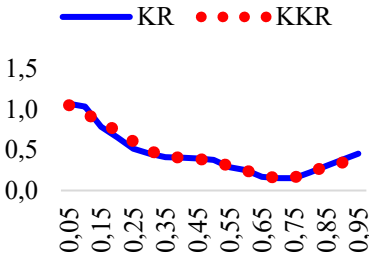
(c) ENF

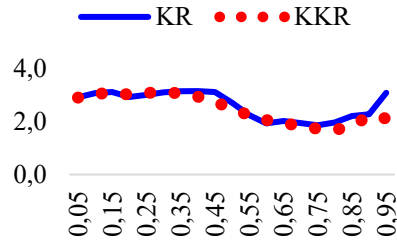
(d) KÜR

(e) TİNO

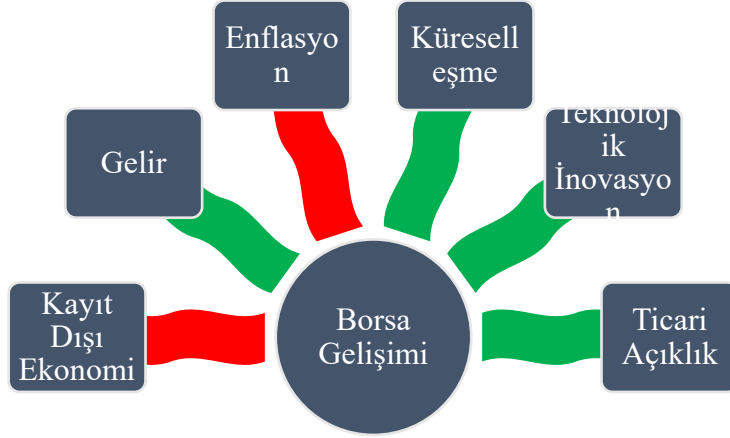

(f) TİCA

Şekil 2. Kantil-Kantil Regresyon ile Kantil Regresyon Tahminlerinin Kıyaslaması

Çalışmada elde edilen bulgular Şekil 3’te özetlenerek görselleştirilmiştir. Şekil 3’ten de görülebileceği üzere, kayıt dışı ekonomi ve enflasyon borsa gelişimini doğrusal olmayan bir şekilde negatif etkilemekte, diğer taraftan gelir, küreselleşme, teknolojik inovasyon ve ticari açıklık borsa gelişimini Türkiye’de doğrusal olmayan bir biçimde ve pozitif etkilemektedir.

Doğrusal olmayan negatif etki

Doğrusal olmayan pozitif etki

Şekil 3. Çalışma Bulgularının Özeti

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye’deki borsa gelişimi üzerinde kayıt dışı ekonominin, gelirin, enflasyonun, küreselleşmenin, teknolojik inovasyonun ve ticari açıklığın etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. 1991 ile 2020 yılları arasında toplanan veriler kullanılarak yapılan Kantil-Kantil Regresyon analizi, bu değişkenlerin borsa performansı üzerinde doğrusal olmayan etkiler gösterdiğini ortaya koymuştur. Analiz sonuçları, kayıt dışı ekonomi ve enflasyonun borsa gelişimine negatif etkileri olduğunu; buna karşın gelir, küreselleşme, teknolojik inovasyon ve ticari açıklığın ise pozitif katkılar sağladığını analiz sonucu tespit edilmiştir.

Bu bulgular, Türkiye borsasının gelişimini etkileyen faktörlerin karmaşık doğasını ve bu faktörlerin borsa performansı üzerindeki farklı etkilerini vurgulamaktadır. Özellikle, kayıt dışı ekonominin ve enflasyonun

negatif etkileri, bu sorunların çözümüne yönelik politikaların geliştirilmesinin önemini göstermektedir. Diğer yandan, gelir artışı, küreselleşme, teknolojik inovasyon ve ticari açıklığın pozitif etkileri, bu alanlarda teşvik ve destek politikalarının sürdürülmesinin borsa gelişimi için hayati olduğunu işaret etmektedir. Bu sonuçlar ışığında, yetkililer tarafından kayıt dışı ekonomiyi azaltacak reformlar ve düzenlemeler yapılmalı, bu alanda daha etkin denetim ve vergilendirme mekanizmaları geliştirilmelidir. Enflasyonu düşürmeye yönelik makroekonomik politikalar benimsenmeli ve fiyat istikrarını sağlamak için merkez bankası ile koordinasyon içinde çalışılmalıdır. Yatırımı teşvik eden, iş yaratmayı ve gelir dağılımını iyileştiren politikalar uygulanmalıdır. Uluslararası ticaret ve yatırım ilişkilerini güçlendirecek anlaşmalar yapılmalı, ticari engeller azaltılmalı ve dış pazarlara erişim kolaylaştırılmalıdır. Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerine yatırım yapılmalı, teknolojik gelişmelerin ticarileştirilmesi desteklenmeli ve dijital dönüşüm teşvik edilmelidir. Türkiye borsasının daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir gelişim yoluna girmesine katkıda bulunabilir ve ulusal ekonominin genel performansını pozitif yönde etkileyebilir.

KAYNAKÇA

- Acaravci, A., Ozturk, İ. ve Kakilli Acaravci, S. (2007). Finance – Growth Nexus: Evidence from Turkey. *International Research Journal of Finance and Economics*
- Ahmadzada, M., Kaplan, F., ve Badshah, W. (2023). Exploring Effects of Macroeconomic Variables on Financial Markets: Evidence from. *Third Sector Social Economic Review*.
- Ayla Yazıcı. (2009). Kayıt dışı ekonomi ve geçiş ülkeleri. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar.
- Bayar, Y. ve Özturk, Ö. F. (2016). Financial development and shadow economy in European Union transition.
- Broock, W. A., Scheinkman, J. A., Dechert, W. D., ve LeBaron, B. (1996). A test for independence based on the correlation dimension. *Econometric Reviews*, 15(3), 197–235. <https://doi.org/10.1080/07474939608800353>
- Bruno, M. ve Easterly, W. (1998). Inflation crises and long-run growth. *Journal of Monetary Economics*, 41(1), 3-26.
- Burçay Yaşar Akçalı, E. Ş. (2016). The effect of innovation on financial performance of some information and technology companies in Turkey. *İstanbul Üniversitesi, Ekonometri ve İstatistik Dergisi*.
- DB. (2024). Dünya Bankası. <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (Erişim Tarihi: 05.03.2024).
- Demirhan, D. ve Aracıoğlu, B. (2017). İnovasyon ve finansal performans arasındaki ilişki: BİST teknoloji. *Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü*.
- Durucasu, H. (1997). Ekonomik göstergelerin İMKB'ye etkisinin analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2005). Küreselleşme ve ekonomik kriz. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elgin, C., Kose, M. A., Ohnsorge, F. ve Yu, S. (2021). Understanding Informality. CERP Discussion Paper 16497, Centre for Economic Policy Research, London.
- Emsen, Ö. S., Aksu, H. ve Sadeghzadeh Emsen, H. (2019). Türkiye'de borsa ve gelir dağılımı ilişkileri. *S.C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2).

- Erdem, C., Arslan, C. ve Erdem, S. (2005). Effects of macroeconomic variables on Istanbul stock exchange indexes. *Applied Financial Economics*, 15(14), 987-994.
- Fareed, Z., Salem, S., Adebayo, T. S., Pata, U. K. ve Shahzad, F. (2021). Role of Export Diversification and Renewable Energy on the Load Capacity Factor in Indonesia: A Fourier Quantile Causality Approach. *Frontiers in Environmental Science*, 9. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fenvs.2021.770152>
- Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 485-512.
- Friedman, M. (1957). *A theory of the consumption function*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gargesa, S. ve Sathyanarayana, S. (2018). An analytical study of the effect of inflation on stock market returns. *IRA-International Journal of Management & Social Sciences*, 13(2). <https://doi.org/10.2455-2267>
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. ve Sturm, J.-E. (2019). The KOF globalisation index – revisited. *The Review of International Organizations*, 14(3), 543–574. <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2>
- Güngör Karyağdı, N. ve Aytakin, İ. (2023). Finansal yatırım araç getirileri ve enflasyon ilişkisi: Türkiye örneği (2005-2023). *Alanya Akademik Bakış*, 7(2), 809-822. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.117646>
- Gürsoy, S. (2021). Küresel ekonomik belirsizliğin döviz kuru, enflasyon ve borsa etkisi. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 120-131.
- Güloğlu, B. ve Aydın, L. (2010). Income inequality and economic growth: An empirical analysis for Turkey. *The Empirical Economics Letters*, 9(3), 289-298.
- Jarque, C. M. ve Bera, A. K. (1980). Efficient tests for normality, homoscedasticity and serial independence of regression residuals. *Economics Letters*, 6(3), 255–259. [https://doi.org/10.1016/0165-1765\(80\)90024-5](https://doi.org/10.1016/0165-1765(80)90024-5)
- Kandir, S. Y. (2008). Macroeconomic variables, firm characteristics and stock returns: Evidence from Turkey. *International Research Journal of Finance and Economics*.

- Karaca, S. V., Çütücü, İ. ve Özkök, Y. (2022). Seçili makroekonomik değişkenler ile borsa İstanbul endeksi arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 6(3), 2913-2927.
- Karamustafa, O. ve Karakaya, A. (2004). Enflasyonun borsa performansı üzerindeki etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest, and money*. London: Macmillan.
- Koenker, R. ve Bassett, G. (1978). Regression Quantiles. *Econometrica*, 46*(1), 33–50. <https://doi.org/10.2307/1913643>
- KOF. (2024). KOF Küreselleşme Endeksi. <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> (Erişim Tarihi: 05.03.2024).
- Korudil, C. (2018). Kayıt dışı ekonomi ve Türkiye’de ekonomik büyüme üzerindeki etkileri.
- Krugman, P. R. ve Obstfeld, M. (2009). *International economics: Theory and policy*. Boston, MA: Addison-Wesley.
- Kum, H. (2020). Finansal gelişme ve kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişki: Türkiye örneği.
- Mollaahmetoğlu, E., Akçalı, B. Y. ve Altay, E. (2019). Borsa İstanbul ve küresel piyasa göstergeleri arasındaki volatilité. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(3), 597-614.
- Özden, B. ve Uysal, D. (2020). Türkiye’de inovasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *International Journal of Economics and Politics Sciences Academic Researches*, 4(10).
- Pamukçu, T. (2003). Trade liberalization and innovation decisions of firms: Lessons from post-1980 Turkey. *World Development*, 31(8), 1443-1458.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71-S102.
- Saryal, F. S. (2007). Does inflation have an impact on conditional stock market volatility?: evidence from Turkey and Canada. *International Research Journal of Finance and Economics*.
- Schneider, F. (2005). Shadow economies around the world: What do we really know? *European Journal of Political Economy*, 21(3), 598-642.
- Schneider, F. ve Enste, D. H. (2000). Shadow economies: Size, causes, and consequences. *Journal of Economic Literature*, 38(1), 77-114.

- Schumpeter, J. A. (1934). The theory of economic development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Sim, N. ve Zhou, H. (2015). Oil prices, US stock return, and the dependence between their quantiles. *Journal of Banking & Finance*, 55, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2015.01.013>
- Stiglitz, J. E. (2002). Globalization and its discontents. New York, NY: W.W. Norton & Company.

BÖLÜM 3

DİJİTAL BANKACILIKTA HUKUKİ DÜZENLEME VE MALİ SORUMLULUK REJİMİ

Öğr. Gör. Dr. Seyfettin Caner KUZUCU¹

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928479>

¹ Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Konya-Türkiye, sckuzucu@selcuk.edu.tr, 0000-0003-0192-4451

GİRİŞ

Dijitalleşme süreci, finansal hizmetlerin yapısını kökten değiştirmiş ve geleneksel bankacılık modellerinin dönüşümünü hızlandırmıştır (Eichengreen et al., 2021). Dijital bankacılık kavramı, özellikle pandemi sonrası dönemde finansal kapsayıcılığın artması ve hizmet maliyetlerinin azalması açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de 2022 yılında yürürlüğe giren “Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik”, dijital bankacılığın yasal altyapısını belirlemiş ve finansal sistemin dijitalleşmesini hızlandırmıştır (BDDK, 2022).

Dijital dönüşüm, özellikle finansal sektörde geleneksel bankacılık süreçlerini köklü biçimde değiştirmiştir. Bu kapsamda dijital bankacılık, müşterilerin şubeye gitmeden internet bankacılığı, mobil uygulamalar ve API tabanlı hizmetler üzerinden tüm işlemlerini gerçekleştirebilmesini ifade eder (Köksal & Partners, 2022).

Buna karşılık “dijital banka” veya “neobank” modeli, fiziksel şubesi bulunmayan ve tamamen dijital kanallar üzerinden faaliyet gösteren yeni bir kredi kuruluşu yapısını tanımlar (FinTech İstanbul, 2022). Türkiye’de bu ayrım, hukuki olarak “şubesiz elektronik bankacılık esaslı kredi kuruluşu” kavramı ile netleştirilmiş olup, 2022 yılında yürürlüğe giren Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik dijital bankacılık ekosisteminin yasal çerçevesini oluşturmuştur (Legal Yayıncılık, 2022).

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ULUSLARARASI PERSPEKTİF

Dijital bankacılık, geleneksel bankacılık faaliyetlerinin tamamının veya önemli bir kısmının dijital platformlar üzerinden yürütülmesini ifade etmektedir (Fintech İstanbul, 2025). Bu yapı, fiziksel şube ağlarına dayalı klasik bankacılık sisteminden farklı olarak, müşterilere uzaktan erişim imkânı tanıyan, düşük işlem maliyetleriyle hızlı ve kullanıcı dostu hizmetler sunan bir modeldir. Dijital bankalar, müşterilerin hesap açma, para transferi, kredi kullanımı, yatırım işlemleri gibi birçok bankacılık faaliyetini mobil uygulamalar veya web tabanlı platformlar aracılığıyla gerçekleştirmesine olanak sağlar (Eichengreen et al., 2021).

Bu model, yalnızca teknolojik bir dönüşüm değil, aynı zamanda finansal kapsayıcılığın artması ve maliyet etkinliğinin yükselmesi açısından da

ekonomik bir yenilik niteliği taşımaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, dijital bankacılığın geleneksel finansal sistemlere erişimi olmayan kesimlere ulaşarak finansal katılımı artırdığı görülmektedir (Demirgüç-Kunt et al., 2022). Türkiye örneğinde de dijital bankacılığın hızlı gelişimi, mobil bankacılık kullanıcı sayısındaki artışla paralel ilerlemekte ve finansal ekosistemin dönüşümünü desteklemektedir (BDDK, 2022).

Dijital bankacılığın temel unsurlarından biri veri temelli karar alma mekanizmalarıdır. Büyük veri analitiği, yapay zekâ ve makine öğrenmesi uygulamaları, müşteri davranışlarını analiz ederek kredi değerlendirme, risk ölçümü ve kişiselleştirilmiş ürün önerileri sunmaktadır (Zetzsche vd., 2020). Bununla birlikte, bu teknolojilerin kullanımı bazı etik ve hukuki sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle algoritmik önyargı, kişisel verilerin korunması ve şeffaflık konuları, dijital bankacılığın sürdürülebilirliği açısından önemli tartışma alanlarıdır (GS&H Hukuk, 2021).

Türkiye’de dijital bankacılığın kavramsal gelişimi, servis modeli bankacılığı kavramıyla da ilişkilidir. Servis modeli, lisanslı bir dijital bankanın altyapısını diğer finansal teknoloji firmalarına sunarak onların banka hizmeti vermesine imkân tanıyan bir yapıdır. Bu sistem, hem finansal yenilikçiliği teşvik etmekte hem de bankacılık hizmetlerinin kapsayıcılığını genişletmektedir (BDDK, 2022).

Sonuç olarak, dijital bankacılık yalnızca teknolojik bir dönüşüm süreci değil; aynı zamanda finansal sistemin yeniden yapılandırılması, hukuki düzenlemelerin güncellenmesi ve tüketici haklarının korunması açısından çok boyutlu bir reform hareketidir. Dijitalleşmenin getirdiği hız, erişilebilirlik ve maliyet avantajları, güçlü bir yasal ve etik çerçeveye desteklendiğinde, finansal istikrarın sürdürülebilirliği açısından önemli bir fırsat sunmaktadır (Eichengreen et al., 2021; BIS, 2022).

Dijital bankacılık, herhangi bir fiziksel şubeye sahip olmadan tamamen dijital platformlar üzerinden faaliyet gösteren bir banka modelini ifade eder (Fintech İstanbul, 2025). Bu model, müşteri deneyimini merkeze alan, yapay zekâ, büyük veri ve blok zinciri teknolojilerini kullanan yenilikçi finansal hizmetleri kapsamaktadır. Avrupa Birliği’nde PSD2 (Payment Services Directive 2) ve DORA (Digital Operational Resilience Act) gibi düzenlemeler, dijital finansal sistemlerin güvenliğini ve şeffaflığını artırmayı hedeflemektedir (BIS, 2022).

2. TÜRKİYE’DE HUKUKİ DÜZENLEYİCİ ÇERÇEVE

Türkiye’de dijital bankacılığın hukuki altyapısı, bankacılık sektöründe teknolojik dönüşümün güvenli ve düzenli bir şekilde ilerlemesini sağlamak amacıyla oluşturulmuş çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu yapının temelini 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 6493 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (6698 sayılı KVKK) ve MASAK düzenlemeleri oluşturmaktadır (BDDK, 2022; GS&H Hukuk, 2021).

2.1. Bankacılık Kanunu ve Dijital Bankalar Yönetmeliği

5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Türkiye’de bankacılık faaliyetlerinin temelini oluşturmakta ve finansal istikrarın korunmasını hedeflemektedir. Bu Kanun, dijital bankaların da dahil olduğu tüm kredi kuruluşlarının kuruluş şartlarını, sermaye yeterliliğini, yönetim yapısını ve denetim esaslarını belirler. Ancak dijital bankacılık kavramının doğrudan bu Kanun’da yer almaması, BDDK’yı konuya özgü yeni bir düzenleme hazırlamaya yöneltmiştir (BDDK, 2022).

Bu bağlamda “Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik” 1 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu düzenleme, dijital bankaların kuruluş izni süreçleri, asgari sermaye şartı olan en az 1 milyar TL’lik başlangıç sermayesi, bilgi sistemleri ve siber güvenlik gereklilikleri, uzaktan müşteri kimlik doğrulama yöntemleri ile risk yönetimine ilişkin temel esasları kapsamaktadır (Resmî Gazete, 2022). Bunun yanında, dijital bankaların bireysel müşteri grubu dışındaki segmentlere yönelik kredi kullandırma kısıtları da yönetmelikte açık biçimde belirtilmiştir (Resmî Gazete, 2022).

Bu yönetmelikle birlikte Türkiye, dijital bankacılık faaliyetlerini lisanslı bir bankacılık rejimi altında resmen tanıyan ülkeler arasına girmiştir. Bu gelişme, finansal teknoloji (fintech) şirketlerinin de bankacılık sistemine entegrasyonunu kolaylaştırmıştır (Eichengreen et al., 2021).

2.2. Servis Modeli Bankacılığı ve Regülasyonun Yenilikçi Yönü

Servis modeli bankacılığı (Banking as a Service - BaaS), dijital bankaların altyapılarını fintech firmalarına açarak onların da dolaylı olarak bankacılık hizmeti sunmalarını sağlar (Fintech İstanbul, 2025). Bu model,

finansal inovasyonun artmasına katkı sağlasa da, regülasyon ve denetim açısından yeni riskler yaratmaktadır. BDDK, bu hizmetlerin yalnızca izinli ve denetime tabi kurumlar tarafından verilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu yaklaşım, Avrupa Birliği'nin PSD2 (Payment Services Directive 2) düzenlemesiyle benzerlik taşımaktadır. PSD2, açık bankacılık modelini destekleyerek üçüncü taraf hizmet sağlayıcıların müşteri rızasıyla banka verilerine erişmesine olanak tanımaktadır (European Commission, 2023). Türkiye'deki düzenleme ise bu süreci daha kontrollü biçimde yönetmekte, veri güvenliği ve müşteri korumasına öncelik vermektedir (BDDK, 2022).

2.3. Kişisel Verilerin Korunması ve Siber Güvenlik Boyutu

Dijital bankacılığın hızla gelişmesiyle birlikte, veri koruma ve siber güvenlik konuları finansal hukuk alanının en önemli gündem başlıklarından biri hâline gelmiştir. Türkiye'de kişisel verilerin işlenmesine ilişkin temel çerçeve, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ile belirlenmiş olup, bu düzenleme müşteri verilerinin hangi şartlarda işlenebileceği, saklanabileceği ve üçüncü taraflarla paylaşılabileceğine ilişkin esasları açıkça ortaya koymaktadır (KVKK, 2016). Dijital bankalar, müşteri verilerini yalnızca açık rızaya dayalı olarak işlemekle yükümlü olup, aynı zamanda KVKK kapsamında öngörülen teknik ve idari tedbirleri alarak veri güvenliğini sağlamak zorundadır (KVKK, 2016).

Buna ek olarak, MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu), dijital finansal işlemlerde kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele (AML/CFT) yükümlülüklerini sıkı biçimde uygulamaktadır. Özellikle dijital kimlik doğrulama süreçlerinde “müşterini tanı (KYC)” prensiplerinin yerine getirilmesi yasal zorunluluktur (MASAK, 2023).

Siber güvenlik açısından ise Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) ile BDDK arasında iş birliği yapılmakta, bankaların düzenli olarak “sızma testi” raporları sunması ve olay müdahale planları oluşturması gerekmektedir (BIS, 2022).

2.4. Regülasyonun Avrupa ve Küresel Çerçeveyle Uyum

Türkiye'nin dijital bankacılığa ilişkin düzenlemeleri, genel itibarıyla Avrupa Birliği'nin finansal regülasyon politikalarıyla uyumlu bir çizgi

izlemektedir. Ancak veri yerelleştirme, bulut bilişim kullanımı ve sınır ötesi finansal işlemler gibi konularda hâlâ gri alanlar bulunmaktadır (OECD, 2023).

Küresel düzeyde, dijital bankacılığın düzenlenmesine yönelik politikalar, Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS) ve BIS (Bank for International Settlements) tarafından geliştirilen prensiplere dayanmaktadır. Türkiye de bu ilkelere paralel olarak finansal istikrarı koruma ve sistemik riski azaltma yönünde adımlar atmaktadır (BIS, 2022).

2.5. Değerlendirme

Türkiye'nin dijital bankacılık alanındaki hukuki düzenlemeleri, yenilikçi finansal teknolojilerin güvenli bir şekilde sisteme entegrasyonunu mümkün kılmıştır. Ancak yasal çerçevenin henüz dinamik bir yapıya kavuşmadığı, özellikle sınır ötesi dijital hizmetler, kripto varlıklar ve yapay zekâ tabanlı kredi modelleri konularında ek düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Zetzsche vd., 2020).

Bu nedenle gelecekteki politika tasarımlarında, teknolojik tarafsızlık ilkesi, veri koruma–inovasyon dengesi ve tüketici güveni üç temel eksen olarak öne çıkmalıdır.

Türkiye'de dijital bankacılık faaliyetlerinin temel dayanağını 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile 6493 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri Kanunu oluşturmaktadır. 2022 yılında BDDK tarafından yayınlanan Dijital Bankalar Yönetmeliği, dijital bankaların kuruluş, faaliyet izni, sermaye yapısı ve risk yönetimi esaslarını düzenlemektedir (BDDK, 2022). Ayrıca Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ve MASAK yükümlülükleri de dijital bankacılığın hukuki çerçevesinin bir parçasıdır (GS&H Hukuk, 2021).

3.MALİ SORUMLULUK REJİMİ

Dijital bankacılıkta mali sorumluluk, yalnızca teknik bir konu değil, aynı zamanda hukuki, idari ve etik boyutları olan çok katmanlı bir sistemdir. Bu rejim, dijital bankaların ve müşterilerin finansal işlemler sırasında doğabilecek zarar, hata veya güvenlik ihlali durumlarında hangi tarafın hangi ölçüde sorumlu olacağını belirleyen kurallar bütünüdür (BDDK, 2022).

3.1. Hukuki Dayanak ve Sorumluluk Türleri

Türkiye’de mali sorumluluk rejiminin temel dayanaklarını 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve KVKK (6698) oluşturmaktadır (GS&H Hukuk, 2021). Bu düzenlemeler, dijital bankaların faaliyetleri sırasında ortaya çıkabilecek zararlarda hem özel hukuk sorumluluğu (tazminat yükümlülüğü) hem de idari sorumluluk (düzenleyici kurumlara karşı yükümlülükler) doğurur. Örneğin, dijital bankanın bilgi sistemlerinde meydana gelen bir güvenlik açığı sonucu müşterinin finansal kayba uğraması durumunda, banka kusursuz sorumluluk ilkesi çerçevesinde zararı tazmin etmekle yükümlüdür (Eichengreen et al., 2021). Bu ilke, “teknolojik risklerin müşteriye yüklenemeyeceği” anlayışına dayanır.

Buna karşılık, müşterinin kendi güvenlik bilgilerini üçüncü kişilerle paylaşması veya dikkatsiz davranması durumunda müteselsil sorumluluk gündeme gelir (Fintech İstanbul, 2025). Banka ve müşteri arasındaki bu paylaşım, hem teknik hem de hukuki denge gerektirir.

3.2. Dijital Ortamda Sorumluluk Alanları

Dijital bankacılıkta mali sorumluluk dört temel başlık altında incelenebilir:

- Teknik Sorumluluk: Bankaların bilgi sistemlerinin güvenliği, yazılım güncellemeleri, şifreleme protokolleri ve sistem arızalarının önlenmesine ilişkin yükümlülükleridir (BIS, 2022).
- Veri Koruma Sorumluluğu: KVKK ve AB’nin General Data Protection Regulation (GDPR) ilkelerine paralel olarak, dijital bankalar müşteri verilerinin yetkisiz erişime karşı korunmasından sorumludur (European Commission, 2023).
- Finansal İşlem Sorumluluğu: İşlemlerin doğru, eksiksiz ve zamanında gerçekleştirilmemesinden doğan zararlarda banka sorumludur. Bu kapsamda, yanlış yönlendirilmiş ödemeler veya haksız tahsilatlar bankanın kusuruna bağlanabilir (Zetzsche vd., 2020).
- Etik ve Algoritmik Sorumluluk: Dijital bankacılıkta yapay zekâ ve algoritmaların karar verme süreçlerinde kullanılması, kredi değerlendirmeleri veya risk skorlamalarında hatalı veya önyargılı

sonuçlar doğurabilir. Bu durumda bankalar, algoritmik kararların sonuçlarından da mali olarak sorumlu tutulabilir (OECD, 2023).

3.3. Siber Güvenlik ve Finansal Tazmin Mekanizmaları

Dijital bankacılığın yaygınlaşması, siber saldırı ve kimlik hırsızlığı gibi yeni risk türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle BDDK, bankaların yıllık “sızma testi” (penetration test) raporu hazırlamasını ve sonuçlarını düzenli olarak sunmasını zorunlu kılmıştır (BDDK, 2022).

Bu bağlamda, dijital bankalar Siber Olaylara Müdahale Planı (SOMP) hazırlamakla yükümlüdür. Saldırı sonucu müşteri verilerinin ele geçirilmesi durumunda, hem KVKK hem de Bankacılık Kanunu uyarınca müşteriye bilgilendirme yapılmalı ve zarar mali tazmin mekanizmalarıyla karşılanmalıdır (KVKK, 2016).

Bazı ülkelerde bu riskleri hafifletmek amacıyla “dijital sorumluluk sigortası” (cyber liability insurance) modelleri uygulanmaktadır. Türkiye’de de bu yönde hazırlıklar bulunmakla birlikte, henüz yasal zorunluluk haline gelmemiştir (OECD, 2023).

3.4. Uluslararası Karşılaştırmalar ve Türk Sistemine Etkileri

Avrupa Birliği, dijital bankacılıkta mali sorumluluk ilkelerini PSD2 ve GDPR çerçevesinde belirlemiştir. PSD2’ye göre, müşteri rızasıyla gerçekleştirilmeyen bir işlemde banka sorumlu tutulur ve müşteriye iade yükümlülüğü doğar (European Commission, 2023). Türkiye’deki düzenleme ise bu hükme benzer biçimde, dijital bankanın müşterinin kusuru bulunmadığı sürece tüm zararları tazmin etmesi gerektiğini öngörür (BDDK, 2022).

ABD’de ise Office of the Comptroller of the Currency (OCC) tarafından çıkarılan yönergeler, dijital bankaların risk yönetimi ve sigorta yükümlülüklerini daha piyasa odaklı bir yaklaşımla ele alır (OCC, 2022). Türkiye’deki sistem daha kamu denetimine dayalı olup, “önleyici regülasyon” modelini benimsemektedir (Eichengreen et al., 2021).

3.5. Politika ve Reform Önerileri

Dijital bankacılıkta mali sorumluluk rejiminin etkinliği, düzenleyici kurumlar arasındaki koordinasyon ve teknolojik altyapının güvenliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda aşağıdaki politika önerileri öne çıkmaktadır:

- Siber risk sigortasının tüm dijital bankalar için zorunlu hale getirilmesi,
- Algoritmik kararların şeffaflık denetimine tabi tutulması,
- Tazminat mekanizmalarının müşteri dostu ve hızlı işleyen dijital platformlar üzerinden yürütülmesi,
- MASAK ve BDDK veri paylaşım protokollerinin açık standartlarla uyumlu hale getirilmesi,
- Mali sorumluluk sigortası fonu oluşturularak sistemik risklerin toplu biçimde yönetilmesi.
- Bu önlemler, dijital bankacılıkta hem finansal istikrarın hem de tüketici güveninin güçlenmesini sağlayacaktır.

Dijital bankacılığın gelişimi, geleneksel mali sorumluluk kavramını yeniden tanımlamıştır. Artık bankaların yalnızca mali yeterliliği değil, aynı zamanda teknolojik güvenliği ve veri koruma kapasitesi de mali sorumluluk çerçevesinin bir parçasıdır. Türkiye, düzenleyici açıdan Avrupa ile uyumlu bir yapıya sahip olsa da, siber sigorta ve algoritmik hesap verebilirlik alanlarında reform ihtiyacı devam etmektedir (BIS, 2022; OECD, 20)

Dijital bankacılıkta mali sorumluluk hem banka hem de müşteri açısından çift yönlü bir sorumluluk ilişkisi doğurur. Bankalar, sistemsel hatalar, siber saldırılar veya kimlik hırsızlığı gibi olaylardan kaynaklanan zararların tazmininden sorumludur (BDDK, 2022). Ancak müşterinin gerekli güvenlik önlemlerini almaması durumunda sorumluluk paylaşımı gündeme gelebilir (Eichengreen et al., 2021).

4.UYGULAMADAKİ SORUNLAR

Dijital bankacılıkta hukuki düzenleme ve mali sorumluluk rejimi, hızla gelişen teknolojik ortamda birçok uygulama sorunu ile karşı karşıyadır. Bu sorunlar yalnızca teknik altyapıdan değil, aynı zamanda yasal belirsizlikler, veri güvenliği açıkları ve düzenleyici kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliğinden kaynaklanmaktadır (BDDK, 2022).

4.1. Mevzuatın Teknolojik Gelişmelere Uyum Sorunu

Türkiye’de dijital bankacılığa ilişkin düzenlemeler son yıllarda önemli ilerleme kaydetmiş olsa da, mevzuatın teknolojik gelişmeleri yakalama hızı sınırlı kalmaktadır. Özellikle blok zinciri tabanlı ödeme sistemleri, yapay zekâ

destekli kredi skorlama ve akıllı sözleşmeler gibi yenilikler, mevcut yasal tanımların dışında kalmaktadır (Eichengreen et al., 2021).

Bu durum, hem bankalar hem de düzenleyici kurumlar açısından gri alanlar oluşturmakta; örneğin yapay zekâ sistemlerinin hatalı kredi reddi kararlarında sorumluluğun kimde olduğu belirsiz hale gelmektedir (OECD, 2023). Hukuki sorumluluk sınırlarının net olmaması, dijital bankaların risk yönetim politikalarını olumsuz etkileyebilmekte ve finansal sistemde güven sorununa yol açmaktadır.

4.2. Veri Güvenliği ve Kişisel Verilerin Korunması

Dijital bankacılıkta karşılaşılan en önemli sorunlardan biri veri güvenliğidir. Bankalar, müşterilerin kimlik, adres, finansal geçmiş ve işlem kayıtları gibi son derece hassas verilerini dijital ortamda işlemektedir. Ancak, KVKK (6698) ve GDPR kapsamındaki yükümlülüklerin uygulamada tam anlamıyla yerine getirilemediği görülmektedir (KVKK, 2016).

Bazı dijital bankalarda veri anonimleştirme süreçlerinin yetersiz olması, kişisel verilerin üçüncü taraf servis sağlayıcılarla paylaşımı sırasında yetkisiz erişim riskini artırmaktadır (Fintech İstanbul, 2025). Ayrıca, siber saldırıların ve kimlik avı (phishing) vakalarının artması, müşterilerin dijital bankacılık hizmetlerine duyduğu güveni azaltmaktadır (BIS, 2022).

Bu bağlamda, siber güvenlik sertifikasyon sisteminin zorunlu hale getirilmesi ve her bankanın yıllık bağımsız “siber dayanıklılık testi” raporu hazırlaması önerilmektedir.

4.3. Müşteri Hakları ve Bilgilendirme Eksiklikleri

Dijital bankacılıkta en sık karşılaşılan şikâyetlerden biri, müşteri bilgilendirme süreçlerinin yetersizliğidir. Bankalar, özellikle karmaşık finansal ürünlerde müşteriye sunulan bilgilerin açık ve anlaşılır olmasını sağlamakla yükümlüdür (Zetzsche vd., 2020). Ancak mobil uygulamalarda sunulan “onay kutuları” veya “hızlı sözleşme ekranları”, çoğu zaman müşterinin bilinçli rıza göstermesini engellemektedir.

Ayrıca, hatalı veya gecikmeli işlemler sonucunda doğan zararların tazmininde süreçlerin yavaş ilerlemesi, tüketici mağduriyetine neden olmaktadır. Türkiye’de Finansal Tüketici Hakem Heyeti mekanizması hâlen

tam olarak etkinleşmediği için, uyumsuzlukların büyük bölümü mahkemeye taşınmakta ve yargı süreçleri uzun sürmektedir (GS&H Hukuk, 2021).

4.4. Vergisel Belirsizlikler ve Teşviklerin Etkinsizliği

Dijital bankacılıkta gelir ve kazanç türlerinin tanımlanması konusunda vergisel belirsizlikler bulunmaktadır. Özellikle dijital hizmet sağlayıcılarının gelirleri ile servis modeli bankacılığı kapsamında alınan komisyonların hangi vergi dilimine tabi olacağı net değildir (OECD, 2023).

Ayrıca, dijital bankaların Ar-Ge veya teknoloji yatırımlarına yönelik vergi teşviklerinden ne ölçüde yararlanabileceği konusunda uygulama birliği bulunmamaktadır. Bu durum, hem bankalar hem de yatırımcılar açısından planlama gücünü yaratmaktadır (Eichengreen et al., 2021). Vergi mevzuatının dijital bankacılık faaliyetlerine özgü bir alt düzenleme ile desteklenmesi, hem kayıt dışılığın önlenmesi hem de yatırım teşviklerinin daha etkin kullanılmasını sağlayabilir.

4.5. Denetim, Şeffaflık ve Kurumsal Uyum Sorunları

Dijital bankacılıkta düzenleyici kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği, uygulamadaki bir diğer önemli sorundur. BDDK, TCMB, KVKK Kurumu ve MASAK arasında veri paylaşımı, yetki sınırları ve denetim yöntemleri konusunda zaman zaman çakışmalar yaşanmaktadır (BDDK, 2022). Örneğin, bir dijital bankanın yurt dışı kaynaklı bir servis sağlayıcı ile veri entegrasyonu kurması durumunda hangi kurumun izin yetkisine sahip olduğu net değildir. Bu belirsizlik, hem bürokratik süreçleri uzatmakta hem de yatırım ortamının öngörülebilirliğini azaltmaktadır (OCC, 2022).

Ayrıca, bazı dijital bankaların “açık bankacılık” kapsamında API paylaşımını ticari sır gerekçesiyle sınırlaması, şeffaflık ilkesinin tam uygulanamamasına yol açmaktadır (European Commission, 2023). Bu nedenle, açık bankacılığın düzenlenmesinde daha net sınırlar ve yaptırımlar belirlenmesi gerekmektedir.

4.6. Uluslararası Uyum ve Standart Sorunları

Türkiye’de dijital bankacılık sistemi AB normlarına büyük ölçüde uyumlu olsa da, uluslararası denetim standartları açısından hâlâ eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle Basel III ve BIS standartlarında öngörülen

operasyonel risk yönetimi ilkelerinin dijital bankalara özgü biçimde uygulanması gerekmektedir (BIS, 2022).

Bu bağlamda, Türkiye'nin hem OECD Dijital Vergilendirme Rehberi hem de G20 Dijital Finansal Dahil Edilme İlkeleri ile tam uyum sağlaması, finansal sistemin uluslararası güvenilirliğini artıracaktır.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Dijital bankacılık uygulamalarında yaşanan sorunlar, mevzuatın teknolojik yenilikleri yakalama hızından çok daha dinamik bir dönüşüm sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, esnek regülasyon, düzenleyici teknoloji (RegTech) ve denetim teknolojisi (SupTech) uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca, dijital bankacılıkla ilgili mevzuatın mali, hukuki ve teknik boyutlarının birbirine entegre biçimde ele alınması, uygulamadaki sorunların giderilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Dijital bankacılığın hızlı gelişimi, bazı hukuki ve teknik sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunlar arasında algoritmik karar alma süreçlerinin denetimi, sınır ötesi veri aktarımı, dijital kimlik doğrulama ve siber güvenlik ihlalleri öne çıkmaktadır (Fintech İstanbul, 2025). Ayrıca farklı düzenleyici kurumlar arasındaki yetki çatışmaları, uygulamada karmaşa yaratmaktadır.

Dijital bankacılıkta etkin bir hukuki çerçeve oluşturmak için düzenleyici kurumlar arasında koordinasyonun artırılması, zorunlu siber güvenlik standartlarının getirilmesi ve dijital sorumluluk sigortası gibi yeni mekanizmaların oluşturulması önerilmektedir (BIS, 2022). Ayrıca, finansal okuryazarlığın artırılması ve müşterilerin dijital riskler konusunda bilinçlendirilmesi önemlidir. Dijital bankacılık, finansal sistemde verimlilik ve erişilebilirlik açısından önemli avantajlar sunmakta; ancak hukuki boşluklar, sorumluluk rejimleri ve veri güvenliği riskleri hâlen tartışma konusudur. Gelecekteki düzenlemelerin hem inovasyonu teşvik eden hem de tüketici haklarını koruyan bir dengeyi sağlaması gerekmektedir (Eichengreen et al., 2021; BDDK, 2022).

KAYNAKÇA

- BDDK. (2022). Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik. Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- BIS. (2022). Regulating fintech financing: Digital banks and operational risks. Basel: Bank for International Settlements.
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., & Ansar, S. (2022). The Global Findex Database 2021: Financial inclusion, digital payments, and resilience in the age of COVID-19. Washington, DC: World Bank.
- Eichengreen, B., Gupta, P., & Turner, P. (2021). Financial regulation in the age of the platform economy. *Journal of Financial Stability*, 53, 100847.
- European Commission. (2023). Digital Operational Resilience Act (DORA). Brussels: European Union Publications.
- FinTech İstanbul. (2022). Dijital bankacılık ve neobank modelleri üzerine değerlendirmeler.
- Fintech İstanbul. (2025). Türkiye’de dijital bankacılık: Mevcut durum ve gelişim alanları. İstanbul: Fintech İstanbul Yayınları.
- GS&H Hukuk. (2021). Dijital Bankalar Yönetmeliği yorumları. İstanbul: GS&H Hukuk Yayınları.
- Köksal & Partners. (2022). Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik değerlendirmesi.
- KVKK. (2016). *Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (Kanun No. 6698)*. T.C. Resmî Gazete.
- Legal Yayıncılık. (2022). Türkiye’de dijital bankaların faaliyet esaslarına ilişkin düzenlemeler.
- MASAK. (2023). Finansal kuruluşlar için müşteri kimlik tespiti rehberi. Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı Yayınları.
- OECD. (2023). Digital transformation and financial inclusion in emerging markets. Paris: OECD Publishing.
- Resmî Gazete. (2022). Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik. 25 Aralık 2021 tarihli ve 31700 sayılı Resmî Gazete.

Zetsche, D. A., Buckley, R. P., Arner, D. W., & Barberis, J. N. (2020).
Decentralized finance (DeFi): The future of financial intermediation?
European Banking Institute Working Paper Series, 71.

BÖLÜM 4

VERGİLERİN HUKUKİ GÜVENLİK ve MALİ ÖDEME GÜCÜ İLKELERİ BAKIMINDAN EK MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Dr. M. Emin COŞKUN¹

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928494>

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Kula MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Manisa, Türkiye, muhammetemin.coskun@cbu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-6071-2200.

GİRİŞ

Vergiler kamusal mal ve hizmet finansmanı için gerçek ve tüzel kişilerden zorunlu, karşılıksız alınan parasal tutarlardır. Bu genel tanım gereği vergilendirmenin mali (fiskal) amacının hukuki sebebi kamusal mal ve hizmetlerin finansmandır. Maliye teorisinde bilindiği üzere vergiler mali (fiskal) amaçlarının yanı sıra mali olmayan (ekstra fiskal) amaçlarla da tahsil edilmektedir. Burada ekstra fiskal amaçların gerekçesi ise maliye politikasının hedeflerine ulaşma arzusudur.

Şöyleki vergilerin ekstra fiskal amaçla tahsil edilmesinde kaynak istikrarı, gelir dağılımını düzenleyici, ekonomik istikrar (fiyat istikrarı-tam istihdam), ekonomik kalkınma ve büyüme gibi hedeflerin yanı sıra sosyo-ekonomik ve kültürel diğer sebeplerle de ekstra fiskal amaçlarla vergi salınabilir. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli 11 ili etkileyen ülkemizde yaşanan depremler nedeniyle çok ciddi can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Bölge merkezli olmak üzere yeniden imar, artan kamusal mal ve hizmet talebi sonucunda kamu bütçesinde önceden öngörülebilir olmaksızın ekstra külfetler ortaya çıkmış kamu bütçesinin gider kalemleri aleyhine mevcut durum meydana gelmiştir. Artan kamu açıklarının finansmanı ilgili deprem bölgesine yönelik kamusal mal ve hizmet sunumunun finansmanı için ek bir dizi mali tedbir uygulanmıştır.

Bu çerçevede çalışmanın başlığını oluşturan ek motorlu taşıtlar vergisi uygulaması ana tartışma ve araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bilindiği üzere vergilendirmede Anayasa 73¹. Madde başta olmak üzere maliye teorisi çerçevesinde vergilendirmeye ilişkin bir dizi vergilendirme ilkesi bulunmaktadır. Bu çalışma özelinde vergi hukukunda vergilerin hukuki güvenliği ve mali ödeme gücü ilkeleri incelenecek başta olağan üstü dönemlerde çıkan 1999 Gölcük Depremi, 2003 yılında çıkarılan ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik düzenleme ile 2023 Şubat Kahramanmaraş Depremi'ndeki ek mtv uygulamaları ile yapılan ek mali yükümlülükler incelenip bu kapsamda mali yükümlülüklerinin iptaline yönelik Anayasa Mahkemesi'ne açılan davalar çerçevesinde tartışılacaktır.

¹ “ herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir, kaldırılır.....”

1. MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu incelendiğinde, verginin konusunu trafik şube ve bürolarına tescil edilmiş motorlu kara taşıtları, Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğüne tescil edilmiş olan uçak ve helikopterler mezkûr kanun konusunu oluşturmaktadır (MTVK md. 1). Vergiler bilindiği üzere gelir, harcama ve servet üzerinden tahsil edilmektedir. Bu çerçevede motorlu taşıtların vergilendirilmesine yönelik uygulama servete dolayısıyla mülkiyete yönelik bir tasarrufa işaret etmektedir.

Motorlu taşıtlar vergisi uygulaması Türkiye’de 1957 yılında yürürlüğe girmiştir. Tarifeler 2004 yılı itibariyle ağırlık esası yerine silindir hacmini esas kılmıştır. Servet vergisinin yanı sıra çevre vergisi görünümündedir. 2017 yılında yapılan düzenleme ile yaş ve silindire ek olarak değer satışı eklemesi söz konusu olmuştur (Karadeniz, 2018: 194).

Motorlu taşıtlar vergisi uygulamalarında taşıtların silindir, kapasite, koltuk sayısı, kalkıştaki ağırlığı ve fiyat aralıkları bakımından artan oranlı tarifeye sahip olduğu söylenebilir. MTV vergi teorisi açısından incelendiğinde, yakıt türleri farklı olan araçlarda aynı vergilendirme ölçütleri kullanabilmektedir. Dolayısıyla eskiyen araçlar çevreye daha fazla zarar vermesine rağmen “yaş” sebebiyle daha düşük vergilendirmeye tabi olmaktadır (Karadeniz, 2018, s. 197-202).

Motorlu taşıtlar vergisi, vergiyi tabana yaymak ve motorlu taşıtlar nedeniyle ortaya çıkan kamu giderlerini finanse etmek amacıyla ortaya çıkmış bir vergidir. Vergi matrahı itibariyle spesifik¹ vergi kapsamındadır. Vergi miktarı tüm tarifelerinde maktu şeklinde düzenlenmiştir. Bu çerçevede verginin konusunu oluşturan motorlu taşıtların yukarıda belirtildiği üzere yaşı, cinsi, kullanılma amacı, oturma yerleri, silindir hacmi ve kalkış ağırlıkları vergi tarifesinin belirlenmesinde öne çıkmaktadır (Sugözü, Yıldırım ve Aydın, 2014, s. 115).

¹ Spesifik vergiler, ağırlık, hacim, uzun gibi unsurların esas alınarak hesaplanan vergilerdir. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/vergi> Erişim Tarihi: 21. 10. 2025.

1.1. Ek MTV Uygulamaları

Doğal afetler, güvenlik harcamaları devletin bütçe yapılanmasına zarar vermekte bununla beraber alternatif finansman kaynağına ihtiyacına neden olmaktadır. Bu bağlamda ek mtv uygulamaları finansman kaynağı olma açısından kısa dönemde işe yarasada uzun vadede hukuki güvenlik, kanunilik ilkesi ve vergi kanunlarının geriye yürümezliği gibi anayasal ilkelerle çelişmesi dolayısıyla hukuka olan güvenin azalması ile birlikte ekonomik etkileri bakımından yatırım risklerini artırmakla beraber iktisadi yapıya da olumsuz etkileri bulunmaktadır (Fikir, 2024, s. 106).

Olağanüstü bir dönemde örneğin deprem nedeniyle kamu harcamaları açısından, çıkan zararın ve ihtiyaçların karşılanması, söz konusu olabilecek zararların önlenmesine yönelik maliyetler, olağanüstü halin sürdüğü yerlerde vazgeçilen vergiler nedeniyle doğan vergi kayıpları ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda salınan ek vergiler vergi teorisi açısından, uygulama amaçlarına göre etkinlik-adalet, mali ve mali olmayan amaçlar bakımından vergi kaosuna neden olmaktadır (Tunç, 2025, s. 114-116).

Türkiye’de ek motorlu taşıtlar vergisi uygulamaları incelendiğinde son 25 yıl içinde 3 farklı düzenleme bulunmaktadır. Bunlardan ikisi doğal afetlerin finansmanı için çıkarılmışken, diğeri kamu bütçesinin dengesini sağlamaya yönelik olduğu ifade edilebilir (Danış, 2023, s. 36).

Çalışmanın konusunu oluşturan ek mtv düzenlemeleri ise, olağanüstü hallerden doğan veya ekonomik istikrar finansmanı amacıyla ülkemizde uygulama alanı bulmuştur. Bu çerçevede 15 Temmuz 2023 tarihinde 7456¹

¹ 15 Temmuz 2023 yılında çıkan 7456 sayılı kanun 1. Maddesi Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi “ (1) Kanunda sayılan tarifelere göre kanun yayın tarihinde sicilde kayıt ve tescilli bulunan taşıtlar ile kanun yayın tarihinden itibaren 31/12/2023 tarihine kadar ilk defa ilk defa sicile kayıt ve tescil edilecek taşıtlara bir defaya mahsus olmak üzere, 2023 yılı için tahakkuk ettirilen motorlu taşıtlar vergisi tutarı kadar ek motorlu taşıtlar vergisi alınır.”

(2) Ek motorlu taşıtlar vergisinin, taşıtların kayıtlarının ve tescillerinin yapıldığı vergi dairesi tarafından tahakkuk ettirilmiş ve tebliğ edilmiş sayılır.....

(3) verginin mükellefi gerçek ve tüzel kişilerdir.

(4)..... Kahramanmaraş ilinde gelen depremler nedeniyle mücbir sebep hali ilan edilen yerlerde deprem tarihi itibarıyla kayıt ve tescili olan taşıtlar, deprem nedeniyle yıkılan veya ağır hasar ya da orta hasar görenek kullanılmaz hale gelen binaların sahiplerinin taşıtları, deprem nedeniyle ağır hasar gören taşıtlar, deprem nedeniyle eşi veya birinci dereceden akrabalarını kaybedenler ek motorlu taşıtlar vergisinden muaf tutulmuşlardır.

(5) Bu kanun yayımlandığı tarihte ilgili sicillere kayıt ve tescil edilmiş olan taşıtlara yönelik ek motorlu taşıtlar vergisi kanunun yayımlandığı ayın sonuna kadar, ikinci taksiti ise 2023 yılının kasım ayının sonuna kadar ödenir...

(7) tahsil edilen ek motorlu taşıtlar vergisi genel bütçeye gelir olarak kaydedilir.....”

sayılı kanun ile 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan deprem nedeniyle bir defaya mahsus olmak koşuluyla ekonomik kayıpları telafi edebilmek amacıyla yürürlüğe girmiştir. 11 Nisan 2003 4837¹ sayılı kanun çerçevesinde ekonomik istikrarı sağlayamaya yönelik ek vergiler ihdas edildiği görülmektedir. Yine 26.11.1999 yılında çıkarılan 4481² sayılı kanunda 1999 yılında yaşanan gölcük depremindeki ekonomik kayıpların tafisi amacıyla çıkarılan ek vergi uygulamaları karşımıza çıkmaktadır.

4481 sayılı kanun ile 1999 yılında yaşanan depremlerin ekonomik yapıyı bozması, devlet gelirlerinin büyük çoğunluğunun bu bölgeden topladığı bu sebeple bina, arsa ve araziler, motorlu taşıtlar, cep telefonlarından bir defaya mahsus ek vergi talep edildiği bilinmektedir (İnneci, 2023, s. 207).

Uygulama açısından incelendiğinde finansman ihtiyacının acil olduğu dönemlerde ek vergilendirmeye başvurulduğu bilinmektedir. Olağanüstü dönemlerde aranan finansman yeni vergiler veya yürürlükte olan mevcut vergilere yönelik birtakım artışlarla beraber mevcut verginin tekrar tahsil edilmesi gibi yollarla yeniden alındığı bilinmektedir. Ek mtv uygulaması ise

¹ Ekonomik istikrar sağlamaya yönelik ek vergiler alınması hakkında kanun çerçevesinde ek motorlu taşıtlar vergisi ve ek emlak vergisi uygulaması düzenlenmiştir. Bu çerçevede mezkûr kanunun 1 maddesinde ek motorlu taşıtlar vergisi için ilgili hüküm “(1)..... (I), (II), (III) ve (IV) sayılı tarifelere konu olan kanun yayınladığı tarihte sicilde kayıtlı bulunan taşıtlar için bir defaya mahsus olmak üzere 2003 yılı tahakkuk ettirilen motorlu taşıtlar vergisi kadar ek motorlu taşıtlar vergisine tabidir.

Ek motorlu taşıtlar vergisi kanun yayın tarihi itibariyle tahakkuk ve tebliğ edilmiş sayılır. Kanun yayın tarihi itibariyle haklarında motorlu taşıtlar vergisi tahakkuk etmiş gerçek ve tüzel kişiler için tahakkuk eden tutar kadar ek motorlu taşıtlar vergisi tahakkuk edilir. Verginin birinci taksiti kanunun yayınlandığı ayın sonuna kadar ikinci taksiti ise 2003 yılının ekim ayının sonuna kadar taşıtların kayıtlı olduğu vergi dairesine iki eşit taksitle ödenir. Tahsil edilen vergiler üzerinden mahalli idarelere pay verilmez.”

² 17.08.1999 ve 12.11.1999 yılından Marmara Bölgesinde yaşanan depremlerin yol açtığı ekonomik kayıpları ortadan kaldırmaya yönelik söz konusu kanunla ek gelir, kurumlar, emlak ve motorlu taşıtlar vergisi ihdas edilmiştir. Çalışmaya konu olan ek motorlu taşıtlar vergisi uygulaması kanunun üçüncü bölüm 7. Maddesinde yer almıştır. Şöyleki “ 197 Sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunun ilgili maddelerinde yer alan (I), (II), (III) ve (IV) sayılı tarifelere tabi olan kanunun yayınladığı tarih itibariyle sicilde kayıtlı bulunan taşıtlara yönelik bir defaya mahsus olmak üzere söz konusu yıl için tahakkuk ettirilen motorlu taşıtlar vergisi kadar, ek motorlu taşıtlar vergisi tahakkuk ettirilir.

..... depremde eşini veya birinci derece kan hısımlarından birini kaybedenler, depremde hasar gören taşıtlar, yolcu ve yük taşımacılığında kullanılan taşıtlar ek motorlu taşıtlar vergisinden müstesna tutulmuştur. Kanun yayın tarihi itibariyle ek motorlu taşıtlar vergisi tahakkuk etmiş sayılır. Kanun yayın tarihi itibariyle sicilde kayıtlı bulunan taşıtların sahipleri gerçek ve tüzel kişiler ek motorlu taşıtlar vergisinden sorumludur. Kanun yayın tarihi ayın sonuna kadar ilk taksitini ikinci taksitini ise 2000 yılının mart ayında iki eşit taksitle taşıtların bulunduğu kayıtlı yerin vergi dairesine öderler.”

yine benzer şekilde ek yükümlülükler verilecek örneklerden biridir (Belin, 2024, s. 552).

2. HUKUKİ GÜVENLİK VE MALİ GÜCE GÖRE ÖDEME İLKELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hukuki güvenlik ilkesi, hukuk devletinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu bağlamda hukuki güvenlik herkesin sorumlu tutulacağı hukuk kurallarının önceden bilmesi, tutumlarını ve davranışlarını bu özenle düzene sokabilmesini ifade etmektedir. Hukuki güvenlik ilkesinin vergi hukukunda özel bir önemi bulunmaktadır. Bu çerçevede vergi ödevlilerinin, hak ve özgürlüklerine devletin vergilendirme yoluyla yaptığı müdahaleleri önceden görmeleri ve bu durum karşısında kendilerini ayarlamaları gerekmektedir (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2013, s. 45-46).

Bu ilke vergilendirmede keyfiligi sınırlandırmakta, vergilendirmede belirliliği, kıyas yasağını ve vergi kanunların geriye yürümezliği ilkesini içinde barındırmaktadır. Belirlilik ilkesi vergilere yönelik miktar, tarh ve tahsil zaman ve biçimlerinin hem vergi alacaklısı hem de vergi yükümlüsü açısından belirli ve kesin olmasını ifade eder. Vergilendirmede kıyas yasağı ile idarenin vergiyi doğuran olayla ve vergilerin yükünün artırılmasının önüne geçilir. Ayrıca vergi hukukunda açıkça refere edilmediği halde diğer hukuk kurallarına kıyas yolu ile uygulanması engellenmektedir (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2013, s. 46).

Vergilerin geriye yürümezliği ilkesi, hukuki güvenlik ilkesi çerçevesinde vergi kanunlarının geçmişe yürümesi geçmişte gerçekleşen olaylara uygulanmamasını ifade eder. Bu bağlamda kişiler gelecek dönemlerde planlamalarını yürürlükte olan vergi kanunlarına göre yapar. Sonradan ihdas edilen yasalarla geçmiş dönemler için vergi yükünün arttırılması vergi planlamalarının hukuk düzenine olan inançlarını zedeler, ekonomik ve ticari yaşamdaki belirsizlik ve istikrarı bozucu etki taşır (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2013, s. 47).

Vergi hukukunda ilkesel bağlamda yasaların geriye yürümesi mümkün olmamaktadır. Bu çerçevede vergiyi doğuran olaya, vergi doğuran olayın ortaya çıktığı tarihteki yürürlükte olan vergi kanunları uygulanır (Karakoç, 2007, s. 131).

Mali güce göre vergilendirme ilkesi, incelendiğinde, yükümlülerin iktisadi ve kişisel durumlarının göz önünde tutularak vergilendirilmesini ifade etmektedir (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2013, s. 52). Vergilendirmede mali güce göre ödeme ilkesi her şeyden önce anayasal bir ilkedir. Herkes mali gücüne göre vergi öder. Anayasanın mezkûr maddesinin lafzından anlaşılacağı üzere vergilendirmede “mali güç” kriteri getirilmiştir.

Mali güç bu çerçevede kişilerin gelir-servet-harcama göstergeleriyle ilişkilidir. Gerçekten artan oranlı vergilendirmeler yoluyla vergilendirmede mali ödeme gücü esas alınarak vergi adaletine ulaşmaya çalışılmaktadır. Vergi adaleti dikey ve yatay adalet biçiminde vergi teorisinde sıklıkla tartışılan kavramların başında gelmektedir. Motorlu Taşıtlar Vergisi özelinde düşünüldüğünde servet unsuru olan taşıtların silindir hacmi-yaş vs. diğer göstergeler bakımından servet değeri yüksek olanların daha fazla miktarda vergi ödediği görülmektedir.

3.ANAYASA MAHKEMESİNİN EK MOTORLU TAŞITLAR VERGİSİ YÖNELİK KARARLARININ HUKUKİ GÜVENLİK VE MALİ GÜCE GÖRE ÖDEME İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Hukuki güvenlik ilkesi, kuralların, genel, soyut, açık ve anlaşılabilir olması ilkenin ana hatlarını oluşturur. Hukuk kuralının herkes tarafından önceden bilinmesi ve yükümlülerin bu eksende hareket etmesini sağlar. Mali güce göre ödeme ise vergilendirme sürecinde kişilerin ekonomik durumlarının göz önünde tutulmasını ifade etmektedir. Bu bölümde Anayasa Mahkemesi’nde hukuki güvenlik ve mali güce göre ödeme ilkelerine aykırılık iddiasıyla açılan davalar incelenecektir.

Bu çerçevede 4481 sayılı yasa ile gelen ek vergi düzenlemelerini anayasa mahkemesi iptalini reddetmiştir. Burada yüksek mahkemenin “kamu yararı” çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. 4837 sayılı kanunla gelen ekonomik istikrarın sağlanması amacıyla 2003 yılında çıkarılan ek mtv uygulaması Anayasa 73. Maddede sayılan hükümlerine aykırılık gerekçesiyle iptal edilmiştir. 7456 sayılı kanunla yürürlüğe giren ek mtv uygulaması vergi kanunları açısından geriye yürümezliği ilkesini aşındırsa da yaşanan doğal afet

nedeniyle zararın giderilmesi yönelik “kamu yararı” çerçevesinde AYM tarafından iptal edilmemiştir (İnneci, 2023, s. 207-210).

İlgili yarar ekseninde, geçmişe yürüme ilkesi, öngörülebilirlik ve hukuk devletinin vergilendirme alanındaki yansımalarına açıkça tartışılmadan “kamu yararı” çerçevesinde açılan iptal davasına ret kararı verildiği görülmektedir (Belin, 2024, s. 522).

4481 sayılı kanun için Anayasa Mahkemesinin kararı incelendiğinde, iptal davasının konusunu Marmara Bölgesinde yaşanan depremlerin ekonomik kayıplarını kaldırmaya yönelik kanun 1., 6., 7. ve 9. Maddelerinin Anayasanın 2. ve 73. Maddelerine aykırı olması iddiasıyla iptali yönündedir. Yukarıda açıklandığı üzere ilgili kanun 7. Maddesi ek motorlu taşıtlar vergisi düzenlemesine yöneliktir. Söz konusu maddenin iptali için dayanak olan 2. Madde hukuk devletinin çerçevesini 73. Madde ise vergi ödevine ilişkin anayasal ilke ve kural çerçevesindedir. Kanun genel gerekçesi bölgede gerçekleşen tahribatın ve zararı ortadan kaldırmak. Mümkün olduğunca hayatı normale döndürmektir. Bu gerekçeyle, gelir ve kurumlar vergisi, bina, arsa, arazi, motorlu taşıtlar ve cep telefonlara yönelik ek vergi düzenlemeleri ihdas edilmiştir (E: 1999/51, K: 2001/63 K.T: 2001).

Dava dilekçesinde belirtilen unsurlar göz önüne alındığında ek vergi yükümlülükleri ile Anayasanın 2. Maddesinde yer alan hukuki güvenlik ilkesi ve yine 73. Maddede yer alan mali güce göre ödeme ilkesi ve vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımına aykırılık iddiası bulunmaktadır. Anayasa 2. Madde yer alan sosyal hukuk devleti, temel hak ve özgürlükleri geniş bir biçimde ele alan güvence altında tutan toplum yararı ve dengesini gözeten, toplumsal dayanışmayı en üst düzeyde gerçekleştiren, güçsüzleri koruyan, eşitliği ve sosyal adaleti sağlayan, çalışma hayatını düzenleyen, milli gelirin adil bir biçimde dağılmasını sağlayan devlet olarak Anayasa Mahkemesi kararında yer bulmuştur. Aynı karar içinde vergi ödevi başlığı içinde madde 73’de vergide genellik ilkesi, mali güç, ilkeleri açıklanmıştır. Mali güce göre ödemede kişilerin ekonomik durumlarının göze alınarak ödeme gücü fazla olandan daha fazla vergi alınması gerektiği vurgulanmıştır. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı yükümlülerin ödeme gücü gözetilerek farklı vergi rejimlerine tabi olmaları zorunludur şeklinde ifade edilmiştir (E: 1999/51, K: 2001/63 K.T: 2001).

Ek motorlu taşıtlar vergisine yönelik düzenleme çerçevesinde deprem bölgesindeki il ve ilçelerde kayıt ve tescil edilmiş ek gelir ve kurumlar vergisinden muaf olanlardan, depremde varlıklarının yüzde onunu kaybedenlerin taşıtları ile eşini veya yakın kan hısımlarını kaybedenlerden, depremde hasar gören taşıtlar ve taşımacılıkta kullanılan araçlardan ek motorlu taşıtlar vergisi alınmayacağı kanunda belirtilmiştir. Bu çerçevede “ *Dava dilekçesinde anayasasının 2. ve 73. Maddesine aykırılık iddiasıyla dava açılmış olup, bu düzenlemede kamu yararı¹ amacıyla getirilmiş aynı gerekçelerle Anayasa'nın 2. ve 73. Maddesine aykırı değildir. Bu sebeple iptal işleminin reddi gerekir.*” (E: 1999/51, K: 2001/63 K.T: 2001).

Anayasa mahkemesinin bu kararına iki üye katılmamıştır. 1999 depreminde yaşanan felaketlerin giderilmesine yönelik getirilen ek düzenlemelerin iptaline yönelik açılan davada yüksek mahkeme davayı incelemiş iddia edilenler Anayasa'nın 2. ve 73. Madde paralelinde hukuki güvenlik ilkesi bağlamında vergi kanunlarının geriye yürümezliği ilkesine, belirlilik ve öngörülebilirlik gibi hukuki güvenliğin ayrılmaz parçalarına değinmeden mali güce göre ödeme mefhumu etrafında özellikle deprem bölgesinde kayıp ve zarar görenlerin muafiyeti çerçevesinde söz konusu kanunu kamu yararı kapsamında iptal etmemiştir. Karşı oyların yazısından vergilerin kanuniliği ilkesi, vergi kanunların geriye yürümezliği ilkesi çerçevesinde itiraz edilmiş özellikle kanun yayım tarihi ile yılın bitimi arasında sicile yeni kaydolun yeni araç sahipleri bu ek vergiyi ödemezken 26.11.1999 günü yürürlüğe girdiğinden bu tarihten önce araç sahibi olanlarla bu tarihten sonra araç sahibi olanlar arasında eşitsizlik yaratıldığı vurgulanmıştır (E: 1999/51, K: 2001/63 K.T: 2001).

4837 sayılı kanun için Anayasa Mahkemesinin kararı incelendiğinde ise davanın mevzu ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik ek vergiler olmaktadır. Bu çerçevede kanunun 1. ve 2. Maddeleri Anayasa'nın 2., 10., 11., ve 73. Maddelerine aykırı olduğu gerekçesiyle iptaline yönelik dava açılmıştır. İptali istenen maddelerin 1. Maddesi ek motorlu taşıtlar vergisi yükümlülüğü doğururken, 2. Maddesi ek emlak vergisinin konusunu oluşturmaktadır. Anayasanın 2. Maddesine dayanak olarak hukuk devletinin gereği olarak

¹ Çalışmadaki koyu “kamu yararı” vurguları tarafımıza aittir. Mahkeme kararında vurgu bulunmamaktadır.

hukuki güvenlik, 10. Maddedeki kanun önünde eşitlik, madde 73'deki mali güce göre vergilendirme ve vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı ilkelerine aykırılık gerekçesiyle iptale yönelik dava açıldığı anlaşılmaktadır (E:2003/48, K:2003/76, KT:23.07.2003).

Mezkûr kanunun genel gerekçesinde ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi bakımından faiz dışı fazla hedefine ulaşabilmek için gelir arttırıcı politikalara başvurulduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda servet üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere ek mtv ihtiyacı ortaya çıktığı görülmüştür. Yine aynı kanun gerekçesinde vergi yükünün adil dağılımı için servet vergilerinin öncelendiği ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi kararında bu çerçevede *“ekonomi ve vergi hukuku alanında mali güce öre ödeme göstergelerinin gelir, sermaye ve harcamalar olduğu ifade edilmiştir. Yasa yapıcının bu kapsamda mali güce göre kişilerin sahip olduğu ekonomik değer ile mali güçlerinin göz önünde tutulması gerektiği ifade edilmiştir.”* (E:2003/48, K:2003/76, KT:23.07.2003).

Yine söz konusu kararda vergilendirmede genellik ilkesi kapsamında herkesin vergi yüküne katılmasını ve vergi ödemesi gereği vurgulanmış olup, mali güce göre ödeme vergide eşitlik ilkesinin aracısı olduğu bu çerçevede mali gücü aynı olanlardan aynı farklı olanlardan farklı vergi alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Yine bu bağlamda hukuk devletinin bileşenleri arasında eşitlik ilkesi bulunmaktadır. *“Kanunun genel gerekçesindeki ekonomik istikrarı sağlamak ve kamu borç stokunun azaltılmasını sağlamak amacıyla yapılan düzenlemenin olağanüstü koşulların zorunlu kılması haklı bir neden olarak kabulü mümkün görülmemiştir. Açıklanan nedenlerden dolayı kanun 1. Maddesi Anayasanın 2. ve 73. Maddesine aykırıdır. Bu sebeple iptali gerekir.”* (E:2003/48, K:2003/76, KT:23.07.2003).

Karşı oy gerekçesinde ise *“kanunun 11 Nisan 2003 yılında yürürlüğe girdiği vergilendirme dönemi tamamlanmadığı için kanun gerçek anlamda geriye yürüdüğü söylenemeyeceği ifade edilmiştir. Ayrıca karşı oy kullanan üyeler mali disiplini attırmak, kamu borç stoğu seviyesini azaltmak ekonomik çöküşü engellemek amacıyla çıkarılan vergilerin ekonomik kayıpların giderilmesi ve toplumsal dayanışmanın sağlanması sosyal ve ekonomik koşulların zorunlu kıldığı gerekçesiyle kamu yararı çerçevesinde vergi dönemi kapanmadan ek vergi konulmasının Anayasanın 2. ve 73. Maddelerine*

aykırılıklarının bulunmadığını ifade etmişlerdir.” (E:2003/48, K:2003/76, KT:23.07.2003).

2003 yılındaki ek mtv uygulamasına yönelik vergilendirme ilkelerine aykırılık ve bu çerçevede düzenlemelerin geçmiş dönem uygulamalarındaki olağanüstü dönemlerdeki gibi yapılmamış bütçe dengesi hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışılması sebebiyle anayasaya aykırılık gerekçesiyle iptal edilmiştir (Danış, 2023, s. 40).

7546 sayılı kanun için Anayasa Mahkemesi kararı incelendiğinde ilgili kanun 1. Maddesinde yer alan ek motor taşıtlar vergisi uygulamasının iptaline yönelik davada Anayasanın, başlangıç hükümleri ile 2., 5., 6., 10., 13., 35., 73., 90., 123., 127. ve 153. Maddeleri ileri sürülerek iptali yönünde karar verilmesi talep edilmiştir. Dava iptal isteminde hukuk devleti gereği vergi kanunlarının geriye yürümezliği ve bu kapsamda vergiye dair düzenlemelerin mali güce göre ödeme ilkeleri göz önüne alınarak yapılmaması, kanunun ilgili maddesinin devletin temel amaç ve görevleriyle bağdaşmadığı, depremin olağanüstü koşullarından ziyade kaynak arayışı olduğu, kamu yararı taşımadığı, motorlu taşıtlar mükelleflerine yönelik ek mali külfet doğurduğu, ölçülülük, mülkiyet hakkı ihlal ettiği iddiasıyla iptali istenmektedir (E:2023/131, K:2023/160, KT:28.09.2023).

Anayasa mahkemesi kararı değerlendirildiğinde yüksek mahkeme 1999 ve 2003 yıllarında çıkarılan 4481 sayılı ve 4837 yasalara yönelik kararlarına atıfta bulunmuştur. Söz konusu 7546 sayılı kanun 1. Maddesine yönelik, ölçülülük, elverişlilik, gereklilik ve orantılılık ekseninde incelemiştir. Bu kapsamda mahkeme “tüm hususlar değerlendirildiğinde vergi düzenlemesinin toplumun tamamını kapsayan yaygın bir vergi olduğu bu çerçevede mali güce göre vergilendirme, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı ve eşitlik ilkeleriyle çatışmadığı sonucuna ulaşmıştır. Anayasa Mahkemesinin deprem gibi olağanüstü olayların yaşandığı zamanlarda ekonomik kayıpların telafisi maksadıyla ölçülü olmak koşuluyla ek vergilerin öngörülebileceği içtihadından hareketle dava konusu kural bakımından ayrılmasına gerek bulunmamıştır. İfade olunan sebeplerle Anayasa'nun 13., 35. ve 73. Maddelerine aykırı bulunmamış, iptal talebi reddedilmiştir.” (E:2023/131, K:2023/160, KT:28.09.2023).

İlgili kanun 2. ve 10. Maddelerine yönelik anayasaya aykırılık iddiasında bulunulsa da ilgili incelemelerin 13., 35. ve 73. Maddeler kapsamında yapıldığı

bu sebeple 2. ve 10. Maddelere mahkeme değinmemiştir. Söz konusu kanun maddesinin anayasanın başlangıç hükümleri 5., 6., 90. Ve 153. Maddeleri ile ilgili bağlantı tespit edilmemiştir (E:2023/131, K:2023/160, KT:28.09.2023).

Anayasa mahkemesi kararları yazında mali güce göre vergilendirme ilkesi ekseninde çeşitli değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu çerçevede mali güce göre vergilendirme kişilerin ekonomik ve sosyal durumlarının göze alınarak vergilendirme işlemlerinin gerçekleştirilmesidir. Anayasa mahkemesinin kararı bu çerçevede incelendiğinde, kişilerin sahip olduğu taşıtlar AYM tarafından bir servet unsuru olduğu bu bağlamda taşıt sahiplerinin mali gücünün göstergesi olduğu vurgulanmaktadır. 7546 sayılı kanun 1. Maddesi 5. Fıkrası gereği kanunun yayımlandığı ayı izleyen ayın sonu ve kasım ayı sonu olmak üzere iki eşit taksitte ödeme yapılması belirtilmiştir. Bu çerçevede taşıtların değeri ve taşıt sahiplerinin mali ödeme güçleri göz önüne alındığında belirlenen tutarın yüksek olduğu söylenemez. Anayasa Mahkemesi mezkûr kararında ilgili 7456 sayılı Kanun'un kamu yararı çerçevesinde MTV alımında gözetilen mali güç ilkesi bağlamında aykırılıktan söz edilemez. Şeklinde ifade edilmektedir (Sır, 2024, s. 313- 315).

Anayasa mahkemesinin kararlarına yönelik eleştirel incelemeler değerlendirildiğinde ise özellikle vergilendirme ilkelerine ilişkin kapsamlı bir çerçeve çizilmeden kaçınıldığı düşünülmektedir. Ek mtv uygulamasının geçmişe yürütülmesi gerekçeli kararda yer bulmamıştır. Mali güce göre vergilendirme, hukuki güvenlik, belirlilik, öngörülebilirlik ve ölçülülük ilkeleri mahkemenin kararında gerekçe olacak yönleriyle değerlendirilmemiştir (Belin, 2024, s. 552-553).

Vergi adaleti bakımından 7456 sayılı kanun incelendiğinde, eşitler arası aynı hükümlerin uygulanmasını ifade edilen yatay adalet depremden etkileme açısından aynı durumda olan kişiler arasında uygulama farklılıkları görülmektedir. Şöyleki kanunda ifade edilen tarihten önce tescil ve kayıt yönünden deprem bölgesine tabi motorlu taşıtlar vergiden istisna tutulmuşken, deprem bölgesinde ait plakaya sahip olmayan araçlar istisnadan yararlanamamıştır. Bu durum yatay adalet ilkesi ile açık bir biçimde çelişmektedir. Bu çerçevede istisna konusu kayıt, tescil, hasar durumları kapsamında ele alınırken vergi adaletine ulaşma noktasında ikametgâh veya depremdede olma koşulu daha rasyonel olacağı düşünülmektedir (Uçar, 2024, s. 120-121).

Anayasa Mahkemesi'nin kararları çalışma özelinde 1999, 2003 ve 2023 yılında çıkan ek motorlu taşıtlar vergisi uygulaması üzerinden değerlendirilmiştir. 1999 ve 2023 yılında çıkarılan ek mali yükümlülükler depremin oluşturduğu olumsuz ekonomik koşullar ekseninde kamu yararı çerçevesinde mahkemenin bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Uluslararası anayasa mahkemelerinde de kamu yararı ekseninde benzer uygulamalar görülmektedir. Kamu yararı çerçevesinde Federal Almanya Anayasa Mahkemesi ve İsviçre Federal Mahkemesi geriye yürümesi ilkesini gerçekleştiren artışın ölçülü olması halinde vergi yasalarındaki değişiklikleri verginin tarh dönemi başına kadar yürütülmesini bu çerçevede geçerli saymaktadır (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2013, s. 48).

Görüldüğü üzere Almanya ve İsviçre yüksek mahkemeleri kamu yararı gerekçesiyle vergilerin geri yürümezliği ilkesinin aşınmasını ölçülülük ekseninde vergi yasalarındaki değişiklikleri uygun görmektedir. 2003 yılında ekonomik istikrara yönelik çıkarılan ek mali yükümlülükleri ise yüksek mahkeme hukuka uygun değerlendirmemiştir. Burada anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesi ek mali yükümlülüklerde olağanüstü hallerin varlığını koşul olarak aramaktadır.

SONUÇ

1999 ve 2023 depremi sonrası artan kamu harcamalarının finansmanı için ek vergiler ihdas edilmiştir. Ayrıca 2003 yılında ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik mali yükümlülükler düzenlenmiştir. Buradaki ekonomik gerekçe artan kamusal finansman açığını ek vergilerle gidermeye yöneliktir. Ancak bu düzenlemeler vergilerin temel ilkelerini aşındırma riski taşımaktadır. Özellikle hukuk devletinin ayrılmaz bir parçası olan hukuki güvenlik ilkesi, mali güce göre ödeme, vergilerin kanuniliği, vergilemede eşitlik, belirlilik, ölçülülük gibi temel ilkelere müdahale ihtimali bulunmaktadır.

Çalışma özelinde ek mtv uygulamaları değerlendirilmiştir. Bu çerçevede iptaline yönelik Anayasa Mahkemesi'ne açılan davalar değerlendirildiğinde yüksek mahkemenin deprem gibi olağanüstü hallerde içtihat olarak kamu yararı çerçevesinde hareket ettiği anlaşılmaktadır. Ancak 2003 yılında yapılan düzenlemede ise ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik hedefleri kamu yararı ekseninde değerlendirmemiş iptal edilmiştir.

Özellikle Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına yönelik yapılan eleştiriler değerlendirildiğinde hukuki güvenliğin çerçevesini oluşturan vergi kanunlarının geriye yürümezliği, öngörülebilirlik, tahmin edilebilirlik noktasından sapmalar olduğu mahkeme kararlarında özellik bu kavramlar ekseninde doyurucu gerekçeli kararlar olmadığı görülmektedir. Bu risk ekonomik yaşamda istikrarı etkileyici, kişilerin yatırım-tasarruf-harcama kararlarında bozucu etkiler taşımaktadır. İhdas edilen kanunların maddeleri incelendiğinde her defasında bir defaya mahsus olduğu ifade edilmektedir. Ancak son yirmi beş içinde üç defa “bir defaya mahsus” düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bu durum ise olağanüstü dönemlerde kolaylıkla ek mali yükümlülükler düzenlenerek vergilerin kanuniliği ilkesini aşındıracağı ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Mali güce göre ödeme ilkesi çerçevesinde ise ek motorlu taşıtlar vergi uygulaması her ne kadar taşıt sahiplerine ek mali külfetler getirirse de servet unsuru mali gücün bir göstergesi olması bakımından yerindedir. Şöyleki ilgili kanunlar genel olarak incelendiğinde deprem bölgesinde zarar görenler müstesna kılınmış, ülke genelinde dayanışmayı arttırmak, kamusal harcamaların finansmanı noktasında servet sahiplerinin doğrudan katılımını sağlamak amacı olduğu görülmektedir. Mali güce göre ödeme ilkesi bakımından taşıt sahiplerinin bir servet unsuru sahibi oldukları göz önüne alındığında mali güce göre ödeminin aşındığı söylenemez.

Deprem dönemlerinde kamuoyunda yanlış bir algılama sonucunda “deprem vergileri” diye adlandırılan vergilerden bahsedilmektedir. Bilindiği üzere vergi mevzuatında böyle bir gelir kalemi bulunmamaktadır. Geçmiş dönem ek mali yükümlülükleri deprem vergileri olarak kamuoyunda tartışılmakta bu çerçevede bu vergiler yoluyla kamusal harcamaların finansmanı yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak yine yanlış bir değerlendirme çerçevesinde toplanan vergilerin belirli bir amaca özgülenmesi bütçenin adem-i tahsis ilkesine aykırıdır. Bu çerçevede olağanüstü dönemlerde tahsil edilen vergiler kamu bütçesine gelir olarak kaydedilir. Kamu harcamalarının finansmanında kullanılır. Bu sebeple deprem için toplanan vergilerin sadece deprem harcamalarında kullanılması bütçe ilkeleriyle çelişen ve hukuki dayanaktan yoksun olmaktadır (Kurt, 2023, s. 201-202).

Kamuoyunda bu yanlış anlaşılmanın önüne geçmek ve ihdas edilen ek mali yükümlülüklerin vergilendirme ilkeleriyle çelişme riskini göz önüne

alındığında bir deprem fonun daha genel bir ifadeyle olağanüstü durumlarla mücadele için bir fonun kurulması yerinde olacaktır. Bu çerçevede Afet Yeniden İmar Fonun kurulduğu bilinmektedir. Bu kapsamda kurulan fonun yukarda zikredilen riskleri azaltacağı, anayasal ilkelerle çatışma problemlerini azaltacağı açıktır. Kriz anında her defasında düzenleme yapılmaya gerek olmaksızın sorunlara ani ve kesin çözümler getirilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Belin, D, E. (2024). Anayasa Mahkemesinin ek motorlu taşıtlar vergisi düzenlemelerine ilişkin kararların incelenmesi. *AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(3), 501-564.
- Danış, O. (2023). Olağanüstü dönemlerde uygulanan ek vergiler: ek motorlu taşıtlar vergisi uygulamaları. *Güncel İşletme Araştırmaları Duvar Yayınları*, 34-46.
- Fikir, H. (2024). Yüksek mahkeme içtihatları çerçevesinde ek motorlu taşıtlar vergisi ve benzer uygulamaların değerlendirilmesi. *Journal of Business Administration and Social Studies (JBAAS)*, 8(2), 106-111.
- İnneci, A. (2023). Hukuki güvenlik ilkesi bakımından ek vergi düzenlemeleri. *5. International Artemis Congress on Humanities and Social Sciences Procoeedings Book, Editors: Prof. Amelie L. Chico, BZT Akademi Yayınevi*, 200-212.
- Karadeniz, K, H. (2018). Otomobiller üzerinden alınan motorlu taşıtlar vergisinin vergi adaleti açısından incelenmesi. *International Journal of Public Finance*, 3(1), 193-204.
- Karakoç, Y. (2007) Genel vergi hukuku. 4. Bası, *Yetkin Yayınları*, Ankara.
- Kurt, S. (2003). Bütçenin adem-i tahsis ilkesi gereği deprem vergisi olarak anılan özel iletişim vergisinin değerlendirilmesi. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(4), 199-214.
- Öncel, M, Kumrulu, A, Çağan, N. (2013). Vergi hukuku. *Turhan Kitabevi*, 22. Bası, Ankara.
- Sır, E. (2024). Anayasa Mahkemesinin ek motorlu taşıtlar vergisine ilişkin iptal davasının reddi kararının mali güç ilkesi bağlamından değerlendirilmesi. *Eskişehir Barosu Dergisi*, Özel Sayı, 306-317.
- Sugözü, İ, H, Yıldırım, H, Aydın, H, İ. (2014). Vergi adaleti açısından motorlu taşıtlar vergisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32, 115-128.
- Tunç, Z. (2025). Anayasal ilkeler ve fiskal kısıtlar kapsamında vergilerde amaçların uyumlaştırılması: ek kurumlar vergisi özelinde bir değerlendirme. *International Journal of Public Finance*, 10(1), 109-136.

Uçar, O. (2024). Anayasayla örtüşmeyen vergilendirme: 6 şubat 2023 depremleri sonrası ihdas edilen ek motorlu taşıtlar vergisi. *Fiscaoeconomia*, 8(1), 109-125.

BÖLÜM 5

VERGİ TEKNOLOJİLERİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE UYUM ARTIŞI: 2025 YILI HEDEFLERİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME¹

Öğr. Gör. M. Melih SAĞIROĞLU²

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928504>

¹ Bu çalışma, 11rd International Accounting and Finance Research Congress'nde özet bildiri olarak sunulmuştur (2024, 27-29 Eylül).

² Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Pazar Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Tokat, Türkiye. melih.sagiroglu@gop.edu.tr, orcid id: 0000-0002-7850-6584

GİRİŞ

Günümüzde teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte, pek çok ülke vergi yönetiminde dijital dönüşümü benimsemekte ve bu süreci vergi işlemlerinin daha verimli ve şeffaf bir şekilde yönetilmesi için bir fırsat olarak görmektedir. Türkiye de bu kapsamda vergi sisteminde dijitalleşmeyi teşvik etmekte ve özellikle e-fatura ve e-defter gibi elektronik belgeleme sistemlerini aktif olarak kullanmaktadır.

Türkiye, 1998 yılında “Vergi Dairesi Otomasyon Projesi” ile başlamış olduğu vergi sisteminde dijital dönüşümü hızlandırmak amacıyla son yıllarda önemli adımlar atmıştır. Dijitalleşme süreci, vergi yönetiminde şeffaflığı artırmak, mükelleflerin işlemlerini kolaylaştırmak ve vergi idaresinin etkinliğini artırmak gibi hedefler doğrultusunda ilerlemektedir. Bu dönüşüm, teknolojinin sağladığı olanaklardan faydalanarak vergi toplama süreçlerini daha verimli hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Vergi yönetiminde dijital dönüşümü hızlandırmak için e-fatura ve e-defter gibi elektronik belge ve kayıt sistemlerini hayata geçirmiştir. Bu sistemler, vergi işlemlerini dijital ortama taşıyarak hem mükelleflerin hem de vergi idaresinin işlemlerini kolaylaştırmayı ve daha etkin bir şekilde yönetmeyi amaçlamaktadır.

Dijital belge kullanımı ve kurumlar arası bilgi paylaşım ağının kurulması ile kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınacağı ve tam vergilendirme sağlanarak, daha adil bir vergilendirme sistemin ortaya çıkması hedeflenmektedir.

Dijital dönüşüm aynı zamanda vergi denetim süreçlerini de modernize etmeyi hedeflemektedir. Veri analitiği ve yapay zeka gibi teknolojilerin kullanımıyla vergi incelemeleri daha detaylı ve doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Bu da vergi kaçakçılığını önleme ve vergi gelirlerini artırma konularında önemli bir potansiyel sunmaktadır.

Türkiye'nin vergi sisteminde dijital dönüşümü hem mükellefler hem de vergi idaresi açısından çeşitli avantajlar sunmaktadır. Teknolojik altyapının güçlendirilmesi ve dijital çözümlerin yaygınlaştırılması ile vergi sisteminin daha şeffaf, adil ve etkin bir şekilde işlemesi hedeflenmektedir. Bu çalışmaların ilerleyen dönemlerde vergiye olan uyumu artırması ve ekonomik kalkınmaya olumlu katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışmada yapılan son yasal düzenlemeler ışığında güncel dijital dönüşüm ve mükelleflerin sistemleri kullanım durumları hakkında bilgilendirme yapılacaktır.

1.2025 YILI DİJİTAL DÖNÜŞÜM HEDEFLERİ VE MÜKELLEF UYUMU

Türkiye, vergi sisteminde dijital dönüşümü sağlayarak hem mükelleflerin hem de vergi idaresinin işlemlerini daha verimli hale getirmeyi hedeflemektedir. Bu dönüşüm, teknolojik yeniliklerin vergi yönetimine entegrasyonunu ve işlemlerin dijital platformlara taşınmasını içermektedir. Nihayetinde vergi sisteminde dijital dönüşüm çalışmaları gerek meslek mensuplarının gerekse de mükelleflerin söz konusu dijital dönüşüm çalışmalarına uyumu önem arz etmektedir.

Türkiye yüzyılı projesi kapsamında cumhuriyetin 100.yılında vergide dijital dönüşüm sürecini 2023 yılına kadar tamamlanması planlanmışsa da ülkemizin yaşamış olduğu Covid-19 pandemisi ve sonrasında yaşadığımız deprem felaketi sürecin ertelenmesine neden olmuştur. Geline nokta T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı 2025 yılı için önemli adımlar atmaya hedeflemektedir. Bu çalışmada bu hedefler ve yaşanabilecek olası sorunlar üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

1.1. Kimler 2024 Yılı İtibariyle E-Belge Sistemlerine Başvurmak Zorundaydı?

Gelir İdaresi Başkanlığı, kağıt belge düzenlemekten kaynaklanan maliyetlerde tasarruf sağlanması ve denetimin kolaylaştırılması amacıyla yürürlüğe alınan Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra No:509)'nda 22.01.2022 tarih 31727 sayılı resmi gazetede yayınlanan Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği 509 (Sıra No:535) ile değişikliğe gidilmiş, e-fatura ve e-arşiv sistemlerine geçişte önemli değişiklikler yapmıştı. Söz konusu tebliğde yapılan değişikliğe göre 2024 yılında;

- Brüt satış hasılatı (veya satışları ile gayrisafi iş hasılatı) 2023 ve müteakip hesap dönemleri için 3 milyon TL ve üzeri olan mükellefler,

- Gerek kendi internet siteleri gerekse de platformlar üzerinden e-ticaret faaliyetinde bulunan mükelleflerden; 2023 veya müteakip hesap dönemleri için 500 bin TL ve üzeri brüt satış hasılatı (veya satışları ile gayrisafi iş hasılatı) olanlar,

- Gayrimenkul inşa, imal, alım, satım veya kiralama işlemlerini yapanlar ile bu işlemlere aracılık faaliyetinde bulunan mükelleflerden; 2023 veya

müteakip hesap dönemleri için 500 bin TL ve üzeri brüt satış hasılatı (veya satışları ile gayrisafi iş hasılatı) olanlar,

- Motorlu taşıt, inşa, imal, alım, satım veya kiralama işlemlerini yapanlar ile bu işlemlere aracılık faaliyetinde bulunan mükelleflerden; 2023 veya müteakip hesap dönemleri için 500 bin TL ve üzeri brüt satış hasılatı (veya satışları ile gayrisafi iş hasılatı) olanlar,

- İnternet ortamında ilan yayınlayanlar ile internet reklamcılığı hizmet araçlarının 2023 veya müteakip hesap dönemleri için 500 Bin TL ve üzeri brüt satış hasılatı (veya satışları ile gayrisafi iş hasılatı) olanlar 01.07.2024 tarihine kadar e-faturaya 01.01.2025 tarihine kadar e-defter uygulamalarına dahil olmak zorundadır.

- Yine ÖTV kanununa dahil 1 sayılı malların üretimi, ithalatı, taşınması ve bunun gibi faaliyetler sebebiyle EPDK'dan lisans alan şirketler ile ÖTV kanununa eklenmiş olan 3 sayılı listede yer alan ürünleri üreten, inşa eden ya da ithal edenler, faaliyet yürüttüğü ya da lisans alımı yaptığı ayın 4 ay sonrasında itibaren e-faturaya geçiş zorunluluğu kapsamına girer.

- Tüccar ya da komisyoncu olarak meyve ya da sebze ticaretiyle ilgilenenler, son faaliyet tarihlerini izleyen 3 ay içerisinde e-faturaya geçmek zorundadır.

- İhracat işlemlerinde e- fatura mükellefi olan işletmeler, 3065 sayılı KDV kanunu 11. maddeye göre, ihracat yapıyorsa (bavul ticareti kapsamındaki satışlar dahil) söz konusu faturalarını e-fatura olarak düzenleyecektir.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı veya belediyelerden yatırım ya da işletme belgesi alarak konaklama hizmeti sunan işletmeler, herhangi bir yıl ya da brüt satış hasılatı sınırı olmadan e-fatura ve e-deftere geçmek zorunda tutulmuştur.

- Sosyal Güvenlik Kurumu ile sözleşme imzalayan; Hastane, tıp merkezleri, dal merkezleri, diyaliz merkezleri, Sağlık Bakanlığı'ndan ruhsatlı diğer özelleşmiş tedavi merkezleri, tanı, tetkik ve görüntüleme merkezleri, laboratuvarlar, eczaneler, tıbbi cihaz ve malzeme tedarikçileri, optisyenlik müesseseleri, işitme merkezi, kaplıcalar, beşerî tıbbi ürün/ürün sunan ve/veya üreten özel hukuk tüzel kişileri ve bunların tüzel kişiliği olmayan şubeleri ve ecza depoları kuruma fatura düzenlemeye başlamadan önce e-fatura uygulamasına geçmek zorundadır.

• Elektrikli araçlara kablolu veya kablosuz elektrik enerjisi aktarımı yapmak üzere şarj ağı işletmeci lisansı alan mükellefler ve bu mükellefler tarafından sertifika verilen şarj istasyonu işletmecileri faaliyete başladıkları tarihte e-fatura uygulamasına geçmek zorundadır.

2024 yılında zorunlu olarak e-fatura sistemine dahil olanlar aksi bir zorunluluk bulunmaması halinde izleyen yılın başından itibaren (01.01.2025) e-defter uygulamasına da geçmek zorundadır.

Bunların dışında mükellefler talep etmeleri halinde gönüllü olarak e-fatura ve e-defter uygulamalarına geçebilirler. Gönüllü olarak e-fatura uygulamasına geçen mükelleflerin e-defter uygulamasına geçme zorunluluğu bulunmamaktadır.

e-fatura mükellefleri e-fatura mükellefi olamayan kişilere e-arşiv fatura, yine e-fatura sistemine dahil olmayan mükelleflerinse 6.900,00 TL'yi aşan satışları için e arşiv fatura düzenleme mecburiyeti bulunmaktadır.

2023 veya müteakip hesap dönemleri için cirosu 10 milyon TL aşan firmalar 01.07.2024 tarihinde e-irsaliye kullanımına başlamak zorundadır.

Tablo 1: 2010-01.09.2024 Yılları Arasında Gelir ve Kurumlar Vergisi Toplam Mükellef Sayıları ile e-Belge Kullanan Mükellef Sayıları

Yıl	Gelir Vergisi Mükellefi	Kurumlar Vergisi Mükellefi	Toplam Mükellef Sayısı	e-fatura Kullanıcısı	e-smm	Toplam e-belge kullanıcı	e-defter kullanıcı
2010	1.693.316	652.009	2.345.325	114	0	114	0
2011	1.703.754	663.967	2.367.721	3.024	0	3.024	0
2012	1.760.785	662.190	2.422.975	3.182	0	3.182	28
2013	1.798.056	662.225	2.460.281	16.270	0	16.270	47
2014	1.798.738	673.920	2.472.658	19.375	0	19.375	18.500
2015	1.827.180	699.904	2.527.084	46.800	0	46.800	45.321
2016	1.819.492	721.524	2.541.016	61.013	0	61.013	59.451
2017	1.877.128	759.242	2.636.370	72.036	0	72.036	70.495
2018	1.920.586	806.622	2.727.208	88.837	0	88.837	86.901
2019	1.964.548	848.904	2.813.452	187.597	22	187.619	122.396
2020	2.086.100	986.318	3.072.418	332.400	187.150	519.550	203.410
2021	2.235.576	986.318	3.221.894	532.910	226.036	758.946	282.751
2022	2.364.625	1.069.339	3.433.964	779.379	260.644	1.040.023	292.768
2023	2.478.134	1.143.344	3.621.478	1.107.692	294.166	1.401.858	695.352
01.07.2024	2.534.336	1.165.695	3.700.031	1.359.635	312.207	1.671.842	719.385
01.09.2024	2.565.700	1.173.874	3.739.574	1.464.536	318.952	1.783.488	719.385

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.2. Sistemlere Güncel Katılım Durumu

Vergi mükelleflerinin dijital dönüşüm kapsamında e-fatura ve e-defter sistemlerine geçişler sayıları incelendiğinde;

Bakanlığın 2023 faaliyet raporlarına göre 2010 yılında 1.693.316 Gelir Vergisi Mükellefi, 652.009 Kurumlar Vergisi Mükellefi olmak üzere toplam 2.345.325 vergi mükellefi, 2020 yılında 2.086.100 Gelir Vergisi Mükellefi, 986.318 Kurumlar Vergisi Mükellefi olmak üzere toplam 3.072.418 vergi mükellefi, 2023 yılında ise 2.478.314 Gelir Vergisi Mükellefi, 1.143.344 Kurumlar Vergisi Mükellefi olmak üzere toplam 3.621.478 adet vergi mükellefi, 01.09.2024 tarihi itibarıyla 2.565.700 Gelir Vergisi Mükellefi 1.173.874 Kurumlar Vergisi Mükellefi olmak üzere toplam 3.739.574 vergi mükellefi bulunmaktadır.

e-fatura sisteminin hayata geçirildiği 2010 yılında sisteme kayıtlı kullanıcı sayısının 114 iken 2020 yılında 332.400, 2023 yılında kullanıcı sayısı 1.107.692, 01.09.2024 tarihinde kullanıcı sayısı 1.464.536'ya ulaşmıştır.

e-defter sisteminin hayata geçirildiği 2012 yılında sisteme kayıtlı kullanıcı sayısının 28 iken 2020 yılında 203.410, 2023 yılında 695.352, 01.09.2024 tarihinde kullanıcı sayısı 719.385'e ulaşmıştır.

Serbest meslek erbaplarının 01.02.2020 tarihinden itibaren zorunlu olarak e-smm kullanmaya başladığı 2020 yılında kullanıcı sayısı 187.150 iken 2023 yılında 294.166, 01.09.2024 tarihinde kullanıcı sayısı 318.952'e ulaşmıştır.

Serbest meslek erbapları, işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ile basit usule tabi olan mükelleflerin tamamının 01.01.2019 yılından itibaren Defter Beyan Sistemi üzerinden yasal defterlerini elektronik ortamda tutmaya başlamıştır.

1.3. 2025 Yılı Dijital Dönüşüm Hedefleri

Türkiye yüzyılı projesi kapsamında cumhuriyetin 100.yılı çalışmalarında T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı dijital dönüşüm çalışmalarını hızlandırmış yapılan yasal düzenlemelerle 2025 yılı için yeni hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda yapılan çalışmalarla;

1.3.1. E-Deftere Zorunlu Olarak Gececekler

T.C. Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet ŞİMŞEK tarafından 12.08.2024 tarihinde yapılan basın açıklaması sonrasında üzerinde çalışılmaya başlanan Elektronik Defter Genel Tebliği (Sıra No: 1)'nde değişiklik yapılmasına dair yeni tebliğ taslağı, 08.11.2024 tarihinde 32716 sayılı Resmi

Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş, yayınlanan tebliğ ile bilanço usulüne göre defter tutan tüm gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri 01.01.2025 tarihinden itibaren zorunlu olarak e-defter uygulamasına geçecekler.

1.3.2. E-Defter Berat Gönderim Tarihlerinde Değişiklik

T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan 08.11.2024 tarihinde 32716 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Elektronik Defter Genel Tebliği (Sıra No: 1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sıra No:5) ile e defter beratlarının gönderim tarihleri le ilgili de bir değişiklik yapılmıştır. Söz konusu takvim aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2: e-Defter Berat Gönderim Tarihleri

Aylık Yükleme Tercihinde Bulunulması Halinde			Geçici Vergi Dönemleri Bazında Yükleme Tercihinde Bulunulması Halinde		
Dönem	Gelir Vergisi Mükellefleri	Diğer Mükellefler	Dönem	Gelir Vergisi Mükellefleri	Diğer Mükellefler
Ocak	Mayıs ayının 10 uncu gün sonu	Mayıs ayının 14 üncü gün sonu	Ocak-Şubat-Mart	Haziran ayının 10 uncu gün sonu	Haziran ayının 14 üncü gün sonu
Şubat	Haziran ayının 10 uncu gün sonu	Haziran ayının 14 üncü gün sonu			
Mart	Temmuz ayının 10 uncu gün sonu	Temmuz ayının 14 üncü gün sonu			
Nisan	Ağustos ayının 10 uncu gün sonu	Ağustos ayının 14 üncü gün sonu	Nisan-Mayıs-Haziran	Eylül ayının 10 uncu gün sonu	Eylül ayının 14 üncü gün sonu
Mayıs	Eylül ayının 10 uncu gün sonu	Eylül ayının 14 üncü gün sonu			
Haziran	Ekim ayının 10 uncu gün sonu	Ekim ayının 14 üncü gün sonu			
Temmuz	Kasım ayının 10 uncu gün sonu	Kasım ayının 14 üncü gün sonu	Temmuz-Ağustos-Eylül	Aralık ayının 10 uncu gün sonu	Aralık ayının 14 üncü gün sonu
Ağustos	Aralık ayının 10 uncu gün sonu	Aralık ayının 14 üncü gün sonu			
Eylül	Ocak ayının 10 uncu gün sonu	Ocak ayının 14 üncü gün sonu			
Ekim	Şubat ayının 10 uncu gün sonu	Şubat ayının 14 üncü gün sonu	Ekim-Kasım-Aralık	Gelir vergisi beyannamesinin verileceği ayı takip eden ayın 10 uncu gün sonu	Kurumlar vergisi beyannamesinin verileceği ayı takip eden ayın 14 üncü gün sonu
Kasım	Mart ayının 10 uncu gün sonu	Mart ayının 14 üncü gün sonu			
Aralık	Gelir vergisi beyannamesinin verileceği ayı takip eden ayın 10 uncu gün sonu	Kurumlar vergisi beyannamesinin verileceği ayı takip eden ayın 14 üncü gün sonu			

Kaynak: <https://www.turmobil.org.tr/ekutuphane/Read/ea271914-fa67-4079-8b63-41e27f6b66c1>.

T.C Hazine ve Maliye Bakanlığınca 01.01.2025 tarihinden itibaren e-defter uygulamasına alınacak mükellef sayısı ve bu mükelleflere ait e-defter beratlarının sistemler üzerinde oluşturacağı yük düşünülerek yeni bir takvim çalışması da ayrıca yapılmaktadır.

TÜRMOB ve diğer meslek örgütleri e-defter beratlarının toplu bir şekilde yıllık olarak gönderilmesini talep etmekteyken, bakanlık bu konuda 3 ay ve 6 aylık gönderim seçenekleri hususunda çalışmalar yapmaktadır.

1.3.3. E-Fatura ve E-Arşiv Fatura Kullanımı

Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra N0:509)'a göre kimlerin zorunlu olarak e fatura ve e belge kullanması gerektiği ve söz konusu belgelerin alt sınır tutarları belirlenmiştir.

Yapılan son düzenlemeler ışığında 01.01.2025 tarihinde e-defter uygulamasına geçecek mükelleflerin e-fatura dahil olup olmayacağı yeni bir tartışma konusu olmuştur. e-Defter uygulamasının ön koşullarından olan e-fatura kullanıcısı olma zorunluluğu Elektronik Defter Genel Tebliği (Sıra No:1)'de yapılan değişiklikle kaldırılmıştı. Yani e-Fatura kayıtlı kullanıcısı olmadan e-Defter uygulamasından yararlanılabilir. Ancak, e-fatura ve e-defter kullanma zorunluluğu olan mükellefler için bu durum söz konusu değildir. Bir görüş söz konusu mükelleflerin Elektronik Defter Genel Tebliği kapsamında zorunlu olarak e-defter uygulamasına dahil olduğundan e-fatura uygulamasına geçmesi gerektiğini savunurken diğer bir görüş Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra N0:509)'da belirtilen zorunluluk kapsamında yer almadıkları için bu mükelleflerin e-fatura uygulamasına katılmak zorunda olmadıklarını savunmaktadır. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığının bu konuda net bir açıklama yapması gerekmektedir.

Yine Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra No: 509)'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sıra No:573) ile vergi mükelleflerine düzenlenecek zorunlu e-arşiv faturalar için 5 Bin TL'lik alt sınır; 01.01.2025 ila 31.12.2025 tarihleri arasında vergiler dahil toplam tutarının 3 Bin TL'ye, 01.01.2026 tarihinden itibaren ise tutarına bakılmaksızın tamamının e-arşiv fatura olarak düzenlenmesi zorunlu hale gelmiştir.

Yapılan yasal düzenlemeler ışında 01.01.2026 tarihinden itibaren tüm faturaların elektronik olarak düzenleneceği sonucunu ortaya koymaktadır.

1.3.4. Yapay Zekânın Denetim Süreçlerine Dâhil Edilmesi ve E-Denetim

Türk vergi idaresinin uygulamalarına yönelik literatür incelendiğinde genel anlamda dijitalleşme olgusu üzerinden hareket edildiği görülmektedir. Bu

kapsamda dijital altyapının kurulması bakımından e-Yoklama, e-Defter, KDV İadesi Risk Analiz Sistemi, e-Arşiv Fatura, Bandrollü Ürün İzleme Sistemi, Sahte Belge Risk Analiz Programı gibi önemli uygulamalar göze çarpmakta ve özellikle de denetimde risk odaklı bir anlayış geliştirilerek Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı (VDK) bünyesinde Bilgi İşlem Sistemi (VDK-BİS), e-Teftiş Sistemi, Risk Analiz Sistemi (VDK-RAS), Veri Denetim Analiz Sistemi (VDK-VEDAS), Sürekli Gözetim ve Denetim Ağı (VDK SİGMA) ve Elektronik İnceleme Dosyası (VDK-EİD) gibi sistemlerin kurulduğu bilinmektedir (İlgün, 2020, s.17)

Hazine ve Maliye Bakanlığının 2022 yılına kadar olan faaliyet raporlarında yapay zekâ konusunun ele alındığı görülmezken 2022 ve 2023 yılı Faaliyet Raporlarında yapay zeka temelli büyük veri analizi yapabilen sistemlerin projelendirilmesi üzerine çalışmalara yer verildiği belirtilmektedir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023:115, 2024:19-118).

11/08/2023 tarihli ve 32276 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Mali Suçları Araştırma Kurulu Genel Tebliği (Sıra No: 19)’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sıra No: 24) ile tüzel kişilerin uzaktan kimlik tespiti uygulaması kapsamına alınması, gerçek kişiler için uzaktan kimlik tespitinde asgari standartlara yönelik genel çerçevenin belirlenmesi ve uzaktan kimlik tespiti uygulamasında yapay zeka kullanımına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

Vergi idaresi, temelde iki alanda yapay zekâ uygulamalarından faydalanmaktadır. Bunlar en genel hatlarıyla vergi uyumu ve risk analizi olarak ifade edilebilir. Buradaki temel husus; gönüllü uyumun sağlanması ve vergi denetimlerinin etkinliğinin artırılmasıdır. Vergi uyumu alanında yapay zekânın “öğrenme” ve “algı” yetenekleri ön plana çıkmaktadır. (Karataş Durmuş ve Erdem Arıttı, 2023, s.245)

2024 yılında öncelikle Gayrimenkul Sermaye İratlarına yönelik olarak yapay zekâdan destek alındığı, 01.07.2024 tarihinden itibaren KDV yönünden yapay zeka destekli incelemelerin başladığı risk grubunda bulunan mükellefler izah istenmeye başlanmıştır.

Vergi denetimlerinde çeşitli illerde bulunan Vergi Denetim Grup Başkanlıkları kapatılarak Ankara, İstanbul ve İzmir merkezli bir yapılanmaya gidilmiştir. Vergi denetimlerinde vergi müfettişleriyle mükellefler elektronik ortamda bir araya gelecek, görüşmeler bu ortamda yapılacak ve tutanaklar

elektronik olarak alınacak bir sistem kurulmuştur. Bu durum artık denetim faaliyetlerin de e-denetim boyutuna evrildiğinin bir göstergesidir.

2.OLASI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

2025 yılı hedeflerinin kapsamış olduğu mükellef sayısı ve dijital dönüşüm süreçlerinde yapılacak iş ve işlemlerin yoğunluğu beraberinde bazı sorunların da ortaya çıkmasına neden olacaktır. Çalışmanın bu kısmında beklenen olası sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerileri yer almaktadır.

2.1. E-Defter ve E-Fatura Başvuru Süreçleri

e-defter ve e-fatura sistemlerine kayıt olacak ve kullanacak gerçek kişilerin için e-imza veya mali mühür, tüzel kişilerinse mali mühür edinmeleri gerekmektedir. E-imza edinmek aracı firmalar sayesinde 5 dakikalık bir işlemken mali mühür başvurusu 5 dakikalık bir işlem olsa da mali mührü teslim almak günler hatta haftalar süren bir süreci beraberinde getirebilmektedir.

Mali mühür üretme yetkisi TÜBİTAK'a bağlı Kamu Sertifikasyon Merkezinin yetkisinde olup başvuru işlemleri <https://mm.kamusm.gov.tr/> online olarak alınmakta, başvuru sonrasında oluşturulan mali mühür kurye aracılığı ile mükellefin adresine gönderilmektedir. Özellikle yıl sonlarında yaşanan talep yoğunlukları mali mühürlerin hedeflenenden daha uzun bir sürede mükelleflerin eline ulaşmasına neden olmaktadır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı başvuru sürecinde yaşanabilecek bu sıkıntının önüne geçebilmek için Dijital Vergi Dairesi üzerinden e-imza veya Mali Mühür olmaksızın e-defter başvurusu yapılabilmesine yönelik ekranı 12.11.2024 tarihi itibariyle hizmete açmıştır.

Ancak sistemlerin kullanılması e-defter ve e-fatura işlemleri için e-imza veya mali mührün alınması gerekmektedir. Bu sebeple mükelleflerin ivedilikle mali mühür başvurularını yapmaları önem arz etmektedir.

Yine alternatif bir öneri olarak tıpkı e-imza sağlayıcısı özel yetkilendirilmiş firmalar gibi mali mühür konusunda da özel firmaların sayısı artırılmalı bu sayede hem yoğunluğun hem de olası mağduriyetlerin önüne geçilebilir.

2.2. Özel Entegratörler

e-fatura ve e-defter kullancısı mükellefler sistemleri doğrudan Gelir İdaresi Başkanlığının e-fatura ve edefer portallarından kullanabileceği gibi bu konuda aracılık hizmeti sağlayan özel entegratör ismi verilen ve Gelir İdaresi Başkanlığınca yetkilendirilmiş firmalardan da hizmet satın alabilmektedir. e-fatura kullanımı için 91, e-defter kullanımı için 193 firma entegrasyon onayı almıştır.

Entegratör firma sayısının fazla oluşu bu firmalarla ilgili genel ve yasal bir düzenlemeyi de zaruri kılmaktadır. Söz konusu firmaların ücretlendirme, hizmet, raporlama ve sorumluluk alma ile ilgili konularda farklı politikalar izlemesi ve taleplerde bulunması mükellef ve meslek mensupları nezdinde sıkıntılar yaşanmasına neden olmaktadır.

2.3. Sistemsel Sorunlar

Hazine ve Maliye Bakanlığının 2023 yılı faaliyet raporuna göre 2023 yılında 852.001.662 adet e-fatura, 5.922.763.435 adet e-arşiv fatura, 22.564.617 adet e-smm, her ay 695.352 adet e-defter yüklemesi ve yine her ay 3.739.574 adet beyanname yükleme işlemi, her gün dijital vergi dairesi işlemlerinin gerçekleştiği kurumun bu iş yükünü kaldırabilmek için ciddi bir bilişim alt yapısının olmak zorundadır.

Her ay özellikle twitter ve diğer sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımlar, meslek odalarının sistemlerdeki donmalar sebebiyle beyan dönemlerinin uzatılmasını talep yazıları kurumun sistem alt yapısının yeterli düzeyde olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Yeni yılla birlikte e-deftere, e-fatura ve diğer e-belge sistemlerine dâhil olacak mükellef sayıları hesaba katıldığında bakanlığın sistem alt yapısındaki aksaklıkları ivedilikle gidermesi gerekmektedir. Konu ile ilgili olarak bilişim personeli sayısını artırılması başta olmak üzere çeşitli iyileştirme çalışmaları yapmaktadır.

2.4. Eğitim İhtiyacı

e-defter, e-fatura, e-arşiv fatura, e-irsaliye ve diğer e-belgelerin hayatımıza girmesi ve yasal düzenlemeler ile yaygınlaşması beraberinde bu dijital belgelerin kullanımı ile ilgili olarak eğitim ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Peki bu eğitimi kim verecek?

Öncelikle eğitimcilerin bu konuda güncel sistemler üzerine eğitim almaları dijital belge ve sistemlerin kullanımı konusunda kendilerini güncellemeleri gerekmektedir. Bu konuda özellikle muhasebe meslek mensupları ve TÜRMOB'a bağlı meslek odalarından destek almaları hem teorik hem de teknik bilgiye ulaşmaları için daha doğru bir yöntem olacaktır.

Meslek liseleri ve üniversitelerimizin ders müfredatlarında yapacakları güncellemelerde e-belge kullanımını kapsayıcı ders ve ders içeriklerinin yaygınlaştırılması önemli bir adım olacaktır. Bazı derslerde muhasebe meslek elemanları ve TÜRMOB'a bağlı meslek odalarından destekte alınabilir.

Meslek örgütleri, Üniversitelere ait Sürekli Eğitim Merkezleri ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Halk Eğitim Merkezleri gibi kuruluşlarda e-defter, e-fatura, e-arşiv fatura, e-irsaliye ve diğer e-belgelerin kullanımı ile ilgili sertifikalı eğitimler düzenlenmesi ile tüm sektörlerde e-belge düzenleyebilecek ve takiplerini yapacak ara eleman ihtiyacının da karşılanması içinde bir fırsat oluşturacaktır.

2.5. Muhasebe Meslek Mensupları ve Süreçteki Roller

Yasal mevzuata bakıldığında Hazine ve Maliye Bakanlığı ve mükellefler olarak 2 tarafı kapsayan bir yapı söz konusu olsa da e-dönüşüm sürecinde en önemli rol muhasebe meslek mensuplarının üzerinde şekillenmektedir.

Genel olarak bakıldığında mükelleflere ait yasal defter kayıtlarını tutma ve beyanname işlemlerine aracılık hizmetleri dışında muhasebe meslek mensuplarının büyük bir kısmının mükelleflerin tüm mali iş ve işlemleri ile ilgili olarak hizmet vermekte ya da bu yönde toplumsal bir beklenti oluşmaktadır. Neredeyse mükelleflerin tüm kurum ve kuruluşlardaki iş ve işlemleri ile ilgili olarak kurum personellerince “Muhasebeciniz yapsın, muhasebecinize sorun, muhasebeciniz doldursun, muhasebeciniz müracaat etsin... vb.” veya mükelleflerce “komşumun muhasebecisi yapıyormuş” gibi söylemler asli görevleri olmasa bile tüm mali konuların muhasebe meslek mensuplarının asli görevi haline gelmesine neden olmaktadır.

Dijital dönüşüm sürecinde de başvuru işlemlerinden başlanarak sistemlerin kullanılmasına kadar ki tüm sürecin yine muhasebe meslek mensupları tarafından gerçekleştirileceği ortadadır. Bu hususla ilgili olarak Hazine ve Maliye Bakanlığının muhasebe meslek mensuplarının iş yüklerini hafifletici adımlar atması elzemdir. Yine sistemlerle ilgili yaşanan sorun ve

önerileri ile ilgili olarak muhasebe meslek mensuplarının fikirlerini almaları ve sürecin asli uygulayıcısı olan meslek mensuplarına gerekli değerin verilmesi de olumlu bir yaklaşım olacaktır.

Muhasebe meslek mensuplarının son dönemlerde üzerlerine yüklenen angarya görevler ve işlemler sebebiyle geç saatlere kadar çalışmaları, aile yaşantılarının bozulması, asli görevleri olmayan işlemlerle ilgili mali sorumlulukların altına girmeleri ve bunun sonucunda mesleki tükenmişlik sendromu ile karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır.

TÜRMOB tarafından ilgili kurum ve kuruluşlarla yapılacak görüşme ve çeşitli düzenlemelerle bu angarya işlemlerin muhasebe meslek mensuplarının üzerine yüklenmesinin önüne geçilmesi veya bu işlemlerin ücret tarifesine dahil edilerek meslek mensuplarının en azından maddi anlamda bir kazanca dönüştürülmesi de düşünülebilir.

SONUÇ

Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın mali işlemlerde dijital dönüşümü gerçekleştirerek tüm iş ve işlemleri elektronik ortama alma çabası hızla devam etmektedir. Cumhuriyetin 100. yılında vergide dijital dönüşümü tamamlama hedefine (Covid-19, doğal afetler vs.) ulaşamayan bakanlık 2025 yılı sonuna kadar bu hedefi yakalamayı planlamaktadır.

Bilanço usulüne tabi tüm gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 01.01.2025 tarihinde e-defter kapsamına alınması, 2025 yılında e-fatura, e-arşiv fatura, e-irsaliye ve diğer e-belgeleri kullanacak mükellefler sayıları düşünüldüğünde yoğunluğa bağlı olarak başvuru sürecinde yaşanabilecek yığılma ve aksaklıkların önüne geçilmesi çeşitli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Hali hazırda dijital vergi dairesi, e-beyanname, e-defter ve e-belge sistemlerindeki aksaklıklar ve donmalara karşı bilişim ağları genişletilmeden sisteme dâhil olacak yeni mükellef sayısı düşünüldüğünde ciddi sıkıntıların yaşanmasına neden olacaktır. Bakanlığın hali hazırda devam eden bilişim alt yapısını ve personel sayısını genişletme süreçlerini 01.01.2025 tarihinden önce tamamlayıp gerekli veri testleri yapılmalıdır. Veri güvenliği ve gizlilik konularında ek önlemler alınması ve bu önlemlerin kullanıcılarla açık bir şekilde paylaşılması gerekiyor. Bu, kullanıcıların güvenini artırır ve sistemin bütünlüğünü korur.

Dijital dönüşüm sürecinde hizmet veren Özel entegratör firmalarının sayılarının artması özel entegratörlerin görev, hizmet, ücret ve sorumlulukları ile ilgili yasal bir düzenlemenin de artık zorunlu bir hal aldığı ortadır. Bakanlığın bu konuda bir çalışma yapması beklenmektedir.

Meslek liseleri ve üniversitelerde eğitim veren eğitimcilerin kendilerini bu konuda güncellemeleri muhasebe meslek mensupları ve TÜRMOB'a bağlı meslek odalarından destek almaları hem teorik hem de uygulamaya yönelik teknik bilgiyi edinmelerini sağlayacaktır. Yine meslek liseleri ve üniversitelerin ders ve ders içeriklerini dijital belge ve sistemleri kapsayacak şekilde uygulama dersleri ile güncellemeleri çağın ihtiyaçlarına uygun insanların yetişmesini sağlayacaktır.

Dijital dönüşüm süreci beraberinde eğitim ihtiyacı ve yeni iş fırsatlarını da beraberinde getirmektedir. Özellikle sistemi yeni kullanmaya başlayacak olan mükellefler ve tüm sektörlerde ihtiyaç duyulan e-belgelerle ilgili iş ve işlemleri takip edecek ara elemanların eğitilmesi için Meslek örgütleri, Üniversitelere ait Sürekli Eğitim Merkezleri ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Halk Eğitim Merkezleri gibi kuruluşlarda sertifikalı eğitimler düzenlenebilir.

Dijital dönüşüm sürecinin asli uygulayıcı konumunda olan muhasebe meslek mensuplarının görüş ve önerileri sistemlerin kurgulanmasında değerlendirilmeli, meslek mensuplarının asli görevleri olmayan angarya iş ve işlemlerden sorumlu tutulmasının önüne geçilmelidir.

KAYNAKÇA

- e-defter kayıtlı kullanıcı sayısı, Erişim adresi (1 Ağustos 2024):
<https://www.edefter.gov.tr/edefterkayitlikullanici.html>.
- e-belge kayıtlı kullanıcı sayısı, Erişim adresi (01 Ağustos 2024):
<https://ebelge.gib.gov.tr/anasayfa.html>.
- Elektronik defter tebliği (Sıra no:1), Erişim adresi (20 Kasım 2024):
<https://www.edefter.gov.tr/edeftermevzuat.html>.
- İlgün, M.F. (2020). Vergi denetim sürecinde büyük veri analitiği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 1-24.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2023). 2022 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim adresi:
<https://www.gib.gov.tr>.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2024). 2023 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim adresi:
<https://www.gib.gov.tr>.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2023). 2022 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim adresi:
<https://www.hmb.gov.tr>.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2024). 2023 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim adresi:
<https://www.hmb.gov.tr>.
- Karataş Durmuş, N. ve Erdem Arıttı, İ. (2023). Vergi idaresi 3.0 yapay zeka perspektifinden bir inceleme. *Maliye Dergisi*, 184, 225-253.
- Vergi Usul Kanunu Tebliği (Sıra no:509), Erişim adresi:
<https://ebelge.gib.gov.tr/efaturamevzuat.html>.

BÖLÜM 6

HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ AÇISINDAN TAHSİL ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Kübra GÖZEN BOZDOĞAN¹

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928524>

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Tokat, Türkiye. kubra.bozdogan@gop.edu.tr, orcid id: 0000-0002-4672-0527.

GİRİŞ

Hukukun hemen her alanında hak ve yetkilerin kullanımını süre ile sınırlandıran zamanaşımı, kamu gücünün keyfi kullanımını önleyen ve bireyin hukuki güvenliğini koruyan temel bir kurumdur. Vergi hukukunda da zamanaşımı, vergilendirme yetkisinin süresiz biçimde kullanılmasını engelleyen önemli bir güvencedir. Bu nedenle zamanaşımı, yalnızca bir süre hesabı tekniği değil; hukuk devleti, belirlilik, öngörülebilirlik ve kazanılmış haklara saygı ilkeleriyle yakından bağlantılı anayasal bir güvencedir. Vergi hukukunda tarh, tahsil, ceza ve düzeltme olmak üzere dört ayrı zamanaşımı türü düzenlenmiştir. Bu süreler, mükellefin hangi aşamada hangi işlemlerle karşılaşacağını önceden bilebilmesini ve idarenin işlem yetkisini kanuni sınırlar içinde kullanmasını sağlamaktadır.

Ancak vergi tahsil usulünde bir üst süre sınırı güvencesi pozitif norm olarak açıkça düzenlenmemiş olduğundan, uygulamada takip süresinin fiilen dolmayan bir yapıya dönüştüğü tartışmaları gündeme gelebilmektedir. Bu durum hukuk devleti, belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri açısından önemlidir. Bu kapsamda, tahsil zamanaşımı uygulamasının söz konusu anayasal güvencelerle uyumlu olup olmadığı incelemiş ve özellikle kanuni süre rejimine açık bir üst sınır eklenmesinin gerekliliği değerlendirilmiştir. Bu çalışma, konunun kapsamı gereği yalnızca tahsil zamanaşımını ele almakta; vergi idaresinin süre yönetimi ve işlem yetkisinin sınırları ile hukuki güvenlik ilkeleri arasındaki ilişkiyi içtihatlar çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

1. TÜRK VERGİ HUKUKUNDA ZAMANAŞIMI KAVRAMI

Başlangıcı ve sonu belirli olan zaman aralığını ifade eden süre kavramı, hukuk bilimi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Kamu ve özel hukukta pek çok işlem sürelerle sınırlandırılmıştır. Taraflarca belirlenen, kanunla öngörülen veya yargılama sürecinde hâkim tarafından tanınan sürelerin, hakların korunması ya da kaybedilmesi bakımından çeşitli hukuki sonuçlar doğurmaktadır (Korkut, 2021, s. 112). Kanunda öngörülen bu süreler içinde gerekli idari veya hukuki işlemlerin yapılmaması ise ilgili işlem veya hakkın zamanaşımına uğramasına neden olmaktadır.

Hukuk sözlüğünde zamanaşımı, “*Kanunda öngörülen ve belirli koşullar altında geçmekle, bir hakkın kazanılmasını, kaybedilmesini veya bir yükümlülüğün kurtulmayı sağlayan süre.*” şeklinde tanımlanmaktadır (T.C.

Adalet Bakanlığı, 2015). Bu tanıma paralel olarak Bayraklı (1996), zamanaşımını kanunla belirlenen sürenin dolmasıyla hak kazanma, sorumluluktan kurtulma veya bir hakkın ya da yetkinin kaybı gibi sonuçlar doğuran hukuki bir zaman dilimi olarak ifade etmektedir. Can (2015) ise zamanaşımını, kanunda öngörülen koşullar altında belirli bir sürenin geçmesiyle bir hakkın elde edilmesine ya da bir yükümlülüğün sona ermesine neden olan ve hukuki işlemleri baştan sona etkileyen bir kurum olarak belirtilmektedir. Bu tanımlar doğrultusunda, zamanaşımı kanunda öngörülen koşullar altında belirli bir sürenin geçmesiyle hak, yetki veya yükümlülükler üzerinde sona erdirici ya da sınırlandırıcı sonuçlar doğuran bir kurum olarak ifade edilebilir.

Hukukun tüm alanlarında olduğu gibi zamanaşımı, vergi hukuku bakımından da özel önem taşıyan bir kurumdur. Vergi hukukunda zamanaşımı, kanunda öngörülen sürenin dolmasına rağmen vergi idaresinin gerekli tarh veya tahsil işlemlerini gerçekleştirmemesi hâlinde, bu işlemleri artık hukuken yapamaz duruma gelmesidir (Taşkan, 2023, s. 143). Başka bir ifadeyle zamanaşımı, devletin vergilendirme yetkisinin belirli bir süreyle sınırlandırılmasını ve sürenin dolmasıyla bu yetkinin kullanılamaz hâle gelmesine neden olan bir kurumdur.

Vergi hukukunda zamanaşımının varlığı, hem idarenin hem de mükellefin menfaatlerini korumaya yönelik çeşitli gerekçelere dayanmaktadır. Bu çerçevede vergi alma yetkisinin sürelerle sınırlandırılması, vergilendirme ilişkisinin belirsiz bir süre askıda kalmasını önlemekte; ayrıca idarenin alacak takibinde daha dikkatli davranmasını teşvik ederek işlemlerin hızlanmasına katkı sağlamaktadır (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2009, s. 132). Mükellef yönünden ise kamu borcunun süresiz biçimde devam etmesi, sürekli bir psikolojik baskı oluşturarak özellikle yatırım gibi ekonomik kararları olumsuz etkileyebilmektedir. Böylelikle zamanaşımı, idare açısından kamu yararının gözetilmesine hizmet ederken, mükellef açısından da belirsiz borç yükünün yaratacağı baskının önüne geçmektedir.

Vergi hukukunda zamanaşımı türleri esasen tarh (tahakkuk), tahsil, ceza ve düzeltme olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Bunlardan tarh zamanaşımı, düzeltme zamanaşımı ve ceza kesme zamanaşımı süreleri Vergi Usul

Kanunu'nda ¹, tahsil zamanaşımı ise Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'da ² düzenlenmiştir. Konunun kapsamı gereği çalışmada zamanaşımı türlerinden yalnızca tarh zamanaşımından bahsedilecektir.

2. TAHSİL ZAMANAŞIMI

Vergiler devletlerin kamu gelirleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle vergilerin mümkün olan en kısa sürede tahsil edilmesi bütçe dengesi açısından oldukça önemlidir. Kamu alacaklarının tahsilinde belirli süreler söz konusudur. Bu sürelerle hem idare hem de mükellefler tarafından riayet edilmelidir. Aksi takdirde idarenin alacağını tahsil etme hakkı veya mükellefin uzlaşma veya yargı yoluna başvurusu gibi hakları ortadan kalkabilmektedir. Tahsil zamanaşımı, kamu alacaklarının tahsilini gerçekleştirmeyi belli bir süre ile sınırlandıran zamanaşımı türüdür.

Tahsil zamanaşımı, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'da (AATUHK) düzenlenmiştir. Kanun'un 102. maddesine göre; *“Amme alacağı, vadesinin rastladığı takvim yılını takip eden takvim yılı başından itibaren beş yıl içinde tahsil edilmezse zamanaşımına uğrar. Para cezalarına ait hususi kanunlarındaki zamanaşımı hükümleri mahfuzdur. Zamanaşımından sonra mükellefin rızaen yapacağı ödemeler kabul olunur”*. Tahsil zamanaşımı, kamu alacağını ortadan kaldırmaz; yalnızca idarenin bu alacağı cebri icra yoluyla talep etme imkânını ortadan kaldırır. Diğer bir ifadeyle zamanaşımı süresinin dolmasıyla mükellef ile idare arasındaki borç alacak ilişkisi sona ermektedir (Çelik ve Arslaner, 2019, s. 1451). Bu bağlamda zamanaşımına uğramış bir kamu alacağı için idare artık ödeme emri düzenleyemez, haciz uygulayamaz veya herhangi bir zorlayıcı tahsil işlemi gerçekleştiremez. Ancak borçlunun zamanaşımı süresi dolmuş olan borcunu kendi isteğiyle ödemesinde hukuken herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Tahsil zamanaşımı hükümleri AATUHK kapsamındaki devlet, il özel idaresi ve belediyelere ait kamu alacakları yönünden geçerlidir. Bunlar dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarının (kamu iktisadi teşebbüslerinin veya köylerin) kamu

¹ 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (1961, 10 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 10703). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10703.pdf>.

² 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun (1953, 28 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 8469). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8469.pdf>.

alacağı niteliğindeki gelirleri için tahsil zamanaşımı hükümleri uygulanmamaktadır.

Beş yıl olan tahsil zamanaşımı süresinin başlangıcı, vergi alacağının vadesinin rastladığı yılı takip eden yılın başı olarak belirlenmiştir. Vergi alacaklarının vadesi yani ödeneceği zamanı her vergi kanununda ayrı ayrı gösterilmiştir. Örneğin, 2025 yılında yapılan serbest meslek faaliyetinden sağlanan gelirlere ilişkin gelir vergisinin vadesi 2026 yılı Mart ve Temmuz ayları olduğundan bu vergi borcuna ilişkin zamanaşımı süresi 2026 yılını takip eden 2027 yılının 1 Ocak günü başlar ve 2031 yılının Aralık ayının son günü biter. Ancak bu sürenin sonunda idarenin vergi borcunu tahsil etme yetkisi ortadan kalkmaktadır.

Tahsil zamanaşımından söz edebilmek için; usulüne uygun tarh ve tahakkuk etmiş bir kamu alacağının bulunması, bu alacağın 6183 sayılı Kanunda öngörülen beş yıllık tahsil zamanaşımı süresi içinde tahsil edilmemiş olması ve bu süre zarfında zamanaşımını durduran veya kesen herhangi bir nedenin gerçekleşmemiş olması gerekmektedir. Zira mükellefin vergiye ilişkin ödev ve yükümlülüklerini yerine getirmesine engel olabilecek durumlar ortaya çıkabilmekte ve bu hâller kanunda belirtilen sebepler doğrultusunda tahsil zamanaşımının durmasına veya kesilmesine yol açabilmektedir. Bu bağlamda izleyen bölümde tahsil zamanaşımını durduran ve kesen nedenler ele alınacaktır.

2.1. Tahsil Zamanaşımını Durduran Haller

Sürelerin durması, kanunda belirtilen hallerin ortaya çıkmasıyla sürelerin işlememesini ve bu hal ortadan kalktıktan sonra sürenin kaldığı yerden işlemeye devam etmesidir. Zamanaşımı süresi, durma sebebinin ortaya çıktığı tarihten önceki süre ile durma sebebinin ortadan kalktığı günden sonraki sürenin toplamı dikkate alınarak hesaplanır.

AATUHK'un 104. maddesinde belirtilen fiili ve hukuki mecburiyetlerin meydana gelmesi halinde zamanaşımı süresi, bu fiil ve mecburiyetlerin ortadan kalktığı tarihe kadar durur. Mezkûr maddeye göre, tahsil zamanaşımını durduran işlemler şunlardır;

- Borçlunun yabancı memlekette bulunması: Tahakkuk etmiş vergi borcu bulunan mükellefin yurt dışında bulunması halinde, yurtdışında bulunduğu süre zarfında vergi idaresinin bu borcu tahsil etme imkânı

olmayacağından söz konusu süre boyunca tahsil zamanaşımı süresi işlemeyip duracaktır (Arslan ve Biniş, 2015, s. 30).

- Borçlunun hileli iflas etmesi: İcra ve İflas Kanunu¹ 311. maddesine göre, “İflas etmeden önce veya iflas ettikten sonra, alacaklılara (borç verilen kişilere/kurumlara) bilerek zarar vermek amacıyla ve özellikle belirli hileli (hile içeren, dürüst olmayan, kandırıcı) yollarla işlem yapan kişi, ‘hileli müflis’ yani iflas hilesi yapan kişi sayılmaktadır.” Devleti vergi alacağı yönünden zarara sokmak amacıyla hileli muamelelere başvurarak iflas eden mükellef hakkında, tahsil zamanaşımı süresi bu durumun tespit edildiği döneme kadar işlemeyecek ve duracaktır (Çelik ve Arslaner, 2019, s. 1454) .

- Terekenin tasfiyesi: Terekenin tasfiyesi kapsamında borçların ödenmesiyle ilgili takip ve tahsil işlemleri hukuken yapılamadığı için bu süreç boyunca zamanaşımı süresi işlememektedir.

Netice olarak, bu sebeplerden herhangi birinin ortaya çıkması halinde tahsil zamanaşımı süresi duracak ve söz konusu sebep ortadan kalktıktan sonra da kaldığı yerden işlemeye devam edecektir. Dolayısıyla zamanaşımı süresi işlemeyen süre kadar uzayacaktır.

2.2. Tahsil Zamanaşımını Kesen Haller

Vergi alacaklarının zamanında ve etkin şekilde tahsil edilebilmesi, kamu finansmanının sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda tahsil zamanaşımı süresi, alacağın tahsil kabiliyetini sınırlayan bir hukuki süre olmakla birlikte, belirli hukuki işlemler bu süreyi keserek yeniden başlamasına neden olabilmektedir. Tahsil zamanaşımını kesen haller, AATUHK’nun 103. maddesi çerçevesinde düzenlenmiştir.

AATUHK md. 103’e göre, tahsil zamanaşımını kesen başlıca işlemler şunlardır:

- Ödeme: Borçlunun kamu borcuna ilişkin kısmen ya da tamamen yaptığı her türlü ödeme.
- Haciz tatbiki: Borçlunun malvarlığına uygulanan haciz, satış veya e-haciz gibi cebri icra işlemlerinin yapılması. Ancak bu işlemlerin fiilen

¹ 2004 Sayılı İcra ve İflas Kanunu (1932, 19 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 2128). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2128.pdf>.

gerçekleştirilmiş olması gerekir, bu konuda sadece karar alınması yeterli değildir.

- Cebren tahsilat: Cebri tahsil kapsamında yapılan her çeşit fiili tahsilat işlemi.

- Ödeme emri tebliği: Gelir İdaresi Başkanlığı veya vergi dairesi tarafından düzenlenen ödeme emrinin usule uygun tebliğ edilmesi.

- Mal bildirimini, mal edinme ve mal artmalarının bildirilmesi: Borçlunun mevcut ve sonradan edindiği malvarlığını (örneğin; taşınmaz, motorlu taşıt) ve değer artışlarını idareye yazılı beyan etmesi.

- Kefil veya temsilcilere tatbik: İlk beş madde de sayılan kesici işlemlerden birinin; müteselsil kefil, kanuni temsilci veya yabancı kurum mümessillerine uygulanması ya da bunlar tarafından yapılması.

- İhtilafı amme alacaklarında kaza mercilerince bozma kararı verilmesi: Zorla tahsil sürecine ilişkin davada verilen kararın üst mahkeme tarafından hukuka aykırı bulunarak kaldırılması ve dosyanın yeniden incelenmek üzere alt mercie gönderilmesi.

- Alacağın teminata bağlanması: Tahsil edilmeden önce kamu alacağının banka teminat mektubu, nakit depozito, rehin veya ipotek gibi güvencelerle garanti altına alınması.

- Kaza mercilerince icranın tehirine karar verilmesi: Kamu alacağının tahsili için yürütülen cebri icra işlemlerinin mahkeme kararıyla geçici olarak ertelenmesi ya da durdurulması.

- İdareler arası ödeme talep yazısı: İki amme idaresi arasında mevcut bir kamu borcu için alacaklı idarenin borçlu idareye ödeme talebini resmî yazıyla iletmesi.

- Amme alacağının özel kanunlara göre ödenmek üzere müracaatta bulunulması ve/veya ödeme planına bağlanması (örneğin; borcun yapılandırılması).

Bu hallerin gerçekleşmesiyle birlikte, tahsil zamanaşımı süresi kesilmekte ve süre takip eden takvim yılının başından itibaren yeniden beş yıl olarak işlemeye başlamaktadır. Sürenin yeniden başlaması, yalnızca kesici işlemin tamamlanmasından itibaren mümkündür. Örneğin, 2018 yılında tahakkuk eden bir vergi borcu için 2021 yılında haciz işlemi uygulanmışsa, zamanaşımı süresi 2021 tarihinden itibaren yeniden başlar ve 2026 yılı sonuna

kadar tahsil edilebilir. Ancak, haciz işleminin sadece karara bağlanıp uygulanmaması halinde bu kesici etkinin doğmayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim Danıştay 3. Dairesinin 01.03.2022 tarihli kararında da, yalnızca haciz varakasının düzenlenmesinin tahsil zamanasını kesmeyeceği, kesici etkinin ancak fiili haciz ve tahsilat gerçekleştiğinde doğacağı açıkça vurgulanmıştır.¹

3.DOLMAYAN TAHSİL ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN HUKUKİ GÜVENLİK İLKESİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tahsil zamanasını süresi, kamu alacağının kanunen belirlenen süre zarfında tahsil edilmemesi halinde söz konusu kamu alacağının tahsili için artık idarenin herhangi bir işlem yapamayacağını ifade etmektedir. Buna göre tahsil zamanasına uğramış olan kamu alacağı için ödeme emri düzenlemediği gibi haciz ve diğer cebri takip işlemleri de uygulanmamaktadır. Kamu alacağının tahsilini hem devlet açısından hem de mükellef açısından güvence altına alınmasını sağlayan bu düzenlemenin, uygulamada yaşanan sorunlar nedeniyle mükelleflerin hukuki güvenliğinin sağlanması noktasında eksik kaldığı görülmektedir. Zira uygulamada bu süre tahsil zamanasını kesen işlemler nedeniyle birçok kez yeniden başlatılabilmektedir.

Örneğin; 15.10.2010 tarihinde vadesi dolan bir kamu alacağı bakımından, 30.12.2015 tarihinde mükellefe ödeme emri tebliğ edilmesi, tahsil zamanasını keser ve 31.12.2015 olan tahsil zamanasını süresinin, 31.12.2020 tarihine kadar uzamasına neden olur. Aynı alacak için 2018 yılında haciz işlemi uygulanması hâlinde tahsil zamanasını tekrar kesilir ve zamanasını süresi 31.12.2023 tarihine kadar uzamaktadır. Bunun yanında, haczedilen malların 2022 yılında satışa çıkarılması da tahsil zamanasını bir kez daha keseceğinden, yeni beş yıllık süre 31.12.2027 tarihinde sona erecektir (Bumin, 2023). Bu durum, zamanasını kurumunun fonksiyonunu ortadan kaldırarak fiilen hiç dolmayan bir tahsil süreci oluşmasına neden olmaktadır.

Sürekli kesilen ve yeniden başlayan zamanasını süresi, mükellefler açısından öngörülemezliğe neden olmakta; borcun sona ereceği zamana ilişkin

¹ Danıştay 3. D., 01.03.2022, E.2019/7571, K.2022/804, Erişim adresi (21 Kasım 2025): <https://www.lexpera.com.tr>

belirliliği ortadan kaldırmakta ve mükelleflerin temel haklarının güvenliğini zedelemektedir. Bu noktada, dolmayan tahsil zamanaşımının hukuki güvenlik ilkesi¹ ile ne ölçüde bağdaştığının, söz konusu ilkenin alt unsurları olan geriye yürümezlik, kazanılmış haklara saygı, belirlilik, kıyas yasağı, hukuki istikrar ve kanundaki boşlukları doldurma ilkeleri açısından irdelenecektir.

3.1. Geriye Yürümezlik İlkesi Açısından Değerlendirme

Kanunların zaman bakımından uygulanması hukuki güvenlik ilkesinin önemli unsurlarından biridir. Geriye yürümezlik ilkesi ile kanunların zaman bakımından uygulanması belirtilmektedir. Genel olarak geriye yürümezlik ilkesi; yürürlüğe giren yeni kuralın yürürlükten önceki dönemde hukuki sonuçlar doğurmasını yasaklayan ve kuralın ancak yürürlüğe girdiği tarihten sonraki olaylara uygulanmasını ifade etmektedir (Altundiş, 2008, s. 63).

Hukuk güvenlik ilkesinin bir alt unsuru olarak kabul edilen kanunlarına geriye yürümezliği ilkesi, kişilerin işlem ve eylemlerinin sonuçlarını öngörebilmelerini sağlayarak hukuk güvenliğini korumaktadır (Er, 2015, s. 133). Bu durum, 1982 Anayasasının² 38. maddesinde “*Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez*” şeklinde hüküm altına alınmaktadır.

Geriye yürümezlik ilkesi, gerçek geriye yürüme ve gerçek olmayan geriye yürüme olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirilmektedir (Keskin ve Mıynat, 2024, s. 123). Gerçek geriye yürüme, geriye yürümezlik ilkesinin temelini ifade ederken; gerçek olmayan geriye yürüme ise henüz tamamlanmamış olaylara kanunların uygulanması olarak ifade edilebilmektedir.

Vergi hukukunda, zamanaşımı kurumunun temel işlevlerinden biri, mükelleflerin geçmiş dönemlere ilişkin vergisel belirsizliklerden korunmasını sağlamaktır. Bu işlevin sağlıklı şekilde işletilebilmesi için zamanaşımı

¹ Anayasa Mahkemesi, 07.02.2008, E.2005/38, K.2008/53, Erişim adresi (01 Aralık 2026): <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2008-53-nrm.pdf>; “*Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesinin ön koşullarından birisi hukuk güvenliği ilkesidir. Hukuki güvenlik ilkesi kazanılmış hakların korunmasını da kapsamakla birlikte, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm işlem ve eylemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletinde yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerektirmektedir.*”

² Türkiye Cumhuriyet Anayasası (1982, 9 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 17863 Mükerrer). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf.

sürelerinin geriye yürütür biçimde değiştirilmemesi gerekir. Zira geriye yürümezlik ilkesi, sadece ceza hukukuna özgü bir ilke değil, hukukun genel prensiplerinden biri olup, Anayasa'nın 2. ve 38. maddelerinde açıkça güvence altına alınmıştır. Buna göre, bir mükellefin zamanaşımına uğradığını düşündüğü bir borcun, sonradan yürürlüğe giren bir kanunla yeniden tahsil edilir hâle getirilmesi; hukuki güvenlik, hukuki istikrar ve kazanılmış haklara saygı ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.

Bu konuda Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir kararda, zamanaşımı süresi dolmuş bir kamu alacağının, yasa değişikliği ile yeniden tahsil edilebilir hale getirilmesinin geriye yürüyen yasa niteliği taşıdığı ve Anayasa'ya aykırılık teşkil ettiği vurgulanmıştır.¹ Özellikle mükelleflerin, geçmişe dönük olarak hukuki bir belirsizlikle karşı karşıya kalmamaları gerektiği, hukuki güvenlik ilkesinin doğal bir sonucudur. Bu noktada zamanaşımı süresi gibi kuralların geçmişe yürütülmesinin, bireylerin hukuki öngörülebilirlik hakkını ihlal ettiğini ve hukuk devletinin temellerini sarstığını ifade etmek mümkündür (Öz, 2020, s. 78).

3.2. Kazanılmış Haklara Saygı İlkesi Açısından Değerlendirme

Kazanılmış hak; *“Doğumu anında hukuka uygun olarak tamamlanmış ve böylece kişiye özgü lehte sonuçlar doğurmuş, daha sonra mevzuat değişikliği ya da işlemin geri alınması gibi nedenlere rağmen hukuk düzenince korunması gereken haktır.”* (Oğurlu, 2003, s. 28). Kazanılmış haklara saygı ilkesi, hukuk devletinde bulunması ve uyulması gereken mutlak bir zorunluluk; devlet ve idareciler için bir yükümlülüktür (Balta, 1972; aktaran Altundış, 2008, s. 84). Özellikleri itibarıyla kazanılmış haklara saygı ilkesi, hukuki güvenlik ilkesinin önemli alt ilkelerinden biridir.

Hukuk, hem vatandaşları hem de devleti koruma altına alan vazgeçilmez nitelikteki kurallar bütünüdür. Vatandaşlar hukukun üstünlüğü gereği anayasa ve kanunların kendilerine tanıdıkları haklara göre davranışlarını şekillendirmektedirler. Bu açıdan kazanılmış haklara saygı ilkesi hukuk

¹ Anayasa Mahkemesi Kararı - GK, 28.04.2011, E. 2009/39 K. 2011/68, Erişim adresi (20 Kasım 2025): <https://www.lexpera.com.tr>; *“5766 sayılı Kanun'da esas olarak bir kamu alacağı ile ilgili bireylerin sorumluluklarını arttıran ve müteselsil sorumluluk getiren düzenlemelerin, Kanunun geçici 1. maddesi ile yürürlük tarihi itibarı ile tahsil edilmemiş alacaklara da uygulanması hukuk kurallarının geriye yürütülmesi anlamına gelmekte ve Anayasada yer alan hukuk devleti kapsamındaki hukuk güvenliği ilkesi ile bağdaşmamaktadır.”*

devletlerinin en önemli unsurlarından biridir. Hukuk devletlerinin kazanılmış hakların tümünü tanıması ve kanunlarda belirtilen şekillere uygun davranması önem arz etmektedir.

Tahsil zamanaşımı kurumunun işlevsel olabilmesi, yalnızca sürenin belirlenmesiyle değil, bu sürenin mükellef lehine doğurduğu sonuçların korunmasıyla mümkündür. Bu bağlamda, zamanaşımına uğrayan bir vergi borcunun artık tahsil edilememesi, mükellef açısından bir hukuki durum ve kazanım yaratır. Ancak uygulamada, vergi idaresi tarafından zamanaşımı süresinin sonuna yaklaşan borçlara yönelik son anda yapılan işlemler örneğin; ödeme emri gönderimi, sembolik tahsilatlar veya haciz hazırlıkları sürenin yeniden başlamasına yol açmaktadır. Böylece zamanaşımı, teknik olarak hiç dolmayan bir yapıya dönüşmekte, bu durum ise mükellefin artık sona erdiğini düşündüğü bir yükümlülükle yıllar sonra tekrar karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

3.3. Belirlilik İlkesi Açısından Değerlendirme

Hukuki güvenlik ilkesinin alt ilkelerinden biri olan belirlilik ilkesi kısa tanımıyla kuralların önceden belirli olmasını ifade etmektedir. Belirlilik ilkesi genel olarak kanunlarla önceden belirlenen kuralların açık, net ve anlaşılır olması şeklinde tanımlanabilmektedir (Aktan, 2017, s. 104). Belirlilik ilkesi bireylere hukuki güvenliği sağlayan önemli unsurlardan biridir. Bununla birlikte bireyler davranışlarının sonucu olarak hangi yaptırımlarla karşılaşacaklarını önceden açık şekilde bilmektedir. Bu özellikleri nedeniyle belirlilik ilkesi hukuki güvenliği pekiştiren bir unsurdur.

Hukukun her alanında olduğu gibi vergi ile alakalı iş ve işlemlerde de belirlilik ilkesi önem arz etmektedir. Belirlilik ilkesi; verginin yükümlüsü ve vergi idaresi tarafından vergilendirme sırasında vergi ile alakalı işlemlerin zaman ve şekillerinin belli ve kesin olarak bilinmesidir (Üyümez ve Gümüş, 2016, s. 214).

Tahsil zamanaşımı süresinin mükellef açısından ne zaman sona ereceğine ilişkin belirliliğin sağlanamaması, vergilendirme sürecinde ciddi bir öngörülemezlik yaratmaktadır. Mükellef, borcunun zamanaşımına uğrayıp uğramadığını, borcun ne zaman düşeceğini veya hangi işlemle sürenin tekrar başladığını çoğu zaman bilememektedir. Bu durum hem vergi hukuku hem de genel kamu hukuku bakımından öngörülebilirlik ilkesine aykırılık teşkil

etmektedir. Anayasa Mahkemesi de bu noktada açık bir değerlendirmede bulunmuş, bireylerin mali yükümlülüklerinin sınırlarının net olarak belirlenememesi hâlinde hukuki güvenlikten söz edilemeyeceğini ifade etmiştir.¹

3.4. Kıyas Yasağı İlkesi Açısından Değerlendirme

Hukuki güvenliğin istenilen seviyelerde oluşturulabilmesi için kanunilik ilkesinin tam anlamıyla oluşturulmuş olması gerekmektedir. Kanunilik ilkesine göre tüm iş ve eylemlerin kanunlarda açık şekilde belirtilmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla kanunlarda belirtilmemiş eylemlerde kıyas yapılamamaktadır. Kıyas yasağı 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun² 2. maddesinde 3. fıkrasında “*Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.*” şeklinde ifade edilmektedir.

Suç ve ceza içeren hükümlere karşı Türk vergi hukukunda da kıyas yasağı bulunmaktadır. Verginin kanuniliği Anayasanın 73. maddesinin 3. fıkrasında “*Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.*” şeklinde belirtilmektedir. Bu nedenle vergi kanunlarında oluşan boşlukların kıyas yoluyla doldurulması verginin kanuniliği ilkesine dolayısıyla da hukuki güvenlik ilkesine ters düşmektedir.

Tahsil zamanaşımı süresine ilişkin bir diğer sorun ise vergi idaresinin AATUHK'un 103. maddesinde açıkça yer almayan bazı işlemleri de zamanaşımı kesici işlem olarak değerlendirme eğilimidir. Oysa vergi hukukunda kıyas yasağı geçerlidir; yani yükümlülük doğuran ya da süreleri etkileyen hükümler ancak yasada açıkça yer alıyorsa uygulanabilir. Buna rağmen örneğin; sadece tebligat hazırlığı yapılması ya da mükellef ekranından borç görüntüleme gibi işlemler bile kimi zaman zamanaşımı kesici unsur olarak kabul edilmekte ve sürenin yeniden başladığı ileri sürülmektedir. Danıştay, bu tür genişletici yorumlara karşı açık tavır koymuş ve zamanaşımını kesen işlemlerin yalnızca kanunda sayılan hallerle sınırlı olduğunu ifade etmiştir.³

¹ Anayasa Mahkemesi, 19.03.2015, E.2014/144, K.2015/29, Erişim adresi (20 Kasım 2025): <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2015-29-nrm.pdf>.

² 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu. (2004, 12 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 25611). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm>.

³ Danıştay 3.D., 28.2.2024, E. 2021/2991 K. 2024/964; Danıştay 9.D., 10.11.2022, E. 2021/993 K. 2022/5634, Erişim adresi (20 Kasım 2025): <https://www.lexpera.com.tr>.

3.5. Hukuki İstikrar İlkesi Açısından Değerlendirme

Hukuk kurallarının sık sık değişmesi hukuki istikrar ve belirliliği yok ederken, hukuki güvenliğin zarar görmesine de sebep olmaktadır (Altunış, 2008, s. 61). Devletlerin ekonomik, mali ve sosyal alanlardaki yükümlülüklerini yerine getirebilmesi, vatandaşların ise hukuk devletinin kendilerine çizdiği yasal çerçeveye uygun şekilde hareket edebilmeleri açısından hukuki istikrarın sağlanması son derece önemlidir.

Devletin kamu harcamalarını finanse ettiği en önemli gelir kaynağı olan vergi ile alakalı işlemlerde de hukuki istikrar ilkesi önemli bir unsurdur. Kuralların sık ve keyfi değişikliklere maruz kalmayarak vergi ile ilgili kurallarda istikrarın sağlanması hukuki güvenlik ilkesinin tesis edilmesinde önem taşımaktadır (Aktan, 2017, s. 105).

Bu tür uygulamalar, sadece bireylerin mevcut yükümlülüklerini değil, hukuki ilişkilerinin bütününe belirsiz kılmakta ve hukuki istikrar ilkesini de doğrudan zedelemektedir. Vergi borcu, öngörülebilir bir sürede ortadan kalkmadığında, mükellefin ekonomik planlaması, mülkiyet hakları, yatırım kararları ve yaşam düzeni sürekli bir risk altında kalmaktadır. Özellikle uzun yıllar boyunca tahsil edilmeyen bir borcun, hiç beklenmedik bir anda idare tarafından gündeme getirilmesi, hukuk düzeni açısından kabul edilebilir bir öngörü alanı sunmamaktadır.

3.6. Boşluk Doldurma İlkesi Açısından Değerlendirme

Kanundaki boşluk, kavram olarak hukuki açıdan düzenlenmemiş eksiklikler olarak tanımlanabilmektedir. Hukuk düzeni içerisinde pozitif bir kuralın varlığını gerektirmesine rağmen kanunlarla düzenlenmemiş ise kanunlarda boşluk söz konusudur (Kırca, 2001, s. 92). Kanundaki bir boşluğun tespit edildiği bir olayda boşluk hâkim tarafından doldurulmaktadır. Bu durum 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun¹ 1. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir; “*Kanun, sözüyle ve özüyle değiştiği bütün konularda uygulanır. Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre*

¹ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (2001, 8 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 24607). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm>.

karar verir. Hâkim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır.”

Vergi kanunlarının uygulanmasında da vergi işleyişinde herhangi bir aksaklık yaşanmaması için kanundaki boşlukların doldurulması gerekmektedir. Vergi kanunlarındaki boşlukların doldurulması 04.01.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 3. maddesinde “*Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder. Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluşundaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı göz önünde tutularak uygulanır.*” şeklinde belirtilmektedir.

Vergi idaresinin AATUHK md. 103’te belirtilmeyen bazı işlemleri de zamanaşımı kesici işlem gibi değerlendirmesi, yasaların öngörmediği bir hükmü idari yorum yoluyla yaratma, yani fiilen kanundaki boşlukları idare lehine doldurma anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz. İdarenin norm koyucu gibi davranarak zamanaşımını sürekli ileriye taşıması hem kuvvetler ayrılığı ilkesini zedeler hem de yasanın öngörülebilirliğini ortadan kaldırır. Nitekim Danıştay da, zamanaşımını kesen sebeplerin 6183 sayılı Kanun’da tahdidi olarak sayıldığını, kanunda yer almayan herhangi bir işlemin zamanaşımına etkisi bulunmadığını açıkça vurgulamaktadır.¹

SONUÇ

Tahsil zamanaşımı kurumu, vergi hukukunda yalnızca tahsilat süresini sınırlamakla kalmayıp, aynı zamanda bireyin hukuki güvenliğini ve devlete olan güvenini teminat altına alan yapısal bir güvencedir. Ancak bu kurumun, kesici işlemler aracılığıyla idare tarafından süreklilik arz eden bir şekilde yeniden başlatılması, zamanaşımını fiilen işlevsiz hâle getirmekte ve bu durum hukuk devleti ilkesinin temel unsurlarından biri olan hukuki güvenlik ilkesini ciddi şekilde zedelemektedir.

Sürekli kesilen tahsil zamanaşımı, mükellefler açısından hukuki ve mali açıdan bir ‘açık uçluluk’ yaratmakta; bireyler, hangi tarihte borcun zamanaşımına uğrayacağını öngöremez hâle gelmektedir. Bu durum belirlilik,

¹ Danıştay 3.D., 28.02.2024, E.2021/3839, K.2024/965, Erişim adresi (24 Kasım 2025): <https://www.lexpera.com.tr>

hukuki istikrar, kazanılmış haklara saygı ve geriye yürümezlik gibi hukuki güvenliğin alt ilkeleriyle açıkça çelişmektedir.

Bu çerçevede, vergi hukukunda tahsil zamanaşımına ilişkin uygulamaların hukuk devleti ilkeleriyle uyumlu hâle getirilebilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur. Bunlar;

- Tahsil zamanaşımını kesen hallerin kapsamı açık ve dar yorumlanmalıdır. AATUHK'nun 103. maddesinde tahsil zamanaşımını kesen işlemler sınırlı sayı ilkesiyle düzenlenmiştir. Bu hükmün kıyas yoluyla genişletilmesi hem VUK sistematığına hem de vergi hukukunun kıyas yasağı ilkesine aykırıdır. Vergi yükümlülüğüne yol açan düzenlemeler kıyas yoluyla genişletilemez; aynı şekilde tahsil zamanaşımını kesen haller de ancak 6183 sayılı Kanun'un 103. maddesinde açıkça ve sınırlı şekilde sayıldığı ölçüde hüküm doğurur. Nitekim Danıştay, mücbir sebep hâlinin söz konusu maddede yer almaması nedeniyle zamanaşımını kesici etki yaratamayacağını açıkça belirtmiştir.¹

- Zamanaşımı süresinin kesilme sayısına dair normatif sınır getirilmelidir. Sürekli kesilen tahsil zamanaşımı süreleri, mükellefleri sürekli olarak potansiyel borçlu hâlinde bırakmakta ve borcun bir türlü sona ermemesine yol açmaktadır. Bu durum, hukuki istikrar ilkesine aykırılık içermektedir.

- Gerçek anlamda işlem yapılmaksızın, sembolik işlemlerle (örneğin, temsili haciz veya düşük tutarlı ödeme) sürenin kesilmesine imkân tanınmamalıdır. İdarenin tahsilata yönelik ciddi ve sonuç doğurucu işlem yapmaksızın yalnızca şeklen işlem tesis etmesi, hukuki güvenlik açısından sakıncalıdır. Danıştay bu yönde usulsüz veya yalnızca işlem tesis etmiş görünmek için yapılan uygulamaların hukuken geçerli olmadığını açıkça ifade etmiştir. Nitekim Danıştay, “...sembolik ödemelerin tahsil zamanaşımını kesmeyeceğini ve böyle bir uygulamanın zamanaşımı kurumunun amacına aykırı olduğunu” belirtmiştir.² Yine benzer şekilde olan başka bir kararında, borçlunun malvarlığında tahsile elverişli bir değer bulunmadan yapılan hacizler, rehinli veya daha önce hacizli mallar üzerine sonradan konulan hacizler ve

¹ Danıştay 7. D., 27.04.2023, E.2020/3718, K.2023/2216, Erişim adresi (26 Kasım 2025): <https://www.lexpera.com.tr>.

² Danıştay 9. D., 27.04.2022, E. 2019/3267, K. 2022/1694, Erişim adresi (26 Kasım 2025): <https://www.lexpera.com.tr>.

sembolik tahsilatlar, tahsil zamanaşımını kesmeyeceğini ve bu tür işlemlerin zamanaşımını ‘canlandırıcı’ etki doğurmayacağı yönünde karar vermiştir.¹

• Zamanaşımına uğrayan kamu alacaklarının kesin olarak silinmesi için düzenli idari denetim ve raporlama yükümlülüğü getirilmelidir. Tahsil imkânı ortadan kalkmış, ancak kayıtlarda devam eden kamu alacakları, hem mali saydamlığı bozar hem de bireyin borçsuz olduğunu bilme hakkını zedeler. Bu nedenle idareye, zamanaşımına uğramaları sebebiyle tahsil edilemeyen alacaklar için periyodik temizlik ve raporlama yükümlülüğü getirilmelidir.

• Mükelleflerin zamanaşımı sürecine ilişkin bilgiye erişimi artırılmalı ve tahsilat süreçleri şeffaflaştırılmalıdır. Mükellef, zamanaşımı sürecine dair hangi işlemlerin ne zaman yapıldığını ve bu işlemlerin süreci nasıl etkilediğini kolayca bilebilmelidir. Aksi hâlde, belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri zedelenmiş olur.

Tahsil zamanaşımına ilişkin süre rejiminin sınırlarını netleştirme ihtiyacı, Vergi Usul Kanunu’nun 114. maddesindeki “*takdir komisyonunda geçen sürenin zamanaşımını kesintisiz ve üst sınır olmaksızın durdurması*” düzenlemesinin, Anayasa Mahkemesi tarafından hukuk devleti, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkelerine aykırı bulunarak iptal edilmiş olmasıyla da ortaya konulmuştur.² Söz konusu kararda, takdir komisyonunda geçen sürenin tarih zamanaşımını durduracağı esası korunmuş ancak iptal kararının gerekçesi doğrultusunda, sürenin üst sınırının bir yıl ile sınırlandırıldığı açıkça hükme bağlanmıştır. Bu iptal hükmü, vergi alanında zamanaşımının öngörülebilir ve ölçülü sınırlar içinde işlemesi gerektiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Ceza hukuku da süre rejiminin sınırsız genişletilmesine karşı açık bir çerçeve sunar. Türk Ceza Kanunu kapsamında dava zamanaşımı süresi 66. maddede belirlenmiş, 67. maddede ise sürenin durmasına veya kesilmesine yol açan haller tek tek sayılmıştır. Bununla birlikte, kanun koyucu zamanaşımının kesilmesinin sonuçlarını dengeleyici bir üst sınırla bağlamış; kesme gerçekleşse dahi, zamanaşımı süresinin ilgili suç için öngörülen kanuni sürenin en fazla

¹ Danıştay 9. D., 25.02.2025, E.2023/2447, K.2025/524, Erişim adresi (26 Kasım 2025): <https://www.lexpera.com.tr>.

² Anayasa Mahkemesi, 15.10.2009, E.2006/124, K.2009/146, Erişim adresi (26 Kasım 2025): <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2009-146-nrm.pdf>.

yarısı kadar artırılabilceğini hükme bağlayarak, sürenin sonsuza kadar uzamasına imkân veren yorumsal alanı ortadan kaldırmıştır (Doğrusöz, 2022). Bu yaklaşım, zamanaşımının işlevsel ama ölçülü, süre sonunda ise kesin olarak sonuç doğuran bir kurum olarak tasarlanması gerektiğini göstermektedir

Sonuç olarak, dolmayan tahsil zamanaşımı pratiği yalnızca teknik bir süre problemi değil, bireyin temel haklarının güvence altına alınmasıyla doğrudan ilişkili anayasal bir sorundur. Bu nedenle zamanaşımı uygulamaları sadece mali etkinlik gerekçesiyle değil, hukuk devleti prensipleri temel alınarak yeniden yapılandırılmalıdır. Aksi hâlde, vergi idaresinin kamu gücünü keyfi biçimde kullanmasına kapı aralanacak ve bireylerin devlete olan güveni onarılması güç biçimde zedelenecektir.

Bu doğrultuda, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'a, ceza hukukundaki modele paralel olarak, durma veya kesilme nedeniyle uzayan zamanaşımı süresinin üst sınırının asli zamanaşımı süresiyle makul ve ölçülebilir bir oranda sınırlandırılmasına ilişkin bir güvence hükmü eklenmesi yerinde olacaktır. Bu üst sınırın, örneğin asli sürenin yarısını veya belirli bir katını aşamayacak şekilde (Doğrusöz, 2023) kanuni çerçeveye bağlanması, hem süre rejiminin öngörülebilirliğini güçlendirecek hem de zamanaşımının fiilen işlemeyen (dolmayan) bir kuruma dönüşmesini engelleyecektir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2017). Anayasal iktisat ve vergilemede hukuki güvenlik ilkesi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 101-116.
- Altundiş, M. (2008). Hukuki güvenlik ilkesi. *Yasama Dergisi*, 10, 60-94.
- Atik, A. Ç. (2013). İdare hukukunda kazanılmış hak ilkesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1 (30. YIL ARMAĞANI)), 11-53.
- Bayraklı, Hasan Hüseyin (2006). *Vergi ceza hukuku* (3.Baskı). Afyonkarahisar: Külcüoğlu Kültür Merkezi Yayınları.
- Can, H. (2015). Türk vergi hukukunda tarh zamanaşımı. *Vergi Sorunları Dergisi*, 318, 113-125.
- Çelik, Y. ve Arslaner H. (2019). Türk vergi hukukunda yer alan sürelerle etki eden faktörler. *Mali Hukuk Dergisi*, 15(175), 1435-1460.
- Doğrusöz, B. (2022). Hukuk güvenliğini yok eden tahsil zamanaşımı, Erişim adresi (20 Kasım 2025): <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/hukuk-guvenligini-yok-eden-tahsil-zamanasimi/661454>.
- Doğrusöz, B. (2023). Zamanaşımı süreleri ve hukuk güvenliği, Erişim adresi (20 Kasım 2025): <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/zamanasimi-sureleri-ve-hukuk-guvenligi/720947>.
- Er, S. (2015). 14. Vergi kanunlarının geriye yürümezliği ilkesi ve Türk Anayasa Mahkemesi kararları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43, 133-141.
- Keskin, E. ve Mıynat, M. (2024). Genel tebliğler ışığında vergi hukukunda geriye yürümezlik ilkesi. *The Journal of Academic Social Science*, 148, 119-135.
- Kırca, Ç. (2001). Örtülü (gizli) boşluk ve bu boşluğun doldurulması yöntemi olarak amaca uygun sınırlama (Teleologische reduktion). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(1), 91-119.
- Korkut, M. S. (2021). Türk borçlar kanunu'nun 158. maddesinin medenî usûl hukuku bakımından değerlendirilmesi. *Türk Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(1), 111-134.
- Oğurlu, Y. (2003). *İdare hukukunda kazanılmış haklara saygı ve haklı beklentiler sorunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öncel, M., Kumrulu A. ve Çağan N. (2009). *Vergi hukuku* (17. Bası). Ankara: Turhan Kitapevi.

- Öz, R. (2020). Hukuki güvenlik ilkesi ve anayasa yargısında geriye yürümezlik analizi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 37, 70–86.
- Üyümez, M. E. ve Gümüş, M. (2016). Ücret gelirlerinin diğer gelir unsurları ile beyan edilmesinde yaşanan sorunların hukuki belirlilik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi. *Vergi Raporu Dergisi*, 200, 209-224.
- Taşkan, Y. (2023). *Vergi hukuku genel hükümler ve Türk vergi sistemi* (6. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- T.C. Adalet Bakanlığı (2015). *Hukuk sözlüğü*. Erişim adresi: <https://sozluk.adalet.gov.tr/>.

BÖLÜM 7

DİJİTAL PAZARLAMA: KAVRAM, GELİŞİM SÜRECİ, VERGİLENDİRME, ARAÇLAR, YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE'DE GÜNCEL DURUM

Dr. Öğr. Üyesi Ömer ALTIN¹

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928554>

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Tokat, Türkiye. omer.altin@gop.edu.tr, orcid id: 0000-0002-5299-0689.

GİRİŞ

Pazarlama, insanlık tarihinin barınma, giyinme, beslenme gibi temel ihtiyaçları için yaptığı ilk alışveriş faaliyetlerinden günümüzün dijital etkileşimli ortamlarına kadar uzanan köklü bir evrim sürecine sahiptir. İlk çağlarda pazarlama; Mübadele(takas) yoluyla ürün değişimi olarak karşımıza çıkarken, Sanayi Devrimi ile birlikte kitlesel üretim ve tüketim olgusu pazarlama anlayışını değiştirmiştir (Kotler & Keller, 2016). 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde pazarlama, sadece ürün satışı değil, müşteri ihtiyaçlarını anlamaya ve tatmin etmeye yönelik bir disiplin haline gelmiştir. Bu tarihlerde iktisat biliminin bir alt bilimi olarak pazarlama araştırmaları başlamıştır (Arslan & Altan, 2020). 2000’li yıllar ile birlikte dijitalleşmenin etkisiyle pazarlama stratejileri, veri odaklı, kişiselleştirilmiş ve interaktif yöntemlerle şekillenmeye başlamıştır. Bu süreçte teknolojik gelişmeler, tüketici davranışlarındaki değişimler ve küresel rekabet ortamı, pazarlamanın hem teorik altyapısını hem de uygulama biçimlerini derinlemesine etkilemiştir (Chaffey & Ellis-Chadwick, s. 2019).

İnternet ile başlayan küreselleşme sürecinde Bilgi ve İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, Sosyal Medya platformlarının yaygın kullanılması, Yapay Zekâ uygulamalarının sağladığı büyük avantajlar, Dijital pazarlamanın çok farklı alanlara everilmesine olanak sağlamaktadır. Dijital pazarlama araçlarındaki çeşitlilik ve yaygınlaşma Ticaret, Eğitim, Sağlık vb. pek çok alanda küresel rekabette avantajlar sunmaktadır. Başlangıçta E-ticaret kavramıyla tanımlanan yeni iş modeli, M-ticaret, S-ticaret, E-pazaryeri, E-perakendecilik kavramını da gündelik hayatımıza kazandırmıştır (Laudon & Traver, 2021). Lojistik sektöründeki gelişmeler, Gümrük işlemlerindeki kolaylıklar e-ihracat fırsatları da sunmuş e-perakende küresel ölçekte yapılr hale gelmiştir. Dijital pazarlama geleneksel ticaret anlayışında da Bilgi ve İletişim teknolojilerindeki değişim ve imkânlarla zincir mağazacılık ve franchising alanında da çok daha farklı boyutlar kazandırmıştır. E-pazaryerlerinde ve kendi web sitelerinde e-ticaret hizmeti yürüten işletmeler, Pazarda benzer faaliyeti yürüten milyonlarca E-ticaret işletmeleriyle rekabet edebilmeleri için, Ticaretlerine konu olan mal ve hizmetlerini pazarlamada çok daha etkin yöntemler kullanmaları gerekmektedir. Ürünlerinin satılmasını sağlamanın yanında, satış oranlarını arttırarak sürekliliğini sağlamak için

pazarlama bütçeleri ayırmaları ve Dijital pazarlama araçlarını etkin kullanmaları gerekmektedir (Ryan, 2020).

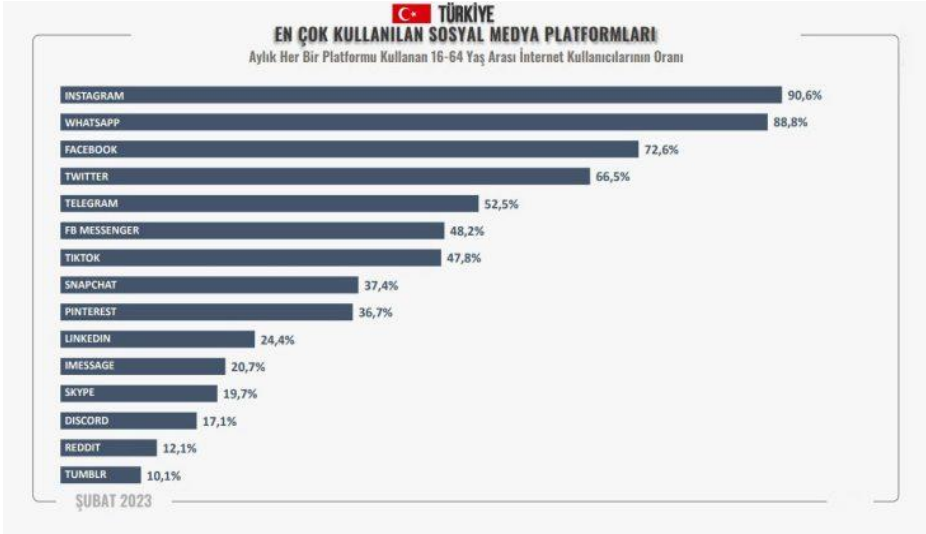
E-ticaret ve Dijital Pazarlama işletmeler için önemli bir dönüşüme sebep olmuş ve rekabet avantajı sağlamaya başlamıştır (Altın, 2021). 2025 yılına gelindiğinde Dünyada BİT kullanımı artmış ve Dünya nüfusunun yarısından fazlasının internet, üçte ikisinin cep telefonu ve akıllı telefon kullandığı, web trafiğinin yarısından fazlasının cep telefonu kaynaklı olduğu, her dört kişiden birisinin son 30 günde online alışveriş yaptığı tespit edilmiştir (Altın, 2021).

Sosyal medya araçlarının çeşitlenmesi ve her geçen gün kullanıcı sayılarının artması ile dijital pazarlama kanallarında da önemli bir değişiklik olmuştur. We Are Social ve Meltwater tarafından hazırlanan Dijital 2024 raporunda Dünya nüfusu 8.2 milyara, mobil telefon kullanıcı sayısı 5.78 milyara, internet kullanıcıları 5.56 milyara ulaşmış olup, nüfusa göre internet kullanım oranı %67.9 'dur. Türkiye'de ise nüfus 87.6 milyon, İnternet kullanıcıları 77.3 milyon kullanıcı ile nüfusun %88.3 'ünü oluşturmaktadır. Bu oran dünya geneline bakıldığından ortalamanın bir hayli üzerinde kalmaktadır. Dünya genelinde sosyal medya kullanıcılarının sayısı 5.24 milyar iken bu sayının nüfusa oranı da %64.9'dur. Türkiye'de ise aktif sosyal medya kullanıcıları 58.5 milyon kişiye ulaşmıştır. Türkiye'de nüfusa göre aktif sosyal medya kullanıcılarının oranı %66.7 iken internet kullanıcılarının büyük bir çoğunluğu sosyal medya kullanmaktadır (<https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>). Aşağıda en aktif kullanılan Sosyal Medya platformları verilmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de Dijital ve Mobil İletişim Araçlarının Kullanım ve Sahiplik Göstergeleri (2025)

Kategori	Kullanıcı Sayısı	Nüfusa Oranı (%)	Açıklama
Toplam Nüfus	87,6 milyon	100%	Türkiye'nin 2025 yılı itibarıyla toplam nüfusu.
Mobil Telefon Kullanıcıları	80,7 milyon	92,1%	Mobil bağlantı sayısı; bazı bireylerin birden fazla bağlantısı olabilir.
İnternet Kullanıcıları	77,3 milyon	88,3%	Aktif internet kullanıcı sayısı.
Sosyal Medya Kullanıcıları	58,5 milyon	66,7%	Sosyal medya kullanıcı kimlikleri; tekil birey sayısını yansıtmayabilir.
Cep Telefonu Sahipliği (16+ yaş)	-	97,6%	16 yaş ve üzeri internet kullanıcılarının cep telefonu sahiplik oranı.
Bilgisayar Sahipliği (16+ yaş)	-	62,8%	16 yaş ve üzeri internet kullanıcılarının masaüstü veya dizüstü bilgisayar sahiplik oranı.
İnternete Cep Telefonu ile Erişim (16+ yaş)	-	96,9%	16 yaş ve üzeri internet kullanıcılarının cep telefonu aracılığıyla internete erişim oranı.
İnternete Akıllı Telefon ile Erişim (16+ yaş)	-	95,2%	16 yaş ve üzeri internet kullanıcılarının akıllı telefon aracılığıyla internete erişim oranı.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1: Türkiye’de En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları
(<https://www.farklibirbakis.com/2024-dijital-pazarlama-rehberi/>)

1. DİJİTAL PAZARLAMA KAVRAMI

Dijital pazarlama; ürün veya hizmetlerin dijital kanallar aracılığıyla tanıtılması, pazarlanması ve satılması sürecidir. Bu kanallar arasında internet siteleri, sosyal medya platformları, e-posta pazarlama, mobil uygulamalar, arama motorları gibi araçlar yer alır (Kotler & Armstrong, 2020).

Dijital pazarlamanın kökeni, internetin yaygın olarak kullanılmaya başlandığı 1990’lı yıllara dayanmaktadır. 1993 yılında ilk tıklanabilir reklamın yayınlanmasıyla dijital reklamcılığın temelleri atılmıştır. 1994 yılında Yahoo’nun kurulması, arama motorlarının dijital pazarlama açısından önemini ortaya koymuştur (Tiago & Verissimo, 2014). 2000’li yılların başında Google ve Facebook gibi teknoloji devlerinin ortaya çıkmasıyla dijital pazarlama stratejileri daha kompleks hale gelmiş, arama motoru reklamcılığı (Google Ads), sosyal medya pazarlaması ve e-posta kampanyaları gibi yöntemler yaygınlaşmıştır. 2004 yılında Facebook’un, 2006’da Twitter’in, 2010’da Instagram’ın ortaya çıkışı ile sosyal medya, pazarlama faaliyetlerinin ana mecralarından biri haline gelmiştir (Chaffey & Ellis-Chadwick, 2019). 2010 sonrası dönemde mobil cihazların yaygınlaşması ve kullanıcıların interneti mobil platformlardan takip etmesi, dijital pazarlama stratejilerinin de mobil uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmıştır (Leeflang et al., 2014). 2015

sonrası dönem, veri analitiği, yapay zekâ, makine öğrenimi gibi teknolojilerin pazarlama alanına entegrasyonu ile dijital pazarlamanın daha da kişiselleştirildiği ve otomatikleştirildiği bir çağa geçişi temsil etmektedir.

Bugün geldiğimiz noktada dijital pazarlama, sadece bir reklam aracı değil; aynı zamanda müşteri ilişkileri yönetimi, ürün geliştirme, marka konumlandırma ve dijital dönüşüm süreçlerinin vazgeçilmez bir bileşeni haline gelmiştir (Kingsnorth, 2022).

Dijital pazarlama, günümüzde işletmelerin hedef kitlelerine daha hızlı, etkili ve ölçülebilir biçimde ulaşmalarını sağlayan temel pazarlama yöntemlerinden biridir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte pazarlama anlayışı da evrim geçirmiş, geleneksel yöntemlerin yerini dijital kanallar almıştır.

Pazarlama dünyasında dijitalleşme, geleneksel yöntemlerle yürütülen süreçleri büyük ölçüde değiştirmiştir. Geleneksel pazarlama; televizyon, radyo, gazete, dergi, broşür ve açık hava reklamcılığı gibi araçlarla yürütülürken, dijital pazarlama; internet, sosyal medya, e-posta, arama motorları ve mobil uygulamalar gibi dijital kanallar aracılığıyla gerçekleştirilir. Geleneksel pazarlama genellikle tek yönlü bir iletişim modeline dayanırken, dijital pazarlama çift yönlü etkileşim sağlar. Bu sayede markalar, tüketicileriyle doğrudan iletişime geçerek daha kişiselleştirilmiş kampanyalar yürütebilirler. Ayrıca dijital pazarlama kampanyaları, anlık olarak ölçülebilir ve optimize edilebilirken, geleneksel kampanyalarda bu tür ölçümler sınırlıdır (Tiago & Verissimo, 2014). Pazarlama alanında yaşanan dijital dönüşüm, geleneksel yöntemlerle dijital uygulamalar arasındaki farkları belirgin hale getirmiştir. Aşağıdaki tabloda bu iki yaklaşım arasındaki temel farklar karşılaştırılmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 2: Geleneksel Pazarlama ile Dijital Pazarlama Arasındaki Temel Farklılıklar

Kriter	Geleneksel Pazarlama	Dijital Pazarlama
Tanım	TV, radyo, gazete, broşür gibi klasik kanallar üzerinden yapılan pazarlama	İnternet ve dijital teknolojiler üzerinden yapılan pazarlama
İletişim Türü	Tek yönlü (şirketten müşteriye)	Çift yönlü (şirket ve müşteri etkileşimli)
Hedef Kitleye Ulaşım	Daha genel ve geniş kitle	Daha spesifik, hedeflenmiş kitleler
Maliyet	Genellikle yüksektir (reklam, baskı, dağıtım)	Görece düşüktür (tıklama başı ödeme, sosyal medya reklamları)
Ölçüleme ve Analiz	Zordur, genellikle tahmine dayalıdır	Anlık analiz mümkündür (Google Analytics, reklam metrikleri)
Esneklik ve Güncellenebilirlik	Düşüktür, bir kampanya başladıktan sonra değiştirmek zordur	Yüksektir, anında düzenleme yapılabilir
İçerik Formatı	Yazılı, görsel veya sesli tekil içerikler	Metin, video, animasyon, etkileşimli içerikler
Erişim Alanı	Yerel veya bölgesel olabilir	Küresel erişim imkânı vardır
Geri Bildirim Süresi	Uzundur, anketler veya satış sonrası geri dönüşlerle ölçülür	Anlıktır (yorumlar, beğeniler, mesajlar)
Kampanya Süresi	Genelde uzun süreli planlanır	Kısa süreli, hızlı reaksiyon gösteren kampanyalar uygulanabilir
Etkileşim Düzeyi	Düşük	Yüksek, kullanıcılarla birebir etkileşim mümkündür
Örnek Mecralar	TV, radyo, gazete, dergi, açık hava reklamları	Sosyal medya, e-posta, web siteleri, arama motoru reklamları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.DİJİTAL PAZARLAMA AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Dijital pazarlama, son yıllarda geleneksel pazarlamanın yerini alarak markaların dijital platformlar üzerinden daha geniş kitlelere ulaşmasını

sağlayan etkili bir yöntem haline gelmiştir. İnternet altyapısının yaygınlaşması ve kullanıcıların çevrimiçi ortama yönelmesi, dijital pazarlamanın önemini artırmıştır. Ancak bu yöntemin sunduğu avantajların yanında bazı sınırlılıkları ve dezavantajları da bulunmaktadır. Bu bölümde, dijital pazarlamanın güçlü ve zayıf yönleri açıklamalı olarak ele alınacak ve tablolarla karşılaştırmalı olarak sunulacaktır.

Dijital pazarlamanın avantajları;

- **Hedef kitleye ulaşım:** Belirli demografik özelliklere sahip kitlelere ulaşım imkânı.

- **Maliyet Etkinliği:** Geleneksel reklamlara göre daha düşük bütçelerle kampanya yürütülebilir.

- **Ölçülebilirlik:** Kampanyaların anlık olarak ölçülmesi ve analiz edilmesi mümkündür.

- **Etkileşim:** Kullanıcılarla doğrudan iletişim kurulabilir.

- **Esneklik:** İçeriklerin kolaylıkla güncellenebilmesi ve yeniden hedefleme yapılabilmesi.

Dijital pazarlamanın dezavantajları;

- **Gizlilik ve güvenlik sorunları:** Kullanıcı verilerinin ihlali endişe yaratmaktadır.

- **Yoğun rekabet:** Dijital alandaki rekabet çok yüksektir.

- **Teknolojiye Bağımlılık:** Altyapı yetersizliği olan bölgelerde etkili olmayabilir.

- **İçerik tükenmesi:** Sürekli yeni içerik üretme zorunluluğu.

- **Reklam engelleyiciler:** Kullanıcılar reklamları engelleyebilmektedir.

Tablo 3: Dijital Pazarlamanın Avantaj ve Dezavantajların Karşılaştırmalı

Avantajlar	Dezavantajlar
Hedeflenebilirlik	Veri güvenliği riski
Düşük maliyet	Yoğun rekabet
Anlık ölçümleme	Altyapı bağımlılığı
Yüksek etkileşim	İçerik yorgunluğu
Esneklik	Reklam engelleyici yazılımlar
Geniş kitlelere ulaşma	Hedef kitleye yanlış mesaj gönderme riski
Ölçülebilirlik ve analiz imkânı	Tıklama dolandırıcılığı
Düşük maliyet	Yoğun rekabet
Hızlı geri bildirim alma	Veri gizliliği endişeleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.DİJİTAL PAZARLAMA ARAÇLARI

Şekil 2: Dijital Pazarlama Araçları (<https://www.vepara.com.tr/dijital-pazarlama- nedir/>)

Dijital pazarlama, teknolojik gelişmelerin etkisiyle geleneksel pazarlama anlayışının ötesine geçmiş, daha ölçülebilir, hedeflenebilir ve maliyet etkin yöntemler sunar hâle gelmiştir. Bu süreçte kullanılan dijital pazarlama araçları, markaların dijital dünyadaki varlıklarını güçlendirmelerine yardımcı olan en önemli bileşenler arasında yer almaktadır. Dijital Pazarlama yöntemleri şu başlıkları içermektedir. Display Reklamları (Banner Reklamları), Remarketing/Retargeting (Yeniden Hedefleme), Video Pazarlaması, Viral Pazarlama, Influencer Pazarlaması, Affiliate Pazarlama, SEO (Arama Motoru Optimizasyonu), SEM (Arama Motoru Pazarlaması), Sosyal Medya Pazarlaması, E-posta Pazarlaması, İçerik Pazarlama (Content Marketing).

Dijital pazarlamada yaygın olarak kullanılan başlıca araçlar ve işlevleri ise şu şekildedir:

- Arama Motoru Optimizasyonu (SEO): SEO, web sitelerinin arama motorlarında organik olarak daha üst sıralarda yer almasını sağlamak için yapılan teknik ve içeriksel iyileştirmeleri kapsar. Anahtar kelime analizi, meta açıklamalar, başlık etiketleri ve backlink çalışmaları bu kapsamda değerlendirilir.

- Arama Motoru Pazarlaması (SEM)/Google Ads: SEM, arama motorlarında reklam vererek hedef kitleye ulaşmayı sağlar. Google Ads gibi platformlar üzerinden yapılan bu reklamlar, tıklama başına ödeme (CPC) modeliyle çalışır. Hızlı sonuç almak isteyen işletmeler için etkilidir.

- Sosyal Medya Pazarlama Araçları: Facebook, Instagram, Twitter, TikTok ve LinkedIn gibi platformlar üzerinden yapılan içerik paylaşımları ve sponsorlu gönderiler sosyal medya pazarlamasını oluşturur. Aynı zamanda içerik takvimleri, otomasyon araçları (örneğin Hootsuite, Buffer) sayesinde içerik yönetimi kolaylaştırılır.

- E-Posta Pazarlama Araçları: Mailchimp, Sendinblue, GetResponse gibi araçlarla yapılan e-posta kampanyaları, müşterilere düzenli olarak bilgi, kampanya ya da ürün önerisi sunar. Özellikle müşteri sadakati ve tekrar satış için önemli bir araçtır.

- İçerik Pazarlama ve Blog Yönetim Araçları: İçerik üretimi, markanın uzmanlığını ve güvenilirliğini gösteren stratejik bir adımdır. WordPress gibi içerik yönetim sistemleri ile SEO uyumlu içerikler hazırlanabilir.

- Web Analitik Araçları (Google Analytics vb.): Dijital kampanyaların başarısı, veri ile ölçülmelidir. Google Analytics, kullanıcı davranışlarını analiz ederek hangi sayfanın ne kadar görüntülendiği, ziyaret süresi ve terk oranı gibi birçok veriye ulaşılmasını sağlar.

- CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi) Araçları: HubSpot, Zoho, Salesforce gibi CRM yazılımları, müşterilerin davranışlarını analiz eder, satın alma geçmişini takip eder ve kişiselleştirilmiş kampanyalar oluşturmaya olanak tanır.

- Otomasyon Araçları (Marketing Automation): Pazarlama otomasyon yazılımları (örneğin: ActiveCampaign, Marketo), e-posta, sosyal medya ve web içeriklerini otomatik hale getirerek zaman kazandırır ve daha etkili kampanyalar yürütülmesini sağlar.

- Video Pazarlama Araçları: YouTube, TikTok gibi platformlar video içerik üretimi için kullanılır. Canva, InVideo, Adobe Premiere Rush gibi araçlarla video düzenlemeleri yapılır.

- Influencer ve İçerik Üretici Platformları: Fenomenlerle iş birliği yapmak için çeşitli platformlar kullanılır (CreatorDen, INFLOW Network vb.).

Bu araçlar markaların hedef kitleye daha samimi yollarla ulaşmasına katkı sağlar.

Dijital pazarlama araçları, işletmelere hedef kitleleriyle daha etkili iletişim kurma ve pazarlama faaliyetlerini daha stratejik yürütme fırsatı sunar. Bu araçların verimli kullanımı, markaların dijital dünyadaki rekabet gücünü artırırken, aynı zamanda müşteri memnuniyetini de pekiştirir. Dijital araçların çeşitliliği ve gelişimi, pazarlamacıların sürekli öğrenme ve uyum sürecini zorunlu kılmaktadır.

Tablo 4: Dijital Pazarlama Araçlarının Temel Özellikleri, Kullanım Amaçları ve Avantajlarının Karşılaştırması

Araç	Kullanım Amacı	Öne Çıkan Avantaj
SEO	Organik görünürlük artırma	Uzun vadeli trafik
SEM / Google Ads	Hızlı trafik sağlama	Anında sonuç ve hedefleme
Sosyal Medya	Marka bilinirliği ve etkileşim	Geniş kitlelere ulaşım
E-Posta Pazarlama	Müşteri ilişkisi ve tekrar satış	Düşük maliyet, yüksek ROI
İçerik Pazarlama	Uzmanlık ve güven inşa etme	Organik büyüme
Web Analitiği	Kampanya performansı ölçümü	Veriye dayalı kararlar
CRM	Müşteri verisi yönetimi	Kişiselleştirme ve sadakat
Otomasyon	Zaman tasarrufu ve verimlilik	Otomatik pazarlama süreçleri
Video Pazarlama	Görsel anlatımla ilgi çekme	Yüksek etkileşim
Influencer Platformları	Hedef kitleye ulaşım	Samimi iletişim ve güven

Kaynak: Chaffey & Ellis-Chadwick (2019); Ryan (2020); We Are Social (2025)

4. DİJİTAL PAZARLAMADA VERGİLENDİRME

Dijital pazarlama faaliyetleri, dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte işletmelerin ve bireylerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gelir elde ettiği önemli bir ekonomik alan haline gelmiştir. Bu nedenle dijital pazarlama faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi, ülke ekonomileri ve kamu maliyesi açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde dijital pazarlamada vergilendirmenin kapsamı, Türkiye ve dünyadaki uygulamalar, vergi türleri ve karşılaşılan zorluklar açıklanacaktır.

Dijital pazarlama gelirleri; reklam geliri, influencer iş birlikleri, sponsorlu içerikler, dijital ürün ve hizmet satışı gibi birçok kaynaktan oluşmaktadır. Bu gelirler hem şahıslar hem de şirketler tarafından elde edilebilmektedir. Dijital reklamcılıkta Google, Meta (Facebook/Instagram), YouTube gibi platformlar üzerinden sağlanan gelirlerin vergilendirilmesi özel bir düzenleme gerektirmektedir.

Türkiye’de dijital hizmet sağlayıcılarından elde edilen gelirler 7194 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren 'Dijital Hizmet Vergisi' kapsamında vergilendirilmektedir.

Dijital hizmetler vergisi, **yabancı dijital platformların** Türkiye pazarındaki gelirlerinden alınan bir vergi türüdür. Örneğin, **Spotify, Netflix, Google** gibi dijital hizmet sağlayıcıları bu vergiye tabidir. Bu tür platformlar Türkiye’de gelir elde ettiklerinde, Türkiye’deki kullanıcılarına yönelik bir **%7,5’lik bir vergi** ödemek zorundadırlar. Ayrıca bireylerin sosyal medya üzerinden elde ettikleri gelirler, gelir vergisine tabi olup 2021 yılında yürürlüğe giren 7256 sayılı Kanun ile %15 stopaj esasına göre vergilendirilmektedir. Sosyal medya platformları üzerinden yapılan doğrudan satışlar da vergiye tabidir. Özellikle **Instagram mağazası, Facebook Marketplace** gibi platformlarda yapılan satışlarda, satış gelirlerinin **KDV**’si ödenmeli ve gelir beyan edilmelidir.

OECD ve AB ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke, dijital hizmetlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi konusunda uluslararası bir çerçeve oluşturmaya çalışmaktadır. Dijital Hizmet Vergisi uygulamaları birçok Avrupa ülkesinde yürürlükte. Ancak uluslararası gelirlerin sınır ötesi doğası nedeniyle çifte vergilendirme riski ve vergiden kaçınma gibi sorunlar yaşanmaktadır.

Aşağıdaki tabloda dijital pazarlama faaliyetleriyle ilişkili başlıca vergi türleri ve açıklamaları yer almaktadır.

Tablo 5: Dijital Pazarlama Faaliyetleri İle İlgili Vergi Türleri ve Açıklamaları

Vergi Türü	Kapsam	Açıklama
Gelir Vergisi	Bireysel kazançlar	Sosyal medya içerik üreticilerinin ve bireysel dijital satış yapanların elde ettikleri kazançlara uygulanır.
Kurumlar Vergisi	Şirket gelirleri	Dijital pazarlama faaliyetlerini yürüten şirketlerin elde ettiği kazançlardan alınır.
KDV (Katma Değer Vergisi)	Ürün/hizmet satışı	Dijital ortamda yapılan satışlarda %20 oranında uygulanır (2024 itibarıyla).
Dijital Hizmet Vergisi	Dijital reklamcılık	Google, Facebook gibi platformlardan elde edilen reklam gelirlerine uygulanır. Oran %7.5'tur.
Stopaj	Banka aracılığı	Sosyal medya gelirleri için bankalarca %15 oranında vergi kesilir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dijital pazarlama faaliyetleri geliştikçe, vergilendirme sistemlerinin de bu yeni ekonomiyle uyumlu hale gelmesi gerekmektedir. Özellikle uluslararası düzeyde faaliyet gösteren dijital şirketlerin doğru ve adil şekilde vergilendirilmesi, ülkelerin vergi gelirlerini artırma ve haksız rekabeti önleme açısından önemlidir. Türkiye’de yapılan yasal düzenlemeler, bu alanda kayıt dışılığın azaltılmasına ve vergisel şeffaflığın sağlanmasına katkı sunmaktadır.

Farklı ülkeler, dijital hizmetlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi konusunda çeşitli uygulamalar benimsemiştir. Avrupa Birliği başta olmak üzere birçok ülke, Dijital Hizmet Vergisi (Digital Services Tax – DST) uygulamaktadır. Aşağıdaki tabloda bazı ülkelerin uyguladığı dijital vergi oranları karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 6: Dijital Vergi Oranları

Ülke	Vergi Türü	Oran / Uygulama
Türkiye	Dijital Hizmet Vergisi	%7,5–Reklam gelirleri ve dijital platformlar
Fransa	Dijital Hizmet Vergisi	%3–Dijital reklam ve kullanıcı verisi
İtalya	Dijital Hizmet Vergisi	%3–Dijital aracı platformlar
Hindistan	Equalization Levy	%6–Dijital reklamlar (yabancı firmalar için)
İngiltere	Dijital Hizmet Vergisi	%2–Büyük dijital firmalar (750 milyon € üzeri gelir)
ABD	Vergi yok (federal bazda)	DST uygulaması yok, ancak bazı eyaletler KDV benzeri sistemler uygular

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu veriler, dijital pazarlamanın küresel ölçekte nasıl farklı şekillerde vergilendirildiğini ortaya koymaktadır. Her ülkenin uygulaması, dijital ekonomiden alınacak verginin kapsamı ve oranı açısından değişkenlik göstermektedir.

Dijital pazarlama faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi, son yıllarda ulusal ve uluslararası düzeyde önem kazanmıştır. Bu alandaki vergilendirme uygulamaları, dijital platformlardan gelir elde eden bireyleri, şirketleri ve çok uluslu teknoloji devlerini kapsamaktadır.

Türkiye’de dijital hizmetlerden elde edilen gelirler 7194 sayılı Dijital Hizmet Vergisi Kanunu kapsamında %7,5 oranında vergilendirilmektedir. Ayrıca sosyal medya fenomenleri ve YouTuber gibi içerik üreticilerinin gelirleri, banka aracılığıyla %15 oranında stopaj ile vergilendirilmektedir. 7256 sayılı yasa bu alanı düzenlemektedir. Uluslararası alanda OECD, dijital ekonomiden elde edilen gelirlerin adil şekilde vergilendirilmesi için Küresel Asgari Vergi anlaşmasını önermektedir. Bu kapsamda dijital platformların faaliyet gösterdikleri ülkelerde vergi ödemeleri amaçlanmaktadır.

Dijital pazarlamanın vergilendirilmesi, kayıt dışılığın önlenmesi ve vergi adaletinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Hem bireyler hem de şirketler için vergisel yükümlülüklerin doğru şekilde belirlenmesi, dijital ekonomiyle bütünleşmiş bir vergi sisteminin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

5. DİJİTAL PAZARLAMADA TÜRKİYE'DE GÜNCEL DURUM

Dijital pazarlama, 2025 itibarıyla hem Türkiye'de hem de dünya genelinde hızlı bir dönüşüm sürecindedir. Yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin entegrasyonu, pazarlama stratejilerinin daha verimli, kişiselleştirilmiş ve veri odaklı hale gelmesini sağlamaktadır. Bu bölümde, Türkiye ve dünyadaki dijital pazarlama trendleri ile YZ uygulamaları ele alınacaktır.

5.1. Sosyal Medya Platformları ve Kullanıcı Sayıları

Sosyal medya, dijital pazarlamanın en etkili kanallarından biri haline gelmiştir. 2025 yılı itibarıyla dünya genelinde 5.24 milyar sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır ve bu rakam her yıl artmaktadır. Sosyal medya platformları, kullanıcı alışkanlıkları ve demografik özelliklere göre farklı avantajlar sunmakta ve pazarlama stratejileri bu platformların özelliklerine göre şekillenmektedir. Türkiye'de ise sosyal medya kullanım oranı oldukça yüksektir. 2025 itibarıyla 58.5 milyon sosyal medya kullanıcısı ile nüfusun %66.7'si aktif kullanıcıdır. Özellikle genç nüfusun yoğun olduğu ülkelerde Instagram, TikTok ve YouTube gibi görsel ve kısa video tabanlı platformlar ön plana çıkmaktadır (We Are Social, 2025).

Aşağıdaki tabloda, Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya platformları ve kullanıcı sayıları sunulmaktadır:

Tablo 7: Türkiye'de En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları

Platform	Kullanıcı Sayısı (2025)
Instagram	58.4 milyon
YouTube	57.5 milyon
TikTok	40.2 milyon
Facebook	34.8 milyon
X (Twitter)	19.7 milyon

Kaynak: Social, W. A. (2024). Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya platformları istatistikleri, 2019. URL: <https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/>'den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu veriler, Türkiye'de dijital pazarlama kampanyalarının sosyal medya odaklı yürütülmesini açıklamaktadır. Sosyal medya kanalları, içerik

pazarlaması, influencer iş birlikleri, canlı yayınlar ve etkileşimli kampanyalar için ideal ortamlar sunmaktadır.

5.2. Türkiye’de Dijital Pazarlama Ekosistemi

Türkiye’de dijital pazarlama ekosistemi, internet ve mobil cihaz kullanım oranlarının artmasıyla hızla gelişmektedir. 2025 yılı itibarıyla ülke genelinde internet kullanıcı oranı %88, sosyal medya kullanıcı oranı ise %66.7’ye ulaşmıştır. Bu oranlar, Türkiye’nin dijital mecralarda aktif bir kullanıcı kitlesine sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye’de dijital pazarlama faaliyetleri özellikle e-ticaret, medya, eğitim ve finans sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Trendyol, Hepsiburada, Getir, Yemeksepeti ve Migros gibi firmalar dijital pazarlama stratejilerini etkili biçimde uygulayarak hem marka bilinirliği oluşturmakta hem de müşteri bağlılığı sağlamaktadır. Türkiye’de dijital pazarlama alanında hizmet sunan çok sayıda ajans ve danışmanlık firması bulunmaktadır. Ayrıca influencer pazarlaması, içerik üreticiliği ve sosyal medya yönetimi gibi alanlar da gelişmiştir. Üniversiteler ve özel kuruluşlar tarafından verilen eğitimlerle insan kaynağı geliştirilmektedir.

Türkiye’deki dijital pazarlama ekosistemi, teknolojiye duyarlı genç nüfus, mobil cihaz yaygınlığı ve yaratıcı içerik üreticileri sayesinde büyüme potansiyelini sürdürmektedir. Kamusal ve özel sektör iş birlikleriyle bu alanın daha da gelişmesi beklenmektedir.

2025 itibarıyla Türkiye’de 77.3 milyon kişi aktif internet kullanıcısıdır (%88.3). Sosyal medya kullanıcı sayısı 58.5 milyondur (%66.7), Mobil Bağlantı ve Altyapı 80.7 milyon mobil bağlantı mevcut olup mobil internet hızı ortalama 49.76 Mbps, sabit internet ise 48.00 Mbps’tir.

Dünya genelinde dijital pazarlama trendleri ise;

- Kişiselleştirme ve Veri Odaklılık: 2025 yılında dijital pazarlama, müşteri verisinin daha etkin ve etik şekilde kullanılmasına yönelmektedir.
- Yapay Zekâ Entegrasyonu: Yapay zekâ, stratejik karar alma, otomasyon, içerik üretimi ve müşteri deneyiminde aktif rol almaktadır.
- Yapay Zekâ Uygulamaları ve Örnekler İçerik Üretimi: YZ ile desteklenen içerikler, insan-yapay zekâ iş birliğiyle oluşturulmakta ve özgünlük artmaktadır.

- Reklamcılık ve Hedefleme: Meta Advantage+, Google Ads AI gibi sistemlerle reklamlar kişiye özel sunulmakta, dönüşümler artmaktadır.
- Chatbotlar ve Müşteri Deneyimi: YZ tabanlı asistanlar (ör. AliMe) müşteri hizmetlerinde kullanılmakta, memnuniyet ve verimlilik artmaktadır.

5.3. Türkiye'de Yapay Zekâ Destekli Dijital Pazarlama Uygulamaları

Sosyal Medya ve İçerik Pazarlaması: Türk markalar, YZ ile içerik planlama, otomatik gönderi ve sosyal medya analizlerini gerçekleştirmektedir. Bankalar, GSM operatörleri vs.

E-Ticaret ve Kişiselleştirme: YZ, müşterilere özel ürün önerileri sunarak e-ticaret sitelerinin satışlarını artırmaktadır.

Yapay Zekâ ve Otomasyon Uygulamaları: Yapay zekâ (YZ) teknolojileri, dijital pazarlamanın strateji geliştirme, içerik üretimi, hedefleme, analiz ve otomasyon gibi pek çok alanında önemli rol oynamaktadır. YZ tabanlı uygulamalar, pazarlama kampanyalarının kişiselleştirilmesini, müşteri davranışlarının tahmin edilmesini ve süreçlerin otomatikleştirilmesini mümkün kılmaktadır. Özellikle e-posta otomasyonu, sohbet robotları (chatbot), içerik öneri sistemleri ve programatik reklamcılık gibi uygulamalar, pazarlama etkinliğini artırmakta ve maliyetleri azaltmaktadır. Yapay zekâ, kullanıcı davranışlarını analiz ederek doğru içeriği doğru zamanda doğru kişiye ulaştırma olanağı sunar.

Yapay zekâ ve otomasyon, pazarlama süreçlerini yalnızca hızlandırmakla kalmaz, aynı zamanda kişiselleştirme düzeyini artırarak müşteri deneyimini iyileştirir. Günümüzde birçok şirket, bu teknolojileri entegre ederek hem verimliliği hem de rekabet gücünü artırmaktadır.

5.4. Ekonomik Büyüklük ve Yatırım Trendleri

Dijital pazarlama, küresel reklam ve iletişim endüstrisinde önemli bir ekonomik büyüklüğe ulaşmıştır. 2024 yılı itibarıyla dijital reklam harcamaları dünya genelinde 790 milyar Amerikan doları seviyesini aşmış ve bu rakam her yıl artış göstermektedir. Dijital pazarlama harcamaları, geleneksel medya yatırımlarını geride bırakmış durumdadır.

Türkiye’de dijital reklamcılık pazarı da büyümektedir. 2024 yılı sonunda dijital reklama ayrılan bütçelerin toplam reklam yatırımlarındaki payı %60’ın üzerindedir. Özellikle e-ticaret, eğitim, sağlık ve finans sektörlerinde dijital mecralara yönelim artmaktadır. Yatırım trendlerine bakıldığında, yapay zekâ destekli pazarlama araçları, veri analitiği, video reklamcılık ve influencer iş birlikleri ön plana çıkmaktadır. Şirketler dijital görünürlüklerini artırmak, müşteri sadakati sağlamak ve satışları artırmak amacıyla dijital pazarlamaya daha fazla bütçe ayırmaktadır.

6. GÜNCEL SORUNLAR VE GELECEĞE YÖNELİK ÖNGÖRÜLER

Dijital pazarlama alanında yaşanan hızlı gelişmelere rağmen bazı yapısal ve etik sorunlar gündemdeki yerini korumaktadır. Aynı zamanda teknolojinin getirdiği fırsatlar, gelecekte dijital pazarlamanın çok daha farklı bir boyut kazanacağını göstermektedir. Mevcut güncel sorunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;

- **Veri Gizliliği ve Güvenlik:** GDPR ve benzeri düzenlemeler, kullanıcı verisinin nasıl kullanılacağı konusunda firmalara ciddi yükümlülükler getirmiştir.

- **Reklam Körlüğü:** Kullanıcıların sürekli reklama maruz kalması, dijital içeriklere karşı ilgisizliğe yol açmaktadır.

- **Yanıtıcı İçerikler ve Güven Sorunu:** Özellikle sosyal medya üzerinden yapılan reklamlarda şeffaf olmayan içerikler, müşteri güvenini zedeleyebilmektedir.

- **Platformlara Aşırı Bağımlılık:** Pazarlama stratejilerinin büyük ölçüde belirli platformlara (ör. Meta, Google) dayanması, tekelleşme ve algoritma değişikliği risklerini artırmaktadır.

Yukarıda belirtilen sorunlara ve geleceğe ilişkin öneriler şu şekildedir;

- **Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi:** Pazarlama süreçlerinin daha otomatik, hızlı ve veriye dayalı hale gelmesi beklenmektedir.

- **Metaverse ve Sanal Gerçeklik:** Sanal mağazalar, etkileşimli içerikler ve 3D reklamlar gibi yeni deneyim alanları gelişecektir.

- **Etik ve Sürdürülebilirlik Odaklı Pazarlama:** Marka güveni ve itibarının korunması amacıyla şeffaflık ve toplumsal fayda ön plana çıkacaktır.

- Sesli Arama ve Akıllı Asistanlar: Google Assistant, Alexa gibi araçlarla sesli pazarlama trendi güçlenecektir.
- Dijital pazarlamanın geleceği: veri odaklılık, kişiselleştirme, yapay zekâ ve kullanıcı deneyimi merkezli stratejiler üzerine kurulacaktır. Bu nedenle hem teknolojik gelişmeleri takip etmek hem de etik değerlerle uyumlu bir pazarlama anlayışı geliştirmek gereklidir.

SONUÇ

Dijital pazarlama, günümüz iş dünyasında stratejik bir zorunluluk haline gelmiştir. İnternet altyapısının güçlenmesi, mobil cihaz kullanımının artması ve sosyal medyanın günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi, dijital mecraları pazarlama faaliyetlerinin temel platformu haline getirmiştir. Bu kitap bölümünde dijital pazarlamanın tanımı, tarihsel gelişimi, araçları, avantajları ve zorlukları detaylı biçimde ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye özelinde sosyal medya kullanım oranları, ekonomik büyüklükler ve dijital ekosistemde öne çıkan firmalara da değinilmiştir.

Dijital pazarlama, yapay zekâ ve veri analitiği gibi teknolojilerle birleştiğinde yalnızca bir reklamcılık yöntemi değil, aynı zamanda müşteri ilişkileri, marka stratejisi ve dijital dönüşümün merkezinde yer alan bir yapı haline gelmektedir. Bu dönüşüm, hem bireysel girişimciler hem de kurumsal işletmeler için büyük fırsatlar sunarken, etik, yasal ve stratejik sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Gelecek yıllarda dijital pazarlamanın daha fazla kişiselleşmesi, sürdürülebilirlik ve şeffaflık odaklı stratejilerin gelişmesi beklenmektedir. Bu nedenle sürekli öğrenme, yenilikleri takip etme ve kullanıcıyı merkeze alan pazarlama anlayışı, dijital çağın temel gereklilikleri arasında yer almaktadır.

Dijital pazarlama kanalları, kullanıcı sayılarındaki artış ve teknolojik gelişmelerle birlikte büyümeye devam etmektedir. Firmaların pazarlama stratejilerinde dijital kanallara ağırlık vermesi hem Türkiye'de hem de küresel ölçekte rekabet gücünü artırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altın, Ö. (2021). *Tarımsal üretici birlikleri üyelerinin tarımsal yayım ve pazarlama hizmetlerinde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım durumu Tokat ili* (Yayımlanmış doktora tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Arslan, A. ve Altan, H. (2020). *Pazarlama ilkeleri ve uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Chaffey, D. ve Ellis-Chadwick, F. (2019). *Digital marketing* (7th ed.). Pearson Education.
- Kotler, P. ve Keller, K. L. (2016). *Marketing management* (15th ed.). Pearson Education.
- Laudon, K. C. ve Traver, C. G. (2021). *E-commerce 2021: Business, Technology, Society*. Pearson.
- Ryan, D. (2020). *Understanding digital marketing: marketing strategies for engaging the digital generation* (5th ed.). Kogan Page.
- Tiago, M. T. P. M. B. ve Veríssimo, J. M. C. (2014). Digital marketing and social media: Why bother? *Business Horizons*, 57(6), 703–708.
- <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>, Erişim Tarihi: 03.05.2025
- <https://www.eticaret.gov.tr/mevzuat>, Erişim Tarihi: 03.05.2025
- <https://www.eticaret.gov.tr/cevrimiciegitim/tum-egitimler>, Erişim Tarihi: 06.05.2025
- <https://www.farklibirbakis.com/2024-dijital-pazarlama-rehberi/>, Erişim Tarihi: 06.05.2025
- <https://www.vepara.com.tr/dijital-pazarlama-nedir/>, Erişim Tarihi: 06.05.2025

BÖLÜM 8

KUR KORUMALI MEVDUAT (KKM) UYGULAMASININ KALDIRILMASI VE SONUÇLARI: MALİ HUKUK, PARA POLİTİKASI VE KAMU FİNANSMANI AÇISINDAN ANALİZ

Öğr. Gör. Dr. Seyfettin Caner KUZUCU¹

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928568>

¹ Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Konya-Türkiye, sckuzucu@selcuk.edu.tr, 0000-0003-0192-4451

GİRİŞ

Ülkemizde 2021 yılının ilk çeyreğinden başlayarak sinyalleri verilmiş olan ve 2021 Eylül ayının sonrasında açık bir biçimde uygulanmaya koyulan geleneksel olmayan para politikası ve bu politikanın parçasını meydana getiren makro-mikro ihtiyati önlemler Türk ekonomisi ve finans piyasaları adına ilk olma niteliğini taşımaktadır. Üretim ve yatırım başta olarak bütün ekonomik çalışmaların öngörülebilir ve sağlıklı bir ortamda yapılabilmesinin fiyat istikrarına dayandığı ve para politikasının uzun süreçte üretim üstünde sınırlı etkisinin olduğu temel fikrinden yola çıkan ve enflasyon beklentilerine uygun bir politika faizini özümseyen enflasyon hedeflemesi stratejisinin kalıplarını aşma bağlamında bir irade ortaya koyulmuştur. Faiz-enflasyon arasındaki bağı değişik bir yaklaşımla ele alan ve üretim-istihdam-dış ticaret-enflasyon şeklindeki genel iktisat politikasının hedeflediği sahalarda aktivist para politikasının izlenmesini kapsayan geleneksel olmayan politika, kurgu ve araç-amaç setindeki çelişkiler sebebiyle zaman içerisinde hedef ve nitelik değişimine maruz kalmıştır (Kartal, F. 2024:74).

Türkiye ekonomisi 2021 yılı sonlarında yüksek enflasyon, hızlı kur oynaklığı ve artan dolarizasyon baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Türk lirasında yaşanan sert değer kayıpları hem bireysel tasarruf sahiplerinin hem de reel sektörün döviz kurundaki dalgalanmalara karşı kırılganlığını artırmıştır. Bu bağlamda 21 Aralık 2021 gününde yürürlüğe koyulan Kur Korunmalı Mevduat (KKM) sistemi, yerel para birimine güveni artırmayı, dolarizasyonu sınırlamayı ve finansal istikrarı güçlendirmeyi hedefleyen olağanüstü bir düzenleme olarak devreye alınmıştır (TCMB, 2021; Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022).

KKM sistemi, mevduat sahiplerine döviz kuru artışına karşı koruma sağlayarak TL mevduatını cazip hale getirmeyi amaçlamış; kur farkının mevduat faizini aşan kısmı Hazine veya Merkez Bankası tarafından karşılanmıştır. Böylelikle kısa vadede döviz talebinin frenlenmesi ve finansal piyasaların sakinleştirilmesi sağlanmıştır (Yeldan, 2022). Ancak, bu mekanizma kamu maliyesi üzerinde ciddi bir yük oluşturmuş ve devletin üstlendiği kur farkı ödemeleri bütçe disiplini açısından tartışmalı bir boyut kazanmıştır (Kara, 2023).

Yaklaşık 44 ay yürürlükte kalan sistem, 15 Şubat 2025'te tüzel kişiler için, 23 Ağustos 2025'te ise bireysel müşteriler için tamamen sonlandırılmıştır (TCMB, 2025). Böylece KKM, Türk bankacılık tarihi içinde geçici fakat

etkileri derin bir uygulama olarak yerini almıştır. Sonlandırılma gerekçeleri arasında kamu maliyetinin artması, para politikasında sadeleşme ihtiyacı ve alternatif araçların geliştirilmesi gösterilmektedir (OECD, 2024; IMF, 2025).

Mali hukuk açısından bakıldığında, KKM uygulaması kamu otoritelerinin finansal istikrarı korumak amacıyla bireysel tasarrufları garanti altına alan bir “gizli yükümlülük” üretmiştir. Zira Hazine ve Merkez Bankası bütçeleri üzerinden yapılan kur farkı ödemeleri, kamu maliyesi üzerinde doğrudan bir harcama kalemi yaratmış, ancak klasik bütçe şeffaflığı ilkeleri içinde sınırlı şekilde raporlanmıştır (Atiyas & Bakış, 2022). Bu durum, mali hukuk literatüründe tartışılan “hesap verebilirlik” ve “öngörülebilirlik” ilkeleri bakımından eleştirilmiştir.

Finansal istikrar açısından KKM, ilk etapta TL’ye olan güveni artırmış ve mevduatların vadesini uzatmıştır. Ancak orta ve uzun vadede kur geçişkenliğinin yüksek olduğu bir ekonomide, döviz kurlarındaki artışın kamuya yüklenmesi hem bütçe dengesini bozmuş hem de para politikası üzerindeki bağımsızlık algısını zayıflatmıştır (Demirgüç-Kunt & Levine, 2022). Bu nedenle KKM, kısa vadede istikrar sağlayıcı fakat uzun vadede maliyetli ve sürdürülemez bir politika aracı olarak değerlendirilmiştir.

Bu kitap bölümünde KKM’nin hukuki, mali ve ekonomik boyutları çok yönlü biçimde ele alınacaktır. Öncelikle sistemin ortaya çıkış nedenleri, hukuki dayanakları ve işleyişi incelenecek; ardından kaldırılma süreci, mali hukuk çerçevesinde doğurduğu yükümlülükler ve kamu finansmanına etkileri tartışılacaktır. Ayrıca, para politikası ve finansal istikrar açısından KKM’nin etkileri değerlendirilerek, uygulamanın sona erdirilmesinden sonra Türk bankacılık sektöründe öne çıkan yeni düzenlemelere de değinilecektir. Son bölümde ise KKM deneyiminden çıkarılabilecek dersler ışığında politika önerileri sunulacaktır.

1.KKM’NİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ VE HUKUKİ ÇERÇEVESİ

Kur Korunmalı Mevduat (KKM) sistemi, 2021 yılı sonunda Türk lirasındaki hızlı değer kaybı ve artan döviz talebine karşı finansal istikrarı korumak amacıyla ortaya çıkmıştır. Ekonomide dövizden Türk lirasına geçişi teşvik etmek ve tasarruf sahiplerini kur dalgalanmalarına karşı korumak hedeflenmiştir. Hukuki çerçevesi, 21 Aralık 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı

kararı ve Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın düzenlemeleriyle oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler kapsamında, KKM hesaplarına sağlanan kur farkı desteği hem bireysel hem de tüzel yatırımcılara belirli şartlar dahilinde sunulmuş, sistemin uygulanması ve denetimi ilgili mevzuatla güvence altına alınmıştır.

1.1.Ekonomik Arka Plan

2021 yılı Türkiye ekonomisi açısından yüksek enflasyon, artan cari açık ve hızlı kur oynaklığı ile karakterize edilmiştir. Türk lirası, özellikle 2021'in ikinci yarısından itibaren ciddi değer kayıpları yaşamış; yıl içinde döviz kurlarında %80'e varan dalgalanmalar görülmüştür (OECD, 2024). Döviz kurundaki bu belirsizlik, finansal piyasalar üzerinde istikrarsızlığa yol açmış; hanehalkı ve şirketler döviz cinsi varlıklara yönelmiştir. Bu süreçte dolarizasyon oranı %60 seviyesine yaklaşarak bankacılık sektörü açısından kırılganlık yaratmıştır (IMF, 2025).

Bu koşullar altında hükümet ve Merkez Bankası, Türk lirasına olan güveni yeniden tesis etmek ve mevduat sahiplerini TL'ye yönlendirmek amacıyla Kur Korunmalı Mevduat (KKM) sistemini hayata geçirmiştir. Böylelikle kısa vadede döviz talebinin azaltılması, kur üzerindeki spekülasyon baskınının sınırlanması ve finansal istikrarın korunması hedeflenmiştir (Kara, 2023).

1.2.Hukuki Dayanak

KKM sistemi, 21 Aralık 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı kararı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tebliğleri ile yürürlüğe girmiştir (TCMB, 2021). Uygulamanın hukuki zemini, Bankacılık Kanunu (5411 sayılı Kanun), Merkez Bankası Kanunu (1211 sayılı Kanun) ve Bütçe Kanunu'na eklenen geçici maddeler üzerinden şekillenmiştir.

Sistemin işleyişinde üç temel kurum rol üstlenmiştir:

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB): Kur farkı ödemelerinin bir bölümünü üstlenmiş, bankalara uygulama esaslarını belirlemiştir.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı: TL mevduatını cazip kılmak için vergi muafiyetleri tanımış, ayrıca kur farkının bir kısmını karşılayarak kamu maliyesine doğrudan yük getirmiştir.

- Bankalar: KKM hesaplarını açarak tasarruf sahipleri ile kamu otoriteleri arasındaki aracı rolü üstlenmiştir.

Böylelikle KKM, klasik mevduat sözleşmesinden farklı olarak kamunun kur farkı riskini üstlendiği hibrit bir hukuki yapı oluşturmuştur. Bu durum mali hukuk literatüründe tartışılan “gizli kamu yükümlülükleri” (contingent liabilities) kavramına uygun düşmektedir (Atiyas & Bakış, 2022).

1.3.Vergi Düzenlemeleri ve Teşvikler

KKM sisteminin cazibesini artırmak amacıyla vergi mevzuatında önemli teşvikler getirilmiştir. Gelir Vergisi Kanunu’na eklenen geçici düzenlemeler ile KKM hesaplarından elde edilen faiz ve kâr payları stopajdan istisna tutulmuş; kurumlar vergisi mükellefleri için de dövizden TL’ye dönüşüm teşvik edilmiştir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022). Bu vergi muafiyetleri, mali hukuk bakımından vergi harcaması niteliğinde olup kamu gelirlerinde kayba yol açmıştır.

Dolayısıyla KKM yalnızca finansal bir araç değil, aynı zamanda vergi politikalarıyla desteklenen çok boyutlu bir kamu müdahalesi olarak değerlendirilmelidir.

1.4.Hukuki Eleştiriler

KKM’nin hukuki boyutu hem şeffaflık hem de hesap verilebilirlik açısından tartışmalara yol açmıştır. Kur farkı ödemeleri bütçede açık ve net bir harcama kalemi olarak yer almamış; çoğu zaman ek bütçe düzenlemeleri veya TCMB bilançosu üzerinden karşılanmıştır. Bu durum, mali hukuk ilkelerinden olan “öngörülebilirlik” ve “parlamentar denetim” mekanizmalarının zayıfladığı yönünde eleştiriler doğurmuştur (Yeldan, 2022). Ayrıca, devletin özel tasarruf sözleşmelerine doğrudan müdahale etmesi, piyasa ekonomisi ilkeleri ile kamu müdahalesi arasındaki sınırların tartışılmasına neden olmuştur.

1.5.Kur Korunmalı Mevzuat Benzeri Uygulamalar

Türkiye’de 21 Aralık 2021 gününde uygulamaya koyulmuş KKM Hesabı uygulamasıyla aynı amaç ve doğrultuda daha evvelinde de belli başlı uygulamalar gündeme taşınmış, döviz kurlarını dengede tutabilmek hedeflenmiştir. Lakin bahse konu uygulamalar belli bir zaman başarılı olmadığından dolayı yürürlükten kaldırılmıştır. KKM uygulamasına benzeyen

uygulamalar 1967 senesinde yürürlüğe koyulan Döviz Çevrilebilir Mevduat uygulaması ve 1976 senesinde yürürlüğe koyulan Kredi Mektuplu Döviz Hesabı ve Süper Döviz Hesaplarıdır.

1.5.1. Döviz Çevrilebilir Mevduat

6 Ekim 1973 gününde Arap-İsrail Savaşı'nın akabinde OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği)'in İsrail'i destekleyen Batılı devletlere karşı petrolü siyasi koz şekilde kullanmaya başlaması, bütün küresel ekonomiyi altüst edecek olan bir krizin önünü açmıştır. OPEC'in petrol fiyatlarını dörde katlamasının akabinde "Petrol Krizi" şeklinde isimlendirilen bu olay oluştu ve bilhassa gelişmekte olan devletleri olumsuz bir biçimde etkiledi. Ülkemizde bu krizden fazlaca etkilenen devletlerden bir tanesi olmuştur (Öztürk & Saygın, 2017).

Ülkemizde Petrol Krizinin başlamasıyla beraber dış ticaret açığı gittikçe artmaya başlamıştır. Böyle olmasının akabinde de 9 Haziran 1967 günlü Resmî Gazetede yayımlanmış olan tebliğle beraber Döviz Çevrilebilir Mevduat Hesabı (DÇM) yürürlüğe koyulmuştur. DÇM uygulaması Türkiye'de 1967-1973 yılları arasındaki dönemle 1975-1978 dönem olarak başlıca iki dönem olarak tatbik edilmiştir (Dönek, 1995; Öztürk & Saygın, 2017).

DÇM uygulamasının esas gayesi yabancı devletlerin ekonomilerden ülkemizin ekonomisine döviz akışının sağlanması ve dış ticarete meydana gelen açıkların kapatılmaya çalışılmıştır. Yurt içi yahut yurt dışındaki gerçek veya tüzel kişilerce ülkemizdeki bankalara açmış oldukları döviz hesaplarıdır. Burada tutulmakta olan dövizler bankalar vasıtasıyla TCMB'ye devredilir ve hesap sahibine güncel kur üstünden Türk lirasını kullanma hakkı verilmektedir. Döviz kurunda meydana gelen kur farklarının geri ödenmesi Hazine tarafından garanti altına alınıp, devalüasyonlardan etkilenmemektedir. DÇM hesapları yüksek faiz sonucunda kar garantisi sağlamak ve devletin desteği olduğundan risksiz bir uygulama olmaktadır (Dönek, 1995).

1978 senesinden başlayarak kur farkının Hazinece ödenmesi mühim bir problem durumuna gelmiş ve 1979 senesinde IMF'yle stand-by anlaşması imza altına alınarak DÇM borçları ertelenmiştir. 1989 senesinde de bütün DÇM borçlarının hepsi kapatılıp ülkemizin ekonomisinin gündeminden kaldırılmıştır (Akbulak, 2021).

1.5.2. Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı ve Süper Döviz Hesabı

DÇM uygulamasının ülkemizin ekonomisinin gündeminden kaldırılmasının akabinde 1976 senesinde, yurt dışında hayat süren vatandaşlarımızın yapmış olduğu birikimlerinin ülkemizin ekonomisine kazandırılıp döviz açığının kapatılması gayesiyle işçi döviz hesapları açılmaya başlanmıştır. Bahse konu hesapların karşılığında, yurt dışında yaşamakta olan vatandaşlarımıza TCMB tarafından hesap sahipleri için “Kredi Mektubu” ya da “Süper Döviz Hesabı Cüzdanı” yapılmıştır. Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı (KMDTH) ve Süper Döviz Hesapları (SDH) birbirlerinden değişik ve bağımsız şekilde işleme tabilerdir. Uygulama ülke dışında hayat süren vatandaşlarımızca bir hayli ilgiyle karşılanmış, 1976 senesinden 1980 senesine değin geçmiş olan zamanda KMDTH toplamı 304 milyon euro artmış, 1980’li senelerde daha da çoğalarak 1990 senesinde 5,8 milyar euroya çıkmıştır. Akabinde yurt içi faiz oranlarını düşük derecede tutmaya çalışma politikalarının akabinde sermaye kaçışları oluşmuştur ve 1994 senesinde ekonomik kriz olmuştur. TCMB tatbik etmiş olduğu KMDTH’lere ilave olarak, Süper Döviz Hesabı’nı devreye aldı ve SDH ile beraber döviz hesapları gittikçe çoğalmış, 2003 senesinde de 13,8 milyar euroya çıkmıştır. 1970’li senelerden 2000’li senelere değin bu hesaplar TCMB’nin döviz rezervlerinin önemli kısmını meydana getirmiştir. TCMB, 2003 senesinden başlayarak işçi dövizleri hesaplarını kademeli bir biçimde azaltılmaya yönelik bir yol takip etmiştir. Böylelikle KMDTH ve SDH faiz oranlarını düşürmüştür. Bunun akabinde 13,8 milyar euro olan işçi döviz hesapları 2013 senesine değin geçen zamanda 9,6 milyar euro düşerek 4,2 milyar euro seviyesine kadar gerilemiştir ve uygulamalar gittikçe önemini yitirmiştir (TCMB, 2013-1).

2014 senesinde yayımlanmış olan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Kararla Başbakanlık Hazine Müsteşarlığının 2008-32/34 Sayılı Tebliğine İlişkin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (I-M sayılı) Genelgesi, 8.10.2013 gün ve 28789 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanmış karar açısından, 2014 senesinden başlayıp kademeli bir biçimde bu uygulamalara son verilmesi karara bağlanmıştır. 1.1.2014 gününden başlayarak da yeni hesap açılmayacağı ilan edilmiştir (TCMB, 2013-2).

DÇM, KMDTH ve SDH uygulamaları KKMH uygulamasına benzeyen uygulamalardır. Lakin bariz farklılıklar bulunmaktadır. Buna örnek olarak,

DÇM ve SDH uygulamaları yurt dışında hayatlarını süren vatandaşlarımızın tasarruflarını yurt içerisinde döviz ihtiyaçlarını karşılamak gayesi taşırken, KKM uygulamasında ilk başta yurt içindeki vatandaşların daha sonra da yurt dışındaki vatandaşların döviz hesaplarını TCMB'ye aktarılmasını ve meydana gelen potansiyel döviz talebini sınırlandırmayı hedeflemiştir. KKM uygulamasından evvelki uygulamalar yurt içerisine döviz akışını sağlarken, KKM ülke içerisinde yer alan birimlerin aralarındaki döviz hareketlerine odaklanmıştır. Bu ayrımla birlikte belli başlı benzerlikler de vardır. Örnek olarak, DÇM'de ve KKM'de oluşabilecek kur farkının kamu tarafından ödeneceği garantisini bulunmaktadır (Kartal, 2024).

1.6. Avantajları ve Dezavantajları

İnsanların yapmış olduğu birikimleri ekonomiye kazandırıp ani bir biçimde çoğalan döviz kurlarını dengede tutmak isteyen TCMB ve HMB'nin ortak projesi bulunan Kur Korumalı Mevduat uygulamasına birikimlerini yatırmış olan pek çok insan vardır. Bu sebeple bahse konu uygulamanın kişiler bakımından, bankalar tarafından ve TCMB ve HMB tarafından belli başlı olumlu ve olumsuz tarafları vardır. Bahse konu avantajlara bakılacak olunursa; mevduat sahipleri vadenin sonunda kesinlikle bir kayıp yaşamayacaklar ve paralarını hem kur farkına karşı korumuş olacaklar hem de faiz getirisi kazanmış olacaklardır. Bunun haricinde mevduat sahipleri vergilendirme hususunda istisna kategorisinde bulunmaktadırlar. Bankalar bakımından ele alındığında, vade bitiminde hesaplarda kur farkı oluşacağı takdirde aradaki farkı TCMB ya da HMB ödeyeceğinden yalnızca faizini ödeyeceklerdir. TCMB ve HMB açısından bakıldığı zamansa, hane halkının elinde var olan birikimlerini piyasaya sunmuş olduğundan dolayı döviz kurlarındaki dalgalanmayı kontrol altına almıştır, aradaki kur farkı kadarını ödeyeceğini garanti vermiş olduğundan dolayı TL cinsinden mevduatlarda artışı gerçekleştirmişlerdir (Erdil, 2023).

Burada dezavantajlara yer verildiğinde; mevduat sahipleri, mevduat hesabı kaydı açtırırken açtırdığı günün kur değeri açısından hesap açtırırlar. Vade sonunda da son günün kur değeri açısından getirileri hesaplanır lakin mevduat sahibi örnek olarak 3 ay vadeli hesap açtırdığı zaman euro kurun güncel değeri 18,1639 TL'yken 1 ay sonra 19,6004 olduğunda hesaplarını bozma işlemini gerçekleştirmezler. Bozmuş oldukları zaman hiçbir getiri

kazanamazlar. Bankalar açısından ele alındığı zaman; mevduat hesabı sahipleri vadesi dolmadan hesaplarını bozdukları vakit HMB yada TCMB herhangi bir kur farkı ödemesinde bulunmayacaktır ve bunun akabinde bankaya para girişi sağlanmaz. Bunun haricinde vadesiz hesapları olan müşterileri de KKM uygulamasına geçtikleri zaman faiz ödemesi yapmak mecburiyetinde kalacakları için dezavantajlı konumuna düşerler. En büyük dezavantajının yer aldığı TCMB ve HMB bakımından ele alırsak; kurlarda oluşan farkı ödeme garantisi vermiş oldukları için büyük bir külfet yüklemiştir ve mühim oranda devletin vergi kaynağını vergi istisnaları getirerek azaltmış olmuşturlardır. Böyle bir durum da bütçeye bir külfet şeklinde yansır (Erdil, 2023).

2. KKM'NİN UYGULAMA SÜRECİ VE GELİŞİMİ

Kur Korumalı Mevduat (KKM) sistemi, ilk olarak 2021 yılının aralık ayında bireysel tasarruf sahiplerine yönelik olarak uygulanmaya başlanmış, kısa sürede kapsamı genişletilerek tüzel kişileri de içine almıştır. Başlangıçta döviz mevduatlarının Türk lirasına dönüşünü teşvik eden bir araç olarak tasarlanan sistem, zamanla yurt içi tasarrufların da korunmasına yönelik bir mekanizma haline gelmiştir. 2022 ve 2023 yıllarında mevduat hacminde hızlı bir artış gözlemlenmiş, KKM hesapları toplam mevduat içinde önemli bir paya ulaşmıştır. Ancak, sistemin bütçeye getirdiği yük ve para politikası üzerindeki etkileri nedeniyle 2023 sonrasında aşamalı olarak daraltılmaya başlanmış, Merkez Bankası'nın aldığı tedbirlerle yeni hesap açılışları sınırlandırılmış ve sistemin kademeli olarak tasfiyesine yönelik adımlar atılmıştır.

2.1. KKM'nin Ortaya Çıkışı

Kur Korumalı Mevduat (KKM) uygulaması, 20 Aralık 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından yapılan açıklamanın ardından yürürlüğe girmiştir. Uygulamanın temel amacı, döviz kuru oynaklığının finansal piyasalarda yarattığı belirsizliği azaltmak, Türk Lirası'na olan güveni yeniden tesis etmek ve hanehalkı ile şirketlerin dövizden Türk Lirası mevduata yönelmesini teşvik etmek olmuştur. Bu kapsamda, mevduat sahiplerine belirlenen faiz oranına ek olarak kur farkı kadar getiri garantisi sağlanmış, kur farkı bankalarca ödenemeyen kısmın ise Hazine ve Merkez Bankası tarafından karşılanacağı hüküm altına alınmıştır.

2.2.Hukuki Çerçeve

KKM uygulaması, 21 Aralık 2021 gün ve 31696 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış olan TCMB tebliğiyle yürürlüğe koyulmuştur. Ardından Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından çeşitli düzenlemeler yapılmış ve sistemin işleyişi hukuki altyapıya kavuşturulmuştur. Bu süreçte, KKM hesaplarına tanınan vergi muafiyetleri ve stopaj istisnaları da yasal düzenlemelerle desteklenmiş, uygulamanın cazibesi artırılmıştır.

2.3.Uygulamanın Yaygınlaşması

KKM, kısa süre içerisinde Türkiye'deki mevduat yapısını önemli ölçüde dönüştürmüştür. 2022 yılı başında toplam mevduat içerisinde %10 civarında bir paya sahip olan KKM, yılın ortalarına doğru hızlı bir artış göstermiş ve 2023 itibarıyla toplam mevduatın yaklaşık üçte birine ulaşmıştır. Bu gelişme, bireylerin ve şirketlerin döviz talebini frenlemiş, ancak aynı zamanda Hazine'ye ciddi bir mali yük doğurmuştur.

KKM, kısa süre içerisinde Türkiye'deki mevduat yapısını önemli ölçüde dönüştürmüştür. 2022 yılı başında toplam mevduat içerisinde %10 civarında bir paya sahip olan KKM, yılın ortalarına doğru hızlı bir artış göstermiş ve 2023 itibarıyla toplam mevduatın yaklaşık üçte birine ulaşmıştır. Bu gelişme, bireylerin ve şirketlerin döviz talebini frenlemiş, ancak aynı zamanda Hazine'ye ciddi bir mali yük doğurmuştur.

2.4. Bankacılık Sektörüne Etkileri

Bankalar açısından KKM, kısa vadede önemli bir likidite aracı olmuştur. Döviz yönelmesi beklenen mevduat sahiplerinin TL'de kalmasını sağlayarak sistemin istikrarına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, faiz dışı maliyetlerin artması ve kur farkı ödemelerinin kamuya yüklenmesi, uygulamanın sürdürülebilirliği konusunda tartışmalara yol açmıştır.

2.5. Eleştiriler ve Tartışmalar

KKM'nin uygulanmaya başlanmasından itibaren, sistemin uzun vadede Türk lirasının değerini koruyup koruyamayacağı, bütçe üzerindeki yükünün sürdürülebilir olup olmayacağı ve finansal istikrarı güçlendirme kapasitesi akademik çevrelerde ve kamuoyunda tartışılmıştır. Özellikle 2022 sonrasında

yükselen enflasyon ortamında KKM'nin hem mali disiplin hem de para politikası etkinliği açısından sorunlu bir araç olduğu yönünde eleştiriler yoğunlaşmıştır.

2.6. KKM'nin Gelişim Seyri

2021 sonunda başlayan uygulama, 2022 ve 2023 boyunca hızla genişlemiş, 2023 ortasında ulaştığı yüksek pay ile bankacılık sektörünün temel araçlarından biri haline gelmiştir. Ancak, 2023 sonu ve 2024 yılı itibarıyla para politikasında sıkılaştırma adımlarının atılması, faiz oranlarının yükselmesi ve enflasyonla mücadele çerçevesinde KKM'nin cazibesinin azalmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, 2024 yılında kademeli çıkış stratejisi uygulanmış ve 2024 Eylül ayı itibarıyla KKM hesaplarının sona erdirilmesi kararlaştırılmıştır.

3. KKM'İN FİNANSAL SONUÇLARI VE BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Kur Korunmalı Mevduat (KKM) sistemi, kısa vadede döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmaları sınırlayarak finansal piyasalarda geçici bir istikrar sağlamış, bankacılık sistemine güvenin korunmasına katkıda bulunmuştur. Bankalar açısından değerlendirildiğinde, KKM hesapları mevduat tabanını genişletmiş ve likidite yönetimini kolaylaştırmıştır. Ancak uzun vadede, sistemin getirdiği kur farkı ödemeleri hem Hazine hem de Merkez Bankası üzerinde önemli bir mali yük oluşturmuştur. Bu durum kamu maliyesi dengelerini zorlamış ve enflasyonist baskıları artırmıştır. Ayrıca KKM'nin yaygınlaşması, bankaların faiz dışı gelir yapısını etkilemiş, kredi ve mevduat faiz oranlarının piyasa mekanizmasından uzaklaşmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, KKM sistemi kısa vadede finansal istikrarı desteklese de uzun vadede para politikasının etkinliği ve bankacılık sektörünün sürdürülebilirliği açısından çeşitli riskler doğurmuştur.

3.1. Makroekonomik Sonuçlar

KKM'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte döviz kuru baskısı kısa vadede azalmış, TL'nin hızlı değer kaybı yavaşlamış ve döviz piyasalarında nispi bir istikrar sağlanmıştır. Bununla birlikte, Hazine'nin üstlendiği kur farkı ödemeleri bütçe üzerinde ciddi bir maliyet doğurmuştur. Özellikle 2022 ve

2023 yıllarında kurdaki artışların yoğun olduğu dönemlerde, kamu maliyesinde ek yükler oluşmuş, bütçe açığı ve borçlanma gereği artmıştır. Bu durum, mali disiplinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir tartışma konusu olmuştur.

3.2. Enflasyon Üzerindeki Etkiler

KKM'nin dövize olan talebi sınırlaması, kısa vadede kur geçişkenliğini azaltmış ve enflasyonun daha da hızlanmasını frenlemiştir. Ancak, Hazine'nin yaptığı ödemeler bütçe açıklarını artırmış, genişlemeci maliye politikalarıyla birleşerek enflasyonist baskıları güçlendirmiştir. Bu nedenle KKM, enflasyonu doğrudan düşürücü değil, geçici olarak yavaşlatıcı bir etki yaratmıştır.

3.3. Bankacılık Sektörüne Etkiler

- **Mevduat Yapısı:** KKM'nin yaygınlaşmasıyla birlikte TL mevduatların toplam mevduattaki payı artmış, bu da bankaların bilançolarında döviz yükümlülüklerinin azalmasına yol açmıştır.
- **Likidite Yönetimi:** Bankalar açısından KKM, likidite yönetimini kolaylaştırmış, mevduat tabanının istikrar kazanmasını sağlamıştır. Ancak, yüksek kur farkı ödemeleri nedeniyle sistemin sürdürülebilirliği konusunda belirsizlik yaratmıştır.
- **Kârlılık:** KKM'nin faiz dışı maliyetleri kamuya yüklenmiş olsa da bankaların operasyonel anlamda kısa vadede kârlılıklarını korumalarına yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, yüksek enflasyon ve artan faiz oranları bankacılık kârlılığı üzerinde farklı baskılar yaratmıştır.

3.4. Mali Hukuk Açısından Sonuçlar

KKM, devletin döviz riskini üstlenmesi bakımından benzersiz bir uygulama olmuştur. Hukuki açıdan, mevduat sahiplerine kur farkı garantisi verilmesi kamu maliyesi sorumluluğunu artırmış, mali hukukta risk paylaşımı ve kamu yükümlülüklerinin sınırları konusunda yeni tartışmalara yol açmıştır. Ayrıca KKM'ye sağlanan vergi istisnaları, vergi adaleti ve mali şeffaflık ilkeleri açısından eleştirilmiştir.

3.5. Eleştiriler ve Alternatifler

KKM'nin finansal sonuçları değerlendirildiğinde, uygulamanın kısa vadede döviz kurunu dengeleyici bir rol oynadığı, ancak orta ve uzun vadede kamu maliyesi üzerindeki yükü artırarak sürdürülemez bir yapıya büründüğü görülmektedir. Bu nedenle, politika yapıcılar 2024 itibarıyla KKM'den çıkış stratejisi geliştirmiştir. Alternatif olarak, yüksek faiz politikaları, makro ihtiyati tedbirler ve TL cinsi finansal ürünlerin çeşitlendirilmesi öne çıkmıştır.

3.6. Genel Değerlendirme

KKM, Türkiye ekonomisinin istikrarsızlık dönemlerinde geçici bir tampon mekanizması olarak işlev görmüş, ancak kalıcı bir çözüm sunamamıştır. Bankacılık sektörü, kısa vadede istikrarlı bir mevduat tabanına kavuşmuş olsa da sistemin yarattığı mali yük ve hukuki tartışmalar nedeniyle KKM uzun vadede yerini daha sürdürülebilir finansal araçlara bırakmıştır.

4. KKM'İN KALDIRILMASININ SONUÇLARI VE YENİ DÖNEM

Kur Korunmalı Mevduat (KKM) sisteminin kaldırılması, Türkiye ekonomisinde yeni bir para politikası döneminin başlangıcını temsil etmektedir. Sistemin sona erdirilmesiyle birlikte, döviz kurunun daha serbest bir şekilde belirlenmesi ve piyasa dinamiklerinin yeniden etkin hale gelmesi amaçlanmıştır. KKM'nin tasfiyesi, Hazine üzerindeki kur farkı ödemesi yükünü azaltarak bütçe dengesine olumlu katkı sağlamış, aynı zamanda para politikasının normalleşmesi sürecini hızlandırmıştır. Bununla birlikte, sistemin kaldırılması sürecinde döviz talebinde artış ve kurda geçici dalgalanmalar gözlemlenmiştir. Yeni dönemde, bankacılık sektörü geleneksel mevduat ürünlerine yönelmiş, Türk lirası cinsinden tasarrufların cazibesini artırmak için faiz oranları yükseltilmiştir. Böylece ekonomi yönetimi, KKM sonrası dönemde fiyat istikrarı, para politikası etkinliği ve sürdürülebilir finansal denge hedeflerine odaklanmıştır.

4.1. KKM'den Çıkış Süreci

2023 sonlarından itibaren Türkiye'de para politikasında sıkılaştırma adımlarının hız kazanmasıyla birlikte KKM'nin kademeli olarak

sonlandırılması gündeme gelmiştir. 2024 yılı boyunca mevduat faizlerinin artırılması, TL cinsi finansal enstrümanların çeşitlendirilmesi ve bankaların döviz dönüşümlü KKM hesaplarını azaltıcı yönde yönlendirilmesiyle sistemin cazibesi azalmıştır. Son aşamada 2024 Eylül ayında KKM'nin tamamen kaldırıldığı duyurulmuştur.

4.2. Bankacılık Sektörüne Etkileri

- **Mevduat Yapısı:** KKM'nin kaldırılmasıyla birlikte, TL mevduatların faiz oranları yükseltilmiş ve alternatif TL cinsi ürünler devreye alınmıştır. Bu durum, mevduat sahiplerinin döviz yönemesini sınırlamayı amaçlamıştır.
- **Likidite Yönetimi:** Bankalar için kısa vadede likidite yönetimi açısından belirsizlik oluşmuş olsa da, yükselen faizler sayesinde mevduatların TL'de kalması sağlanmıştır.
- **Rekabet Dinamikleri:** KKM'nin sona ermesi, bankaların daha rekabetçi faiz politikaları geliştirmelerine yol açmış, finansal ürün çeşitliliği artmıştır.

4.3. Mali Hukuk Açısından Sonuçlar

KKM'nin kaldırılmasıyla birlikte, Hazine'nin üstlendiği kur farkı ödemelerinden kaynaklanan mali yük ortadan kalkmıştır. Böylece kamu maliyesi üzerindeki baskı hafiflemiş, mali hukuk açısından devletin döviz riskini doğrudan üstlenmesi uygulaması sona ermiştir. Ayrıca, KKM'ye tanınan vergi istisnaları da yürürlükten kaldırılarak vergi sisteminde daha dengeli bir yapıya dönüş sağlanmıştır.

4.4. Makroekonomik Sonuçlar

- **Döviz Kurları:** KKM'nin sona ermesi sonrası döviz piyasalarında dalgalanmalar görülmüş olsa da, yüksek faiz oranları ve sıkı para politikası döviz talebini sınırlamıştır.
- **Enflasyon:** TL mevduatlarının faiz getirisi artarak enflasyon beklentilerini kısmen dengelemiştir. Ancak, faiz artışlarının ekonomide daraltıcı etkileri de beraberinde getirdiği görülmüştür.

- **Kamu Maliyesi:** KKM'nin kaldırılması, Hazine açısından öngörülemez kur farkı ödemelerinin sona ermesiyle mali disiplin açısından olumlu bir gelişme olmuştur.

4.5. Yeni Dönem ve Alternatif Politikalar

KKM sonrası dönemde ekonomi yönetimi, finansal istikrarı sağlamak için şu araçlara yönelmiştir:

- Politika faizlerinin artırılması ve piyasa faizleriyle uyumlu hale getirilmesi,
- TL cinsi finansal ürünlerin çeşitlendirilmesi (uzun vadeli mevduat, tahvil ve sukuk ürünleri),
- Makro ihtiyati tedbirlerle dövize yönelimin sınırlandırılması,
- Finansal okuryazarlığın artırılması ve bireylerin TL bazlı yatırım araçlarına yönlendirilmesi.

4.6. Genel Değerlendirme

KKM'nin kaldırılması, Türkiye ekonomisinde yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu süreçte TL'nin istikrarının korunması, bankacılık sektörünün güçlendirilmesi ve mali hukuk açısından şeffaf, sürdürülebilir düzenlemelerin yapılması büyük önem arz etmektedir. KKM, geçici bir istikrar aracı olarak tarihe geçmiş; yerine daha uzun vadeli, piyasa odaklı ve mali disipline uygun politika araçlarının öne çıkması kaçınılmaz hale gelmiştir.

5. SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

5.1. Genel Sonuçlar

Kur Korumalı Mevduat (KKM) sistemi, Türk finans tarihinde geçici bir araç olarak önemli bir rol oynamıştır. Döviz kurlarında ani dalgalanmaların yaşandığı ve enflasyonun hızla yükseldiği bir dönemde uygulamaya konulan bu sistem, kısa vadede finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuş, TL'ye olan güveni geçici de olsa artırmıştır. Ancak, Hazine'nin üstlendiği maliyetler, bütçe disiplini üzerindeki olumsuz etkiler ve vergi adaleti açısından doğurduğu sorunlar, KKM'nin sürdürülebilir bir politika aracı olmadığını göstermiştir.

5.2. Bankacılık Sektörü Açısından Değerlendirme

Bankalar için KKM, kısa vadeli likidite yönetiminde avantajlar sağlasa da uzun vadede faiz dışı yükümlülüklerin artmasına ve mevduat yapısında geçici bir dönüşüme yol açmıştır. KKM'nin kaldırılmasıyla birlikte, bankacılık sektörünün yeniden faiz odaklı ve piyasa temelli araçlara yönelmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu süreçte bankaların rekabetçi ürünler geliştirmesi, finansal derinleşmeye katkıda bulunması büyük önem taşımaktadır.

5.3. Mali Hukuk Boyutu

KKM, devletin döviz riskini doğrudan üstlenmesi açısından mali hukukta istisnai bir uygulama olmuştur. Bununla birlikte, hukuki açıdan hem kamu maliyesi sorumluluğunu artırmış hem de vergi istisnaları nedeniyle eşitlik ve adalet ilkelerinin tartışmaya açılmasına neden olmuştur. KKM'nin kaldırılması, mali hukuk açısından daha şeffaf ve öngörülebilir bir yapıya dönüş imkânı yaratmaktadır.

5.4. Politika Önerileri

1. **Mali Disiplinin Güçlendirilmesi:** Hazine'nin bütçe yükünü artıran benzeri uygulamalardan kaçınılmalı, mali disiplin öncelikli hedef olarak korunmalıdır.
2. **Para Politikası İstikrarı:** Enflasyonla mücadelede piyasa temelli araçlar kullanılmalı, politika faizleri öngörülebilir bir çerçevede belirlenmelidir.
3. **Finansal Ürün Çeşitliliği:** TL bazlı uzun vadeli yatırım araçları (tahvil, sukuk, emeklilik fonları vb.) teşvik edilerek mevduat sahiplerine güvenli alternatifler sunulmalıdır.
4. **Vergi Adaleti ve Şeffaflık:** Geçici düzenlemeler yerine kalıcı, adil ve şeffaf bir vergi politikası benimsenmelidir.
5. **Finansal Okuryazarlığın Artırılması:** Hanehalkının dövize yöneliminin azaltılması için finansal okuryazarlık eğitimleri yaygınlaştırılmalı, TL'nin güvenilirliği artırılmalıdır.
6. **Uluslararası Karşılaştırma ve İzleme:** Benzer kriz dönemlerinde farklı ülkelerin uygulamaları incelenmeli, Türkiye'ye uygun modeller geliştirilmelidir.

5.5. Sonuç

KKM, Türkiye ekonomisinin kriz dönemlerinde başvurduğu bir “geçiş aracı” olarak tarihe geçmiştir. Sistemin kısa vadede sağladığı faydalar, uzun vadeli maliyetler karşısında sınırlı kalmıştır. Gelecekte sürdürülebilir finansal istikrarın sağlanması için piyasa temelli, şeffaf, hesap verebilir ve mali disipline uygun politika araçlarının tercih edilmesi, Türk bankacılık sektörü ve mali hukuk açısından kalıcı çözümler sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbulak, Y. (2021). “Dövizle çevrilebilir mevduat hesaplarına dair mevzuat sürecine kısa bir bakış” Legal Blog. https://legal.com.tr/blog/genel/dovize-cevrilebilir-mevduat-hesaplarina-dair-mevzuat-surecine-kisa-bir-bakis/#_ftnref2
- Atiyas, I., & Bakış, O. (2022). Türkiye’de Ekonomi Politikaları ve Bütçe Disiplini. İstanbul: TEPAV Yayınları.
- Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2022). Finance, law, and development. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dönek, E. (1995). “Türkiye’nin Dış Borç Sorunu ve 1980 Sonrası Boyutları”. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1, 173–86. doi: 10.1501/sbfder_0000001801.
- Erdil, S. (2023). “Bankacılıkta Risk Kavramı-Piyasa Riski: Dövizden Dönüşümlü Kur Korumalı Mevduat Hesabı Üzerine Bir İnceleme”. Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitlis.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2022). Kur Korumalı Mevduat Uygulaması Hakkında Basın Açıklaması. Ankara.
- IMF. (2025). Turkey: Article IV Consultation Report. Washington, D.C.
- Kara, H. (2023). Türkiye’de Para Politikası ve Finansal İstikrar. İktisat İşletme ve Finans, 38(447), 5–28.
- Kartal, F. (2024). KUR KORUMALI MEVDUAT SİSTEMİ VE SONUÇLARI. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 73-95.
- OECD. (2024). Economic Surveys: Turkey. Paris: OECD Publishing.
- Öztürk, S. ve Saygın, S. (2017). “1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu”. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 12, 1–12.
- TCMB. (2021). Basın Duyurusu (21 Aralık 2021). Ankara.
- TCMB. (2025). Basın Duyurusu (23 Ağustos 2025). Ankara.
- TCMB, (2013-1). Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat ve Süper Döviz Hesaplarına İlişkin Basın Duyurusu (Sayı: 2013-72).
- TCMB, (2013-2). Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar İle Başbakanlık Hazine Müsteşarlığının 2008-32/34 Sayılı Tebliğine İlişkin (I-M Sayılı) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genelgesinde

Değişiklik Yapılmasına Dair Genelge
[http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131008-](http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131008-14.htm)

14.htm Yeldan, E. (2022). Kur Korumalı Mevduatın Ekonomik Analizi. Ekonomik Yaklaşım, 33(123), 15–34

Yeldan, E. (2022). Kur Korumalı Mevduatın Ekonomik Analizi. Ekonomik Yaklaşım, 33(123), 15–34.

BÖLÜM 9

İDARENİN VERGİ CEZASINDA İNDİRİM YETKİSİNİN VERGİNİN KANUNİLİĞİ İLKESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Dr. Serhat KURT¹

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.17928587>

¹ Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat MYO, Maliye Programı, Konya-Türkiye, serhat.kurt@selcuk.edu.tr, 0000-0003-0997-2183

GİRİŞ

Vergi, tarih boyunca devlet anlayışlarına ve çağın gereklerine göre uygulamada farklılıklar gösterse de devletler açısından kesintisiz uygulanmış kamu gelirlerinden biridir. Dolayısıyla vergi gelirleri, devletlerin yaptıkları kamu harcamalarının finansmanında kullandığı en önemli kamu geliri olarak ifade edilmektedir. Devletlerin kamu harcamalarının geçmişten günümüze artış seyrinde olduğu gerçeği dikkate alındığında vergi gelirlerine olan ihtiyacın da giderek arttığı söylenebilmektedir. Dolayısıyla vergi idareleri kamu alacağını zamanında ve eksiksiz tahsil edebilmek için yoğun mücadele vermektedir.

Vergi idareleri bir taraftan vergi kayıp ve kaçakları ile mücadele verirken diğer taraftan ise tahakkuk edilmiş vergi alacağını tahsil etme çabasıdadır. Bu nedenle vergi yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getirmeyen mükellefler üzerinde cezai yaptırımlar uygulanmaktadır. Cezalar mükellefler üzerinde caydırıcılık oluştursa da vergi tahsilatı bakımından her zaman istenilen sonuçlar alınamamaktadır. Bu nedenle vergi sisteminin işleyişini güvence altına almak ve mükelleflerin yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak amacıyla vergi cezaları uygulanmaktadır.

Vergi cezaları; vergi uyumunu sağlamak, vergilemede adaleti oluşturmak, vergi kayıplarını telafi etmek ve vergi sisteminde istikrarı sağlamak ve vergi kaçakçılığını en aza indirmek amaçlarıyla uygulanmaktadır. Ancak bazı durumlarda ekonomik, mali ve sosyal nedenlerden cezalarda indirim, uzlaşma, vergi affı, pişmanlık ve ıslah ile etkinlik pişmanlık gibi müesseselere başvurulduğu görülmektedir. Bu müesseseler vergi sisteminde vergi uyumunun artırılması, zamanında tahsil edilememiş vergi alacağının en hızlı şekilde tahsilinin sağlanması, yargının iş yükünün hafifletilmesi ve vergi idaresinin mükellef üzerindeki etkinliğinin artırılması açısından önem arz etmektedir.

Vergi Usul Kanununun 376. Maddesinde açıklanan cezalarda indirim müessesesi ile mükelleflerin cezalarında indirim yoluna gidilerek vergi uyumsuzluğunun yargıya taşınmadan çözülmesine ve zamanında tahsil edilemeyen vergi alacağının en hızlı şekilde tahsil edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bakımdan cezalarda indirim müessesesinin vergi idaresinin işleyiş bakımından önemli olduğu söylenebilmektedir. Ancak vergi cezalarını azaltan ya da sona erdiren diğer müesseseler gibi vergi cezalarında indirim uygulamasının da olumsuz sonuçları ortaya çıkabilmektedir. Yükümlülüğünü

yerine getirmeyerek hakkında vergi cezası uygulanan mükelleflerin cezalarında indirim yapılması diğer mükelleflerin vergi uyumlarını olumsuz yönde etkileyebileceği gibi verginin kanuniliği ilkesi bakımından da eleştiri konusu yapılmaktadır. Verginin kanuniliği ilkesine göre vergilerin konulması, değiştirilmesi ya da kaldırılması sadece kanunlarla yapılabilmektedir. Yasama organına ait bu yetkinin vergi idaresi tarafından kullanılması anayasa aykırılık teşkil etmektedir. Çalışmada vergi idaresinin vergi cezalarında indirim yetkisi verginin kanuniliği ilkesi bakımından değerlendirilecektir.

1.VERGİ SUÇ VE CEZALARI

Tarih boyunca toplum düzeninin sağlanması, benimsenen devlet anlayışlarının uygulanması, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla hukuka aykırı olarak görülen davranışlar suç olarak nitelendirilmiştir. Hukuken suç kabul edilen bu davranışları gösterenlere ise ceza olarak tanımlanan yaptırımlar uygulanmaktadır.

Vergi sisteminde de devletlerin ekonomik, mali ve sosyal yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla ihtiyaç duyduğu vergi gelirlerinde kayıp ve kaçakları önleyebilmek amacıyla vergi suç ve cezaları belirlenmektedir. Vergi hukuku kapsamında vergi suç ve cezaları vergi kanunları içerisinde açıklanmaktadır.

1.1. Vergi Suçları

Türk vergi hukukuna göre kanunlara aykırı kabul edilen mükellef davranışları vergi suçu olarak nitelendirilmektedir. Vergi idaresi, mükellefin vergilendirme süreci ile alakalı yükümlülüklerini yerine getirmesi, kamu gelirlerinin zamanında ve eksiksiz tahsil edilebilmesi amacıyla vergi suçları ile mücadele vermektedir. Vergi suçu olan nitelendirilen fiiller kamu harcamalarının istenilen şekilde finanse edilmesine engel olarak kamu açıklarının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla vergi alacağının kayıpsız şekilde tahsil edilmesinin vergi sistemi açısından son derece önemli olduğu söylenebilmektedir. (Kurt, S ve Kuzucu, S.C: 2024:40)

Türk vergi sistemi içerisinde yer alan vergi suçları Vergi Usul Kanununda açıklanmaktadır. VUK'a göre vergi suçu olarak kabul edilen fiiller şu şekildedir;

- Vergi kaçakçılığı
- Vergi mahremiyetinin ihlali
- Mükelleflerin özel işlerini yapmak

Vergi kaçakçılığı genel olarak vergi yasalarına aykırı davranışta bulunulması ve vergi idaresinin almış olduğu önlemlere karşı gelerek vergiyi az ödeme hali olarak tanımlanabilmektedir (Bozkurt ve Özkeçeci, 2023: 296). Kaçakçılık suçları ve cezaları VUK'un 359. maddesinde açıklanmaktadır. İlgili kanun maddesinde vergi kaçakçılığı olarak nitelendirilen suçlar ve karşılığında uygulanacak hapis cezaları açıklanmaktadır. VUK'un 359. maddesine göre;

“a) Vergi kanunlarına göre tutulan veya düzenlenen ve saklanma ve ibraz mecburiyeti bulunan;

Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar, gerçek olmayan veya kayda konu işlemlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açanlar veya defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen veya kısmen başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kaydedenler,

Defter, kayıt ve belgeleri tahrif edenler veya gizleyenler veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar, Hakkında on sekiz aydan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

b) Vergi kanunları uyarınca tutulan veya düzenlenen ve saklama ve ibraz mecburiyeti bulunan defter, kayıt ve belgeleri yok edenler veya defter sahifelerini yok ederek yerine başka yapıtlar koyanlar veya hiç yaprak koymayanlar veya belgelerin asıl veya suretlerini tamamen veya kısmen sahte olarak düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

c) Bu Kanun hükümlerine göre ancak Maliye Bakanlığı ile anlaşması bulunan kişilerin basabileceği belgeleri, Bakanlık ile anlaşması olmadığı halde basanlar veya bilerek kullananlar iki yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Vergi mahremiyetinin ihlali suçu VUK’un 362. maddesinde “Bu Kanunda yazılı vergi mahremiyetine uymaya mecbur olan kimselerden bu mahremiyeti ihlal edenler, Türk Ceza Kanununun 239 uncu maddesi hükümlerine göre cezalandırılır.” şeklinde ifade edilmektedir. Vergi mahremiyetine uyması gereken kamu görevlileri VUK’un 5. maddesinde belirtilmektedir. Mükelleflerin özel işlerini yapmak suçu ise VUK’un 363. maddesinde “Bu Kanunun 6 ncı maddesinin son fıkrası gereğince mükelleflerin vergi kanunlarının uygulanması ile ilgili hesap, yazı ve sair özel işlerini yapmaları yasak edilen memurlardan bu yasağa aykırı harekette bulunanlar Türk Ceza Kanununun 257 nci maddesinin birinci fıkrası hükmüne göre cezalandırılır.” şeklinde açıklanmaktadır.

1.2. Vergi Cezaları

Ceza kavramı kanunların suç olarak kabul ettiği eylemler karşılığında uygulanan yaptırımlar olarak tanımlanabilmektedir. Suçun işlenmesini önlemek amacıyla suç kabul edilen eylemler kanunlarla caydırıcı hale getirilmektedir. Ceza kanunlarının amacı Türk Ceza Kanununun 1. maddesinde *“Kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.”* şeklinde ifade edilmektedir.

Devletler toplum düzenini sağlayabilmek amacıyla her alanda uyguladığı ceza sistemini vergi ile alakalı maddi veya şekli yükümlülüğünü yerine getirmeyen mükellefler üzerinde de uygulamaktadır. Vergi gelirleri devletlerin kamu harcamalarının finansmanında en önemli gelir türüdür. Dolayısıyla kamu harcamalarının finanse edilerek kamu açıklarına sebebiyet verilmemesi için yeterli vergi gelirin tahsil edilmesi gerekmektedir. Vergi kayıp ve kaçaklarının en aza indirilerek vergi gelirlerinin artırılabilmesi için ise vergi cezalarının caydırıcı şekilde oluşturulması gerekmektedir. (Kurt, S ve Kuzucu, S.C., 2024:42)

Vergi sistemin içerisinde mükelleflerin yükümlülükleri ile vergilerin ceza yapıları vergi kanunları ile ifade edilmektedir. Vergi cezası Vergi Usul Kanununun 331. Maddesinde *“Vergi kanunları hükümlerine aykırı hareket edenler, bu kitapta yazılı vergi cezaları (vergi ziyat cezası ve usulsüzlük cezaları) ve diğer cezalar ile cezalandırılırlar.”* şeklinde açıklanmaktadır. Vergi kanunlarında belirtilen maddi ve şekli ödevlerin yerine getirilmemesi vergilendirme açısından vergi kaybına yol açarak suç ve kabahat niteliğinde hukuka aykırılık teşkil etmektedir (Eroğlu, 2013: 158). Vergi kabahatleri için idare tarafından vergi cezası kesilmekte iken suçlarla ilgili olarak ceza mahkemelerinde yapılan yargılama sonucunda hapis ya da adli para cezasına hükmedilmektedir (Karakoç, 2014: 3638).

2.VERGİ UYUŞMAZLIKLARINDA ÇÖZÜM YOLLARI

Vergi hukukunda belirtilen hükümlerin uygulanması sırasında vergi idaresi ile mükellefler arasında uyuşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu uyuşmazlıklar sonucunda genellikle mükelleflerin vergi borcunu zamanında ve

eksiksiz şekilde ödemediği söylenebilmektedir. Vergi uyuşmazlıkları özellikleri itibarıyla vergi sistemleri içerisinde önemli bir vergi sorunu olarak tanımlanabilmektedir. Bundan dolayı vergi uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturularak tahsil edilemeyen vergi alacağını en kısa sürede tahsil edebilmek son derece önemlidir.

Vergi uyuşmazlıkları idari ve yargı yolları olmak üzere iki temel şekilde çözüme kavuşturulmaktadır. Vergi uyuşmazlığının doğrudan yargıya taşınması yargının iş yükünü artıracak gibi mükellef ile vergi idaresi arasındaki ilişkileri de bozmaktadır. Ayrıca etkin bir vergi yargı sisteminin oluşturulabilmesi için vergi yargı organlarının bağımsız olması, yargı sisteminin hızlı çalışabilmesi için idari çözüm yollarının geliştirilmesi ve vergi alanındaki diğer etkenlerin sağlanması gerekmektedir (Savaşan vd., 2012: 128).

Vergi idaresi zamanında ve eksiksiz tahsil edemediği vergi alacağını en az hasarla tahsil edebilmek için mücadele vermektedir. Bu nedenle vergi uyuşmazlıklarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak vergi sisteminin sağlıklı sürdürülebilmesi açısından önem arz etmektedir. Türk vergi sistemi içerisinde uyuşmazlıkların çözümünde başvuru birçok müessese bulunmaktadır.

2.1. Vergi Uyuşmazlıklarının Çözümünde Kullanılan Müesseseler

Günümüzde vergi uyuşmazlıklarının hızlı bir şekilde çözümlenerek vergi alacağını tahsil edilebilmesinin devletlerin vergi geliri açısından önem kazanmaktadır. Vergi idaresi ile mükellefler arasında yaşanan vergi uyuşmazlığının çözümünde vergi affı, cezalarda indirim, uzlaşma, pişmanlık ve ıslah ile etkin pişmanlık gibi müesseselere başvurulmaktadır.

Vergi affı, Anayasada ve Vergi Usul Kanununda yer verilmemesine rağmen vergi sisteminde sık başvuru müesseselerden biridir. Vergi affı ülkemizde ekonomik ve mali nedenlerden dolayı çeşitli zamanlarda çıkartılan kanunlarla vergi cezalarının affedilmesidir (Edizdoğan ve Gümü, 2013: 102).

Uzlaşma, vergi idaresi ile mükellef arasında ortaya çıkan uyuşmazlığın yargı yoluna başvurulmadan birlikte yapılan görüşmelerle çözüme kavuşturulmasıdır. Uzlaşma müessesesinin konusu ve kapsamı VUK'un ek 1. maddesinde açıklanmaktadır.

Pişmanlık ve ıslah müessesesi VUK'un 371. maddesinde “*Beyana dayanan vergilerde vergi ziyai cezasını gerektiren fiilleri işleyen mükelleflerle*

bunların işlenişine iştirak eden diğer kişilerin kanuna aykırı hareketlerini ilgili makamlara kendiliğinden dilekçe ile haber vermesi hâlinde, haklarında aşağıda yazılı kayıt ve şartlarla vergi ziyai cezası kesilmez.” şeklinde açıklanmaktadır. Mükelleflerin pişmanlık ve ıslah müessesesinden yararlanabilmesi için gerekli olan aşamalar VUK’un 371. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre;

- Mükellefin vergi cezası gerektiren fiilini haber vermesinden önce hakkında herhangi bir ihbarın bulunmaması.
- Vergi cezası gerektiren olaydan önce ilgili vergi türüyle alakalı herhangi bir vergi incelemesine başlanılmamış olması.
- Hiç verilmemiş olan vergi beyannamelerinin mükellefin haber verme dilekçesinin verildiği tarihten itibaren 15 gün içerisinde verilmesi.
- Eksik veya yanlış yapılan vergi beyanının mükellefin keyfiyeti haber verme tarihinden başlayarak onbeş gün içinde tamamlanması veya düzeltilmesi.

Etkin pişmanlık Türk ceza hukukunda sık başvurulanan önemli müesseselerden biridir. Etkin pişmanlık, kanunlarda gösterilen bazı suçların tamamlanmasından sonra failin işlediği suçtan pişmanlık duyması ve mahkeme aşamasına kadar suçun oluşturmuş olduğu olumsuz etkilerini gidermesi halinde cezasını azaltan ya da tamamen kaldıran sebep olarak tanımlanabilmektedir (Sümer, 2023: 1231). Türk vergi hukukunda ise etkin pişmanlık 15.04.2022 tarihli ve 7394 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile uygulanmaya başlamıştır.

Cezalarda indirim ise vergi ve ceza alacaklarının daha etkin bir şekilde tahsilatının sağlanabilmesi için cezalarda indirim sağlayan bir müessesedir. Cezalarda indirim müessesesi bir sonraki başlıkta daha kapsamlı şekilde ele alınacaktır.

3. VERGİ CEZALARINDA İNDİRİMİN VERGİNİN KANUNİLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Devletlerin yükümlülüklerini yerine getirirken yaptıkları kamu harcamalarının finanse edilerek kamu açıklarına sebebiyet verilmemesi için vergi alacağının zamanında ve eksiksiz şekilde tahsil edilmesine yönelik çaba

gösterilmektedir. Bu nedenle vergi kaybına engel olabilmek amacıyla vergi suçu olarak nitelendirilen fiilleri gerçekleştiren mükelleflere vergi kanunlarında belirtilen cezalar uygulanarak caydırıcılık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Vergi cezaları ile oluşturulan caydırıcılığın mükelleflerin vergiye uyum göstermelerinde etkili olduğu söylenebilmektedir.

Vergi cezaları mükellefler üzerinde caydırıcılık oluştursa da kayba uğratılan vergi alacağının en kısa zamanda ve en az kayıpla tahsil edilebilmesi amacıyla başvuru yapılan uygulamalardan biri de cezalarda indirim müessesesidir. (Karakoç, 2014: 3637). Vergi cezalarında indirim, kesilen vergi cezalarının yargıya taşınmadan ödenmesinin kabul edilmesi halinde idare tarafından cezanın bir kısmının silinmesidir. Cezalarda indirim VUK'un 376. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir;

“Mükellef veya vergi sorumlusu;

1. İkmalen, resen veya idarece tarh edilen vergiyi veya vergi farkını ve vergi ziyatı, usulsüzlük ve özel usulsüzlük cezalarının yarısını ihbarnamelerin tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde ilgili vergi dairesine başvurarak vadesinde veya 6183 sayılı Kanunda belirtilen türden teminat göstererek vadenin bitmesinden itibaren üç ay içinde ödeyeceğini bildirirse kesilen cezanın yarısı indirilir.

2. Mükellef veya vergi sorumlusu ödeyeceğini bildirdiği vergi ve vergi cezasını yukarıda yazılı süre içinde ödemez veya dava konusu yaparsa bu madde hükmünden faydalandırılmaz.”

Cezalarda indirim müessesesinin hem mükellefler hem de vergi idaresi açısından değerlendirildiğinde olumlu etkilerinin ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Cezalarda indirim müessesesinin olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilmektedir;

- Uyuşmazlığın yargıya taşınmasını önleyerek yargının iş yükünü hafifletmektedir.
- Zamanında tahsil edilemeyen vergi alacağının tahsilatını hızlandırmaktadır.
- Mükelleflerin vergi uyumlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır.
- Vergi idaresi ile mükellef arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmaktadır.

- Aslında vergi yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getirmesine rağmen ilgili dönemde ekonomik gelişmelerden dolayı vergi borcunu ödeyemeyen mükelleflerin yüklerini hafifletmektedir.

3.1. Cezalarda İndirim Müessesesinin Olumsuz Etkileri

Türk vergi sisteminde zamanında tahsil edilemeyen vergi alacağının en az kayıpla hızlı şekilde tahsilinin sağlanabilmesi için cezalarda indirim gibi birçok müesseseye başvurmaktadır. Bu müesseselerin hem olumlu hem de olumsuz birçok etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu müesseseler, devletin vergi alacağını tahsil etmesini sağlarken mükellefler açısından ise vergi idaresi ile barışık hale getirilerek vergiye uyumlu davranmalarını sağlamaktadır. Cezalarda indirim müessesesi ile amaç genel olarak mükelleflerin vergi sisteminde kalmaya devam etmesi ve verginin aslı ve cezasıyla birlikte hazineye aktarılması olarak ifade edilebilmektedir (Yoruldu, 2022: 159). Tüm bu olumlu etkilerin yanı sıra olumsuz etkilerinin de bulunduğu söylenebilmektedir.

Cezalarda indirim müessesesinin olumsuz etkileri genel olarak hem mükellef hem de vergi sistemi açısından değerlendirilmektedir. Cezalarda indirim uygulamasının oluşturduğu olumsuz etkiler şu şekilde sıralanabilmektedir;

- Cezaların caydırıcılığını azaltması
- Mükelleflerin vergi uyumunu ve vergi ahlak seviyelerini azaltması
- Vergilemede adalet anlayışına yönelik eleştirilerin yapılması
- Mükelleflerden tüm cezai işlemlerde cezalardan kurtulma yöntemi olarak görülebilmesi.

3.2. Verginin Kanuniliği Açısından Değerlendirilmesi

Vergileme ilkeleri, bir ülkede etkin vergilemenin yapılabilmesi için verginin doğumundan sonra ermesine kadar geçen tüm süreçte uyulması gereken anayasal ve mali kurallar bütünüdür. Verginin kanuniliği ilkesi de vergileme ilkelerinin temelini oluşturduğu söylenebilmektedir. Verginin kanuniliği ilkesi, bir verginin konusu, oranı, tahsilat ve ceza süreçleri ile alakalı tüm aşamaların sadece kanunlarla belirlenebileceğini ifade eden anayasal bir vergileme ilkesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Buyrukoğlu ve Bozdoğan, 2015: 268).

Verginin kanuniliği ilkesi Anayasanın 73. maddesi ile güvence altına alınmaktadır. Verginin kanuniliği, Anayasanın 73/3. maddesinde “*Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.*” şeklinde ifade edilmektedir. Anayasa hükümlerinden de anlaşıldığı üzere vergi ile alakalı değişiklikler yasama organı tarafından yürürlüğe konulan kanunlar ile yapılabilmektedir.

Vergi idaresinin cezalarda indirim müessesesi ile mükellefin cezalarında indirim yapması verginin kanuniliği ilkesi açısından eleştiri konusu yapılmaktadır. Bu müesseselerin yargının iş yükünü azaltması ve vergi tahsilatını hızlandırması gibi olumlu etkileri baskın olsa da uygulamanın verginin kanuniliği ilkesi bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yönü itibarıyla vergi idaresinin vergi cezalarında indirim yoluna gitmesi anayasa uygunluk yönünden eleştiri konusu yapılmaktadır.

SONUÇ

Vergiler devletlerin kamu harcamalarının finanse ettiği en önemli kamu geliridir. Gerekli vergi gelirinin tahsil edilemediği dönemlerde kamu açıkları ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle vergi idareleri vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirerek vergi alacağını zamanında tahsil edebilmek için çaba göstermektedir. Mükelleflerin kanunlarda belirtilen yükümlülükleri zamanında yapabilmelerini sağlayabilmek için cezalarla caydırıcılık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Vergi cezaları her ne kadar caydırıcılık oluştursa da vergi kayıp ve kaçaklarına tam anlamıyla engel olamamaktadır.

Vergi idareleri ekonomik, mali veya sosyal nedenlerden dolayı bazı durumlarda mükelleflerin vergi cezalarını hafifletici ya da ortadan kaldırıcı müesseselere başvurmaktadır. Bu müesseselerden biri olan cezalarda indirim VUK’un 376. maddesinde düzenlenmektedir. İlgili kanun maddesinde hangi şartlarda vergi cezalarında indirim yapılacağı detaylı şekilde belirtilmektedir. Vergi uyumsuzluklarının yargıya taşınmadan idari yolla çözümünü sağlayan cezalarda indirim müessesesinin, mükelleflerin vergiye uyumlu davranmalarını sağlamak ve vergi alacağını en hızlı şekilde tahsil edebilme gibi olumlu etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu özellikleriyle cezalarda indirim, mükelleflere vergiye uyum gösterme ve vergi idaresi ile barışık olma şansı verilmesi bakımından vergi sistemi içerisinde önemli müesseselerden biri olarak gösterilebilmektedir.

Cezalarda indirim müessesesinin olumlu etkileri kadar eleştiri konusu olduğu hususlar da bulunmaktadır. Bu hususların başında ise verginin kanuniliği ilkesine oluşturduğu aykırılık gelmektedir. Anayasanın 73. maddesinde de belirtildiği üzere vergilerle alakalı değişiklikler sadece kanunlarla yapılabilmektedir. Dolayısıyla vergi idaresinin vergi cezalarında indirim yapması verginin kanuniliği ilkesi ile uyumsuzdur. Ancak vergi sistemine olumlu etkilerinin fazla olması, özellikle yargının iş yükünün hafifletmesi ve vergi alacağının hızlı tahsilinin sağlanması nedenleriyle bu uyumsuzluğun görmezden gelindiği söylenebilmektedir.

Sonuç olarak, cezalarda indirim müessesesi mükelleflerin yargıya taşınmadan idari aşamada vergi ödevlerini yerine getirmelerini sağlaması bakımından olumlu olmasına rağmen, mükellefler tarafından sık başvurabiliyor olması cezaların caydırıcılığını azaltırken vergi uyumu yüksek mükelleflerin de tepkilerinin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla bu müesseseye sık başvurulması olumlu etkilerinin görmezden gelinerek verginin kanuniliği ilkesine oluşturduğu aykırılık başta olmak üzere olumsuz etkilerinin tamamı ifade edilmeye başlanılmaktadır. Bu nedenle vergi sisteminin işleyişi bakımından önemli görülebilecek cezalarda indirim müessesesinin kontrollü ve mükelleflerde olumsuz alışkanlık yapmayacak şekilde uygulanması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

213 sayılı Vergi Usul Kanunu

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu

Bozkurt, E., & Özkeçeci, T. (2024). Vergi Kaçakçılığı Suçları. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(26), 291-322.

Buyrukoğlu, S., & Bozdoğan, D. (2015). Danıştay içtihatlarında vergilendirmede kanunilik. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 263-282.

EDĞZDOĞAN, N., & GÜMÜĞ, E. (2013). Vergi afları ve Türkiye’de vergi aflarının değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 164, 99-119.

Eroğlu, O. (2013). Vergi ceza hukuku açısından kanunilik ilkesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(3), 157-179.

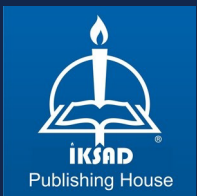
Karakoç, Y. (2014). Vergi cezası anlaşmazlıklarının çözüm yollarından cezalarda indirim müessesesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 3637-3739.

Kurt, S. ve Kuzucu, S.C. (2024). Mükelleflerin banka hesap hareketlerinin takibinin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkileri. *Türk Asrı Eşiğinde Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Üzerine Değerlendirmeler*. C,7. (28-39).

Savaşan, F., Altundemir, M. E., & Ulupınar, A. (2012). Vergi uyuşmazlıklarının çözüm yollarının nitel araştırma yöntemleriyle karşılaştırılması. *Maliye dergisi*, 162, 126-144.

Sümer, A. E. (2023). Türk Ceza Hukukunda Etkin Pişmanlık. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 1229-1270.

Yoruldu, M. (2022). Vergi uyuşmazlıklarının çözümünde cezalarda indirim müessesesi. *Kriter Yayınevi*.

ISBN: 978-625-378-469-0